

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FARMACEUTICKÁ FAKULTA V HRADCI KRÁLOVÉ
Katedra sociální a klinické farmacie

HISTORICKÝ VÝVOJ LÉKÁRENSTVÍ NA LITOMĚŘICKU

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. František Dohnal, CSc.

Hradec Králové 2010

Klára Čermáková

Prohlášení

„Prohlašuji, že tato diplomová práce je mým autorským dílem. Veškerá literatura a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, jsou uvedeny v seznamu použité literatury a v práci řádně citovány“.

V Hradci Králové dne

vlastnoruční podpis autora

ABSTRAKT

Univerzita Karlova v Praze
Farmaceutická fakulta v Hradci Králové
Katedra sociální a klinické farmacie

Kandidát: Klára Čermáková

Školitel: Doc. PhDr. František Dohnal, CSc.

Název diplomové práce: Historický vývoj lékárenství na Litoměřicku

Předmětem a cílem předložené diplomové práce je snaha o zachycení určujících rysů historického vývoje lékárenství na Litoměřicku od nejstarších dob do současnosti. Problematika vývoje lékárenství je sledována v úzké návaznosti na peripetie a specifika obecně historického vývoje města a blízkého regionu. Je současně posuzována v bezprostředních souvislostech se zásadními vývojovými mezníky oblasti zdravotnictví. Práce se zaměřuje na chronologický popis jednotlivých litoměřických lékáren. Závěrečná část je věnována změnám lékárenství po roce 1989 a současnému stavu lékáren.

ABSTRACT

Charles University in Prague
Faculty of Pharmacy in Hradec Králové
Department of Social and clinical pharmacy

Candidate: Klára Čermáková

Supervisor: Doc. PhDr. František Dohnal, CSc.

Title of diploma thesis: Historical Development of Pharmacy Practice in the Region of Litoměřice

Object and purpose of this thesis is an effort to capture the defining features of the historical development of pharmacy in Litoměřice region since ancient times to the present. The problems of pharmaceutical development is observed in close contact with the ups and downs, in general, the specifics of the historical development of the city and surrounding

region. It is considered in the meantime in close connection with the major developmental milestones in the health field. The thesis focuses on a chronological description of pharmacies in Litoměřice. The final section is devoted to changes in pharmacy since 1989 and to the current state of pharmacies.

Ráda bych na tomto místě poděkovala Doc. PhDr. Františku Dohnalovi, CSc. a doc. RNDr. PhMr. Václavu Ruskovi, CSc. za vstřícný přístup, cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěli k vypracování této diplomové práce. Dále děkuji Českému farmaceutickému muzeu v Kuksu a litoměřickým lékárníkům za poskytnuté materiály a informace, a v neposlední řadě mým blízkým za jejich rady a podporu.

OBSAH

1. ÚVOD, VOLBA TÉMATU A CÍL PRÁCE	7
2. ZDRAVOTNICTVÍ NA LITOMĚŘICKU V PROMĚNÁCH ČASU, JEHO ZVLÁŠTNOSTI	43
3. POČÁTKY LÉKÁRENSTVÍ V REGIONU, MEZNÍKY V PROCESU KONSTITUOVÁNÍ A VÝVOJE OBORU DO KONCE 1. SVĚTOVÉ VÁLKY	63
4. LÉKÁRENSTVÍ NA LITOMĚŘICKU V OBDOBÍ 1. ČSR A LETECH 2. SVĚTOVÉ VÁLKY	79
5. HLAVNÍ RYSY CELOSPOLEČENSKÉHO VÝVOJE PO ROCE 1945, DOPAD DO PODMÍNEK VÝVOJE LÉKÁRENSTVÍ NA LITOMĚŘICKU	92
6. PRŮBĚH PROCESU TRANSFORMACE FARMACIE PO ROCE 1989, PROMĚNY A VÝSLEDKY V REGIONU. LÉKÁRENSTVÍ NA LITOMĚŘICKU – SOUČASNÝ POHLED	107
7. ZÁVĚR	117
8. ODKAZY A POZNÁMKY	118
9. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY	125
10. PŘÍLOHY	132

1. ÚVOD, VOLBA TÉMATU A CÍL PRÁCE

Historický vývoj lékárenství je nedílnou součástí vědeckého a zdravotnického oboru farmacie. Jeho počátky sahají do dávných let před naším letopočtem a než získal dnešní podobu, prošel mnoha změnami.

Cílem této diplomové práce byla snaha zachytit hlavní rysy vývoje lékárenství na Litoměřicku od jeho počátků až do současnosti. Tomu byl podřízen i metodický postup mé badatelské práce. Zahrnoval jak pohled na obecně historický vývoj města a blízkého okolí, tak specifika vývoje zdravotnictví. Hlavní pozornost byla věnována sběru a třídění informací o vzniku, etablování a vývojových rysech oblasti lékárenství, včetně získávání a sumarizace personálií. Zaměřila jsem se i na získávání dokumentárních materiálů – zejména písemných a fotografických dokumentů.

Litoměřice jsou jedním z prvních měst, kde se nacházela lékárna, proto jeho historie skrývá mnoho významných osobností, které přispěly ke zlepšení zdravotní situace ve městě i v celé České republice.

Město Litoměřice v dějinném vývoji

Královské město Litoměřice leží na soutoku Labe a Ohře v oblasti Českého středohoří. Jako okres Litoměřice s rozlohou 1032 km² a počtem 105 obcí je součástí Ústeckého kraje.^{1,2}

K 31.12. 2008 mělo 23823 obyvatel a katastrální výměru 1799 ha.³

Díky úrodné půdě, mírnému podnebí a výhodné poloze, která umožňovala spojení s územími, kde se od pradávna těžila životně důležitá sůl, pěstovalo se obilí, získávaly kůže, med aj., byly Litoměřice výhodným místem k osídlení.

Nejstarším dokladem o pobytu člověka z okolí Litoměřic je pěstní klín z Křešic, datovaný do středního paleolitu (cca 25 000 – 40 000 let př. Kr.).

K souvislému osídlení Litoměřicka došlo až v mladší době kamenné – neolitu (5500 – 4000 př. Kr.). Podle archeologických nálezů můžeme vidět už určitou koncentraci do pěti sídlištních ploch, jejichž půdy jsou pro zemědělství nejpříznivější. Jednalo se o Dómský vrch, Městský vrch (hlavně kolem Dlouhé a Vavřínecké ulice), oblast mezi Kamýckou a Michalovickou ulicí (dnešní sídliště Cihelna), návrší zvané Božka (bývalá cihelna mezi Českolipskou a Žitenickou ulicí) a plocha mezi Želeticemi a Mlékojedy.⁴

Keltové se zde usadili ve 4. – 1. stol. př.n.l.. Postupně byli vytlačeni Germány a v 6. století n. l. přišli do Čech Slované.⁵

Litoměřice ve středověku a za vlády Přemyslovců

První slovanští osadníci obsadili v Čechách nejprve nejúrodnější krajiny v okolí Labe, Vltavy a Ohře. Podle Kosmovy kroniky byli vedeni náčelníkem Čechem do bohaté krajiny okolo Řípu, která po něm dostala jméno Čechy. Tato zmínka, vážící se k Litoměřicku však není pravdivá. Kosmas pouze vycházel ze vzorů antických historiografů, podle kterých si uvědomoval, že národ musí mít svého praotce. Od latinského názvu české země – Bohemia, odvodil praotce Čecha.⁴

Ve 2. polovině 8. století je poprvé prokázáno slovanské osídlení i na katastru Litoměřic. Osídlené oblasti byly z počátku izolované, což vedlo ke vzniku kmenů. Do Litoměřicka tak zasahoval z pražské kotliny kmen Čechů, z Mělnicka Pšované, z Lounska Lučané a z Bílinska Lemuzi, což se dovídáme z tzv. zakládací listiny pražského biskupství z roku 973.⁵

Jméno Litoměřice bývá vykládáno různými způsoby. Je spojováno s kmenem Liutomiců, který je uveden v listině o rozsahu biskupství z r. 1086. Listina popisuje stav související se situací v době vzniku nebo před vznikem biskupství – tedy po polovině 10. stol.

Název může vycházet i ze složeného osobního jména – Ljutomír. První část – „Liut“ měla původně význam prudký, divoký, krutý, litý. Druhá část – „mír“ – byla různě vykládána (zřejmě má souvislost se slovem velký nebo může být obdobou - „slav“). Složená jména byla jména knížat nebo vedoucí vrstvy společnosti. Je tedy pravděpodobné, že jde o jméno hradu podle osoby z vedoucí vrstvy společnosti.⁴

Kolem 10. století bylo Slované na Dómském pahorku, nad soutokem Ohře a Labe, vybudováno hradiště.⁵

Od 13. stol. se hrad nazýval „Hora sv. Štěpána“ a později nesl název podle katedrály „Dómský vrch“, což se uchovalo dosud. O vlastním opevnění a vnitřní stavbě správního hradu toho víme velmi málo, protože zbytky hradeb byly zničeny stavebními úpravami od 13. stol. do počátku 20. stol. Po starším hradišti Hrádku, který ovládal Labe poblíž Velkých Žernosek, převzal úlohu správce kraje. Přemyslovcům tento raně středověký hrad sloužil jako správní centrum.^{4,5}

Litoměřické hradiště se dělilo na předhradí a vnitřní hradiště, kde sídlil kníže. V předhradí se nacházel i prostor litoměřické kapituly, založené roku 1057 knížetem Svyatoplukem II., s kostelem sv. Štěpána.^{5,6}

První probošt litoměřické kapituly byl v 11. stol. Lanc, původem Sas. Hodnostáři (probošti a děkani) kapituly často plnili funkci knížecích a královských úředníků, zvláště pro zahraniční styky a byli velmi vzdělaní. Mezi litoměřickými probošty byl významnou osobností i Ondřej z Doubravice, Letoslav, Beneda a Martin – měl funkce v Praze, byl královský notář, johanita, cestoval do Palestiny, vedl královské poselstvo do Cařihradu aj.

Kostel sv. Štěpána byl zasvěcen sv. Štěpánu – prvomučedníkovi. Ze zakládací listiny kapituly litoměřické se dozvídáme, že se jedná o baziliku. Jediné, co se dochovalo z interiéru baziliky, je šestiboká dlaždice z pálené hlíny, která má na vrchní straně nízký reliéf dvou ryb nad sebou v protisměrné poloze, s tlamami spojenými páskou táhle esovitého tvaru. Tento motiv nemá zatím v českých zemích analogii. Byla to jediná stavba,

kteřou Sptyhñev v době svého panování (1055-1061) dostavěl. Poté položil r. 1060 jen základní kámen k novému velkému biskupskému kostelu sv. Víta na Pražském hradě.⁴

Byl zde i kostel sv. Jiří (zbořen r.1876), kde sídlil kastelán – přemyslovský hradský správce. Kastelán, který vždy pocházel z mocné rodiny, vybíral daně, zajišťoval obranu kraje a měl i funkci soudce. V Litoměřicích se jím stal na přelomu 11. a 12. století Mutina z rodu Vršovců.^{5,6}

Od 12. stol. se na hradišti vyskytoval kostel sv. Václava, umístěný na předhradí.⁴

V 10. stol. rostl význam Litoměřic jako nového centra kraje. Do psaných pramenů se dostaly koncem 10. stol. a to do břevnovských listin z r. 993, do listin papeže Jana XV. a knížete Boleslava.

První podrobnější zprávu o Litoměřicích najdeme v tzv. zakládací listině kapituly litoměřické, v nejstarším textu z r. cca 1507. Listina obsahuje informace o krajině, obyvatelích a jejich způsobu života. Na rubu jsou připsány první české věty patřící k nejstarším dokladům našeho jazyka.⁵

Za vlády Přemyslovců a po sjednocení země byly i severozápadní Čechy ovládnuty systémem tzv. hradských okrsků. Mezi nejvýznamnějšími hradskými centry byly i Litoměřice. S rostoucí silou feudalismu rostla i síla církve, která přinášela své učení a vzdělanost.⁷

Systém hradských okrsků spočíval v tom, že země byla rozdělena na několik hradských obvodů, v jejichž centrech se shromažďoval nadvýrobek potřebný pro zajištění obživy knížete, velmožů a částečně i nižších družiníků. Český panovník v té době objížděl svá centra a po vyčerpání zásob pokračoval k dalšímu hradu. Těmto centrům prvního řádu byla podřízena centra druhého řádu (zeměpanské dvory) a třetího řádu (krčmy, tržní místa apod.).

Litoměřický správní hradský obvod lze specifikovat obtížně. Patřilo do něj asi i Třebívlicko, Libochovicko, Budyňsko se zeměpanským dvorem, okolí dolní Ohře až po staré ústí do Labe u Českých Kopist, oblast od Lovosicka okolo Labe po Libotenice a na labském pravobřežní, asi až po předpokládaný druhý zeměpanský dvůr v Hošťce. K litoměřickému kraji náležely i Třebušínsko, Úštěcko a Kravařsko.

Litoměřický hrad patřil v 11. a ve 12. stol. k nejvýznamnějším hradům a krajům v zemi, protože se rozkládal ve velmi úrodné krajině původního osídlení Čech. Dokládá to

osobnost kastelána Mutiny, syna Božova z rodu Vršovců, který je první světskou významnou osobností českého státu spojenou s Litoměřicemi. Byl litoměřickým kastelánem r. 1096, a i když byl důvěrníkem knížete Břetislava II., musel odejít do emigrace do Polska. Roku 1101, za vlády knížete Bořivoje II., se mohl vrátit a dostal zpět svůj hrad. Kníže mu ale nedůvěřoval, proto Mutina odešel ke svému bratrovi knížeti Vladislavovi, který byl na straně knížete Svatopluka. Ten se zmocnil vlády r. 1107 a vytáhl s vojskem proti Uhrám, přičemž správu země svěřil dvorskému Vackovi a Mutinovi. Dvorskou intrikou byl kníže popuzen proti Mutinovi a Vršovcům a při návratu do země dal r. 1108 Mutinu a všechny členy rodu zabít. Skutečnou příčinou asi bylo, že Vršovci drželi velké území ve středu země (Žatecko, Litoměřicko, okolí Libice aj.) a jejich moc a vliv se stávaly nebezpečnými Přemyslovcům.

Významným správcem hradu byl i Blah z Třebošína. V době, kdy Mutina emigroval do Polska, mohl zastávat funkci kastelána a po pádu Vršovců r. 1108 funkci získal natrvalo.

O dalších zeměpanských úřednících, působících v Litoměřicích, je zpráv málo.

Kolem hradiště existovala řada osad, které spolu s hradem tvořily aglomeraci. Podle archeologických nalezišť muselo v sousedství hradu existovat 20 sídelních poloh, kde byly osady a bohaté dvorce. Z hlediska historických pramenů je nejlépe doložena osada Zásada. Jeden ze dvorů u kostela Panny Marie patřil zakladateli kláštera v Teplé – Hroznatovi Tepelskému. Později dvůr patřil křižovníkům s červenou hvězdou, kteří zde zřídili špitál. Tento byl roku 1549 byl nahrazen jezuitskou kolejí.

Zatím největší z litoměřických hřbitovů objevil v letech 1911 – 1914 J. Kern na poli rolníka J. Gellerta u Mlékojed. Zesnulí zde byli pochováni od druhé poloviny 10. do konce 11. stol. Z jednotlivých hrobů lze získat poznatky o životě nejstarších obyvatel litoměřické aglomerace. Nachází se zde např. hrob, ve kterém byla uložena pouze samotná hlava nebo tělo zemřelého zatížené kameny... M. Zápotocký se domnívá, že to patrně souviselo s pověrami o upírech nebo se jednalo o ochranu živých před mrtvými.

Na nejstarším pohřebišti v litoměřické aglomeraci každému hrobu příslušelo místo, které žádný z jiných hrobů nenarušoval. Vycházelo to zřejmě ze starších pohanských představ, že hrob je vlastní dům mrtvého.

Zemřelí obyvatelé Litoměřic byli pohřbíváni v natažené poloze na zádech, s hlavou k západu a nohama k východu, aby byli tváří obráceni k vycházejícímu slunci. Na

mlékojedském pohřbišti však byla podle M. Zápotockého změna orientace hrobů. Starší skupina byla směřována od západu na východ a mladší od jihozápadu na severovýchod. Tento směr byl zvolen přesně tak, aby zemřelí hleděli k litoměřickému hradu s jeho kostely.

V souladu se staršími pohanskými představami byly do hrobu zemřelému přidávány milodary – nádoby, zbraně, šperky, nože. Bohatší hroby tvořily jen cca 20 % z celkového počtu, zbývajících 80 % byly hroby prosté, bez milodarů či pouze s jedním. Od 12. stol. již známe jen pohřby se šperky či nožíky, tedy pouze s osobní výbavou zemřelého.⁴

Z dvaceti osídlených poloh se nejdůležitějším stalo sídliště řemeslnicko-obchodního charakteru, které leželo na území dnešního města mezi současnou Dlouhou a Jezuitskou ulicí a hranou labské terasy. Z této staré slovanské vsi Litoměřice, naposledy zmíněnou roku 1228, začalo vznikat vrcholně středověkého město.⁸

Vznik města Litoměřice

Založení gotického města, které patří k nejstarším v našich zemích, není zachyceno v zakládací listině. Dobu jeho vzniku musíme vyvodit ze zpráv týkajících se jiných událostí.⁶

Pro Litoměřice je důležitý údaj v listině papeže Honoria III. z 5. února 1219, ve které bral v ochranu klášter v Teplé a jeho majetek, který mu dal zakladatel kláštera Hroznata. Klášter v Teplé měl v oblasti Litoměřic majetek, jak ukazuje zpráva z r. 1228.⁴

Z listiny vydané králem roku 1228 se dovídáme, že Přemysl Otakar I. se svým korunovaným synem Václavem daroval klášteru v Teplé statek Kramolín. Bylo to odškodné za klášterní majetek ve vsi Litoměřice a okolí, které si král vzal. Byly to nepochybně pozemky, patřící kdysi Hroznatovi, které klášteru daroval i se svým dvorem. Dvůr býval v osadě zvané Nová Hora nad Labem.⁶

Nová Hora je název sídliště na kopci. Jediným pahorkem v oblasti města Litoměřic (mimo Dómského vrchu) je vyvýšenina nad ústím Pokratického potoka s bývalou jezuitskou kolejí a kostelem P. Marie.⁴

Osada Nová Hora nad Labem dostala tento název zřejmě proto, aby se odlišila od protějšího starého hradiště, Hory sv. Štěpána, a které by bylo možno chápat ve významu „Stará Hora“.

Listina Přemysla I. a Václava I. z roku 1228 tak nepřímou dosvědčuje, že se král rozhodl založit při starém hradišti město. Dochovala se i některá jména prvních měšťanů. Vedle kolonistů českého původu to byli převážně lidé ze severního Německa, z Míšeňska i okolí Magdeburku, jehož právo užívala pak i nová obec.⁶

Nejstarší známá jména litoměřických měšťanů z roku 1234 jsou rychtář Lutold, který nejspíše vykonával služby spojené s budováním města, Jindřich, Herembert a jeho syn Jan. Lze předpokládat, že v novém městě bylo 100 až 150 domů v ohrazení – následně v hradbách.

Vznik města Litoměřice lze tedy datovat mezi léta 1219 – 1228.⁴

V počátcích bylo rozloženo kolem dnešního Mírového náměstí.⁸

Důvodem vzniku byl asi omezený prostor starého hradiště, který již nestačil pro rozvíjející se obchod. Od poloviny 13. století pak rozšířením vzniklo tržiště, z kterého vyrůstalo město.⁹

Třicátá léta 13. století znamenala též vytváření městských církevních institucí.⁴

V Litoměřicích se r. 1233 usadili františkáni a r. 1239 dominikáni. Na jihozápadě města byl postaven klášter dominikánů, kteří patřili spolu s minority k tzv. žebravým řádům, založeným na počátku 13. století. Obvykle žili na obvodu města a obživu získávali z almužen a působili především jako kazatelé mezi městskou chudinou. Proto je klášter minoritů u sv. Jakuba a klášter dominikánů u sv. Michala v místech při hradbách.

O klášteře minoritů se traduje, že byl založen pražským biskupem Janem II. Kostel dominikánů byl nejspíše založen kolem roku 1236 biskupem Bernhardem.

Farní a děkanský kostel Všech svatých je jednou z prvních budov, připomínanou už v 1. polovině 13. století, kdy mu v roce 1235 král Václav I. věnoval desátek z rychty a ze soudních poplatků a dovolil měšťanům zakládat v jeho prospěch nadace a dávat dary.⁶

Před polovinou 14. století tvořil tento kostel součást městského opevnění.⁷

Nové město získalo brzy další instituci – špitál. Byl připojen ke staršímu kostelu P. Marie. V roce 1257 dostali tento špitál pražští křižovníci s červenou hvězdou, jednalo se o řád založený z podnětu Přemyslovny Anežky, sestry Václava I.⁶

V letech 1227 – 1230 dostaly Litoměřice od krále Přemysla Otakara I. městská práva.⁹

Měšťané se řídili magdeburským právem. Bylo jim přiděleno Přemyslem Otakarem II. roku 1262 a znamenalo, že odvolávacím soudem byl Magdeburg a ne Praha. Toto právo časem přijala i jiná města, pro které se Litoměřice staly vzorem a začátkem 14. století se pro ně staly odvolávacím soudem.⁷

Po právní stránce se tak Litoměřice dostaly na úroveň Starého Města pražského a před polovinou 13. století poprvé vzrostl jejich význam jako města. Král Václav I. v té době měl syna Přemysla Otakara, který proti němu povstal a došlo k rozdělení české země. Přemysl ovládl skoro celou zemi a Václav byl dočasně v exilu. Za pomoci svých věrných opět pronikl do Čech a došlo k novému rozdělení moci – Přemyslovi zůstala Praha a jiná města a hrady, na Moravě měl Znojmo. Václav měl ve své moci hlavně severní Čechy – Ústí nad Labem, Litoměřice, Žatec, Most, na Moravě Brno, aj.

Václav však časem získal podpůrné listy od papeže a tím i podporu církve. V červnu a počátkem srpna 1249 se díky králi Václavovi staly Litoměřice jádrem soustředěných sil. Z Litoměřic se Václav s vojskem vydal k Sadské a za lstivého předstírání, že táhne proti Uhrám, se náhle obrátil k Praze a 5. a 6. srpna 1249 ovládl město. Postupně pak získal úplnou převahu nad Přemyslem.

Tyto události jsou u nás prvním celozemským politickým a vojenským děním.

Král Václav I. je spojen i s první výstavbou litoměřického opevnění. Nejstarší písemné zprávy o litoměřických hradbách pocházejí z r. 1257 a 1262.⁴

Původně hradby obíhaly město od bývalého dominikánského kláštera v Krajské ul., ulicemi Okružní a Klášterní k bývalému minoritskému klášteru s kostelem sv. Jakuba. Odtud pokračovaly na jih k děkanskému kostelu a k Jezuitské ulici. Zde se hradba odklonila na západ a vracela se zpět k dominikánskému klášteru, při kostele sv. Michala.⁷

Pod kostelem byla vytvořena Michalská brána, která spojovala město s Horou sv. Štěpána.

Podle nálezů z 80. let 20. století byla hradební zeď složena ze dvou zdí, mezi kterými byl prostor vyplněný různě velkými kameny. Před hradbou byl asi 18 m široký parkán (prostor mezi hradbami), zakončený parkánovou zdí z velkých neopracovaných kamenů, před kterou byl vyhlouben příkop.^{4,10}

Pro existenci hradeb je důležitá i nejstarší forma litoměřické městské pečeti, poprvé zmíněné r. 1250. Na pečetí je vyobrazen dvouocasý lev s korunkou, který se vypíná nad hradbou. Okolo obíhá okrajová lišta s latinský nápisem „pečet' města Litoměřic“.

Je pravděpodobné, že před rokem 1290 postihl Litoměřice velký požár a větší část města, předměstí i zástavba na Dómském vrchu lehla popelem.⁴

Přízeň Přemyslovců, Jana Lucemburského a i jeho syna Karla IV. umožnily Litoměřicím další rozkvět.⁹

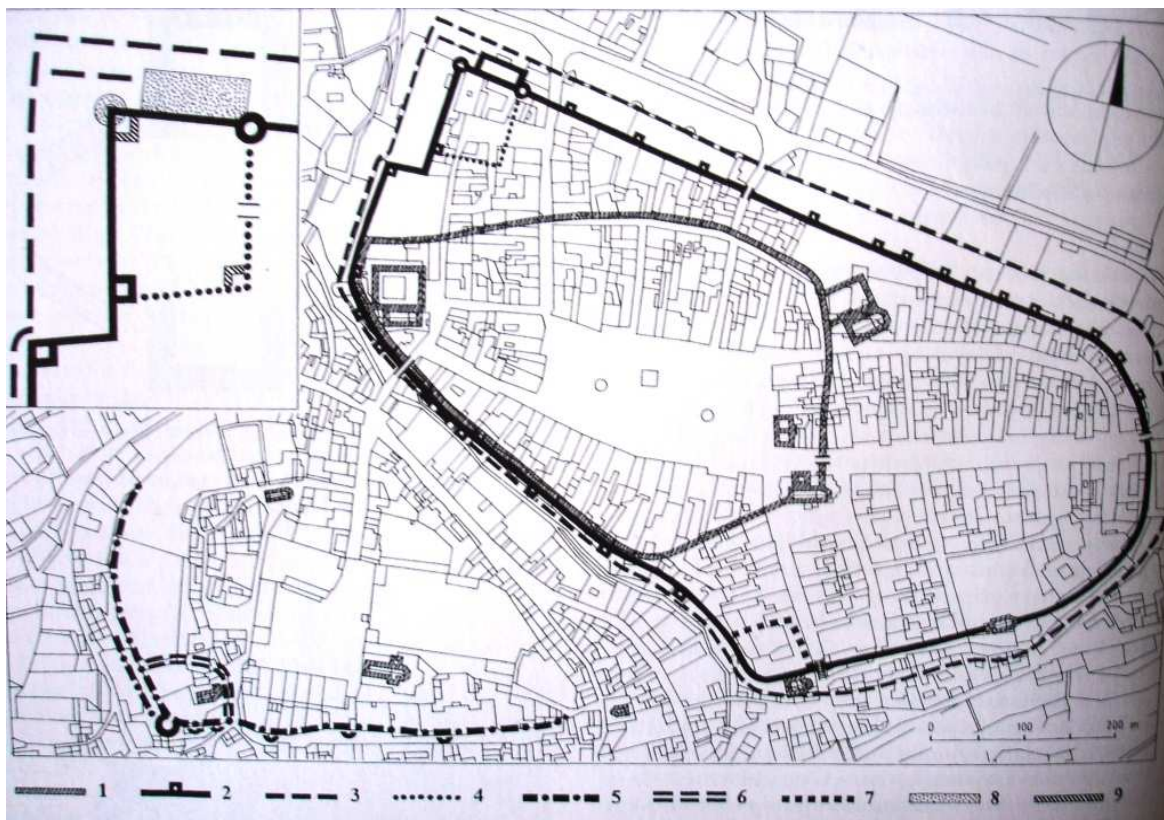
Byl zde pokus o rozšíření města. V r. 1253 byla snaha znovu osídlit Dómský pahorek. Přemysl Otakar II. vydal listinu, ve které dal litoměřickým měšťanům a osobám odkudkoli, kteří si na Dómském pahorku vystavěli slušná obydlí, osvobození na 7 let ode všech dávek, daní, cel a poplatků. Navíc daroval usedlíkům vesnice v úrodné poloze u Labe. Osídlování ale nepokračovalo snadno, protože listina byla obnovena r. 1262. Celý pokus ztroskotal někdy v 60. a 70. letech 13. stol. Příčina není jasná, ale možná tu byly velké finanční nároky na nové příchodzí a pro nové měšťany mohl být Dómský pahorek příliš vzdálen od náměstí, střediska obchodu.

Brzy nastalo nové rozšíření směrem k severu a východu (přibližně o bloky domů dnešní Dlouhé ulice). Toto Karlovo rozšíření vzniklo nejspíše v letech 1351 – 1359, jak je možno vidět v ustanovení, ve kterém daroval Litoměřicím Újezd (kolem dnešní křižovatky Kocanda) a pozemky u Radobýlu k zakládání vinic. Jsou to ustanovení ze 14. století a jsou také jediná známá, kterými panovník upravoval pozemkové vztahy v okolí města.

Rozšíření města a vinic kolem něho jsou výraznou obdobou rozšíření Prahy o Nové Město a rozšíření pražských vinic.⁴

Za vlády Karla IV. bylo vybudováno i nové mohutné opevnění.⁷

Do města se vcházelo třemi branami. Dlouhou na východě, na jihu Ostrovní a na západě Michalskou bránou.⁹

Středověké opevnění Litoměřic a hypotetická rekonstrukce kostelů (po r. 1250) podle P. Macka.⁴

1 – nejstarší opevnění a kamenné stavby ve městě (13. stol.), 2 – opevnění Karla IV. po r. 1350, 3 – průběh parkánové zdi, 4 – hypotetický průběh fortifikace nového hradu (po r. 1250), 5 – opevnění Dómského vrchu (13. stol.), 6 – přibližný rozsah starého královského hradu na Dómském vrchu, 7 – dvůr tepelského kláštera (kdysi Hroznatův), později německých rytířů a křižovníků s červenou hvězdou, 8 – Karlovský palác a věž, 9 – hypotetické věže nového hradu po r. 1250.

Centrem města bylo vždy velké tržiště – náměstí a po rozšíření města Karlem IV. byla Dlouhá ulice druhým tržním prostorem. Šlo zřejmě o týdenní trh. Litoměřický trh byl zapojen do vyššího typu zahraničního trhu – díky dopravním spojkům po Labi i mimo něj. Litoměřice byly střediskem obchodu se solí ze Saska jak v raně, tak vrcholně středověké době.

Dalším výrazným článkem litoměřického trhu bylo obilí a také víno.⁴

Litoměřice měly právo skladu, takže lodě přivážející zboží zde musely přistát, zaplatit clo a nabídnout své zboží litoměřickým měšťanům. Stejně právo platilo i pro povozy, které projížděly městem.⁹

Bylo to právo výjimečné a měla je jen některá města (např. Praha, Most...). Kromě skladového práva měly Litoměřice i právo mlíové, potvrzené panovníkem roku 1325. Zajišťovalo monopol na řemeslnou výrobu v okruhu jedné míle.⁵

Litoměřice byly typem města, které se velikostí zařazovaly do skupiny měst hned po Praze a Kutné Hoře.⁴

Husitské období a Litoměřice

Přelom v dějinách Litoměřic přinesla husitská revoluce.⁹

V té době existovaly v Litoměřicích tři církevní řády: dominikáni s kostelem sv. Michala, minorité u kostela sv. Jakuba a při kostelíku P. Marie byl umístěn špitál rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou. Nejdůležitější byla kapitula s kostelem sv. Štěpána a proboštství. Kromě kapituly a hlavního kostela Všech svatých tu byla řada kněží u dalších farních kostelů. Fungovalo zde tedy celkem dvanáct kostelů a kaplí.

Před tím, než se v Litoměřicích vyskytli první vyznavači kalicha, kázal zde rakouský kazatel Konrád Waldhauser, pokládáný za předchůdce M. Jana Husa. Roku 1363 převzal správu farního kostela Všech svatých, ale brzy se litoměřického děkanství vzdal a odešel do Prahy.⁴

Od 14. století se objevovala snaha o reformu církve. Na počátku 15. století se hnutí změnilo v husitské války a Litoměřice se staly jedním z významných husitských měst.¹¹

Na počátku hnutí bylo město v moci katolické strany. Po smrti Mistra Jana Husa došlo k rozsáhlému pronásledování přívrženců kalicha. Kališníci byli uvězněni, odsouzeni k smrti a dne 30. května 1420 byli svázáni do kozelce a svrženi do řeky.

Protihusitské nálady byly podporovány duchovními, kteří sem během roku 1420 utekli z měst ovládnutých husity. Litoměřice se měly stát hlavním opěrným bodem katolické strany. Velké naděje do toho vkládal i král Zikmund, který tu po 25. říjnu pobýval a dokonce zde zanechal svoji manželku Barboru Celskou a Žofii – vdovu po Václavovi IV. Po několika dnech město opustil, ale Litoměřičtí zůstali stále katoličtí.

Mezitím se situace v zemi měnila ve prospěch husitů.⁴

Litoměřice se husitským spojencem staly až tehdy, když proti nim vytáhl Jan Žižka.⁹

K Litoměřicím se vojsko přiblížilo asi 25. května 1421, ale bylo odraženo a Žižka odtáhl na Roudnici. Asi 8 km od Litoměřic si však vybudoval vlastní hrad – Kalich, aby si v severních Čechách udržel opěrný bod. Díky hrozbě obležení města Janem Žižkou se 29. května 1421 Litoměřice poddali Pražanům, vstoupili do svazku husitských obcí (přijaly čtyři pražské artikuly) a odřekli se císaři Zikmunda.

Pražané stanovili, že jejich litoměřickým hejtmanem bude Hynek z Kolštejna. Svě funkce se ujal 10. června 1421.⁴

Hynek z Kolštejna patřil už od počátku ke straně, která chtěla svěřit vládu v Čechách polskému panovníkovi a nakonec se stal i členem družiny Zikmunda Korybutoviče, polského prince povoláného do Čech.⁶

Z Litoměřic před husity utíkali katolíci, zejména Němci. Uchýlili se na panství katolických pánů z Háznburka a díky tomu se Litoměřice staly pouze českých městem.^{6,9}

Nejzřetelnější změnou byla změna jazyka veškerých dokumentů na češtinu.

Prvním tažením Litoměřických, pod vedením Hynka z Kolštejna, bylo tažení proti protihusitským ohniskům v Podkrušnohoří. Skončilo však porážkou v bitvě u Mostu. Úspěšné naopak bylo např. dobytí doksanského kláštera a Litoměřice tak získali devět vesnic. Pražané získali také další vesnice patřící doksanskému klášteru a zmocnili se i některých vesnic kapituly litoměřické a dali vše pod správu Hynkovi z Kolštejna.⁴

Přívrženci císaře Zikmunda, hlavně páni z Háznburka, Sulevic a Zikmund z Vartenberka na Děčíně, podnikali odvetné útoky a pokusili se získat zpět Litoměřice a Žižkův hrad Kalich. Litoměřice i Kalich se ale dokázaly ubránit.⁶

Ve spojení s Pražany byly Litoměřice do února 1424. V té době podruhé kandidoval kníže Zikmund Korybutovič na český trůn. Dosavadní hejtman Hynek z Kolštejna z Litoměřic odešel a stal se členem nové ustanovené zemské vlády. Ponechal si pro sebe pouze hrad Kamýk. Novým hejtmanem se stal Jan Kaplír z Sulevic a byl jím až do roku 1427. Účastnil se bitvy „Na běhání“ u Ústí nad Labem 16. června 1426.⁴

V této bitvě přitáhla vojska Pražanů a Táborů k Ústí nad Labem, kde bojovali s německými křižáky. Po husitském vítězství se severní Čechy osvobodily od častých nepřátelských přepadů, Zikmunda z Vartenberka to přimělo k ústupu a v Litoměřicích nastal poměrný klid.

Po zajištění Zikmunda Korybutoviče husity a po smrti hejtmana Kolštejnského (1427) se Litoměřice přidaly ke straně radikálních Táborů, v čele s Prokopem Holým.⁶

Dne 30. května 1434 se zúčastnily i rozhodující bitvy u Lipan, kde byly radikální síly definitivně poraženy.

Po husitských válkách došlo k oslabení katolické církve a vzrostl význam městského stavu.⁵

Litoměřice zůstaly nejvýznamnějším městem severních Čech a byly i sídlem jednoho z krajů.¹¹

Jména litoměřických zástupců se objevovala na důležitých usneseních, např. na listině z roku 1435, v níž zástupci měst předkládali císaři Zikmundovi své výhrady k přijímání katolíků a cizozemců do zemských úřadů nebo mezi reprezentanty královských měst, podporující společně se šlechtou císaře Zikmunda.

Roku 1436 získalo město od císaře potvrzení všech svých práv, opustilo radikální stranu a přiklonilo se k umírněným utrakvistům. Po císařově smrti 1437 se přidalo ke straně jeho zetě Albrechta Rakouského.

Život v zemi se začal vracet do normálu až s nástupem nového zemského správce Jiřího z Poděbrad, na jehož volbě se podílel i litoměřický zástupce, a příjezdem mladého krále Ladislava, který byl hned v říjnu 1453 korunován v Praze.⁶

Litoměřice se začaly rozvíjet. Významné bylo vybudování dřevěného mostu přes Labe o velikonocích roku 1452. Každé jaro byl rozebírán a po roztátí ledů opět postaven. Jeho údržbu zabezpečovalo clo, které městu 6. ledna 1454 udělil král Ladislav a bylo stále zvyšováno.^{4,9}

Obnova města pokračovala i za vlády Jiřího z Poděbrad, který byl zvolen králem r. 1458. Byly opraveny staré gotické hradby a byly doplněny pásem opevnění s půlkruhovými dělovými baštami.⁸

Král potvrdil městu také jeho staré výsady, hlavně právo skladu i užívání magdeburského práva.⁴

Roku 1466 papež Julius II. zbavil krále Jiřího královské hodnosti a došlo opět k bojům. Od roku 1467 byla v zemi velká neúroda a hlad. Město podporovalo i nového českého krále Vladislava Jagellonského, který znovu obnovil litoměřické skladové právo a jehož vláda znamenala pro Litoměřice dobu hospodářského rozkvětu.

Na přelomu 15. a 16. století rostla síla šlechty, usilující o snížení moci královských měst v oblasti hospodářské i politické. Litoměřice se staly roku 1500 významným členem obranného svazu královských měst a v roce 1507, následkem dlouholeté napětí, došlo k válce. Do čela města se dostal Václav Řepnický, pocházející z vladyckého rodu, z osady Řepnice u Libochovan, který je zastupoval i na celozemských jednáních. V r. 1513 se stal členem výboru, který uzavřel smlouvu s knížetem Bartolomějem Minsterberským, vnukem krále Jiřího z Poděbrad. Byl zvolen i mezi pět delegátů, kteří jednali s panovníkem. Ale až 30. července 1516 došlo ke zklidnění situace a vztahy mezi šlechtou a městy byly upraveny Svatováclavskou smlouvou z roku 1517 tak, že měšťané ustoupili v oblasti hospodářské a šlechta v oblasti politické.¹²

Za vlády Ferdinanda Habsburského došlo k velkému finančnímu vyčerpání Litoměřic. Koncem třicátých let postihl město ještě požár, který zničil radnici, poprvé doloženou roku 1397.⁴

Koncem patnáctého a začátkem 16. století, v období renesance, rostlo bohatství měšťanů. Nechávali si stavět nové kamenné domy a Litoměřice získaly vzhled, který si zachovaly dodnes. Cennou stavbou se stala novostavba radnice, která byla postavena po požáru města r. 1537 a také stavba vodovodu, který sváděl do městských kašen nové prameny.⁷

Krátce po dostavbě radnice vyvstalo v Čechách nové nebezpečí tureckých nájezdů. Obecné mínění obvinilo židovské obce ze spojení s nepřítelem a tak i v Litoměřicích došlo k vydrancování židovské ulice a židovské obyvatelstvo bylo vyhnáno. Jejich domy obsadily noví obyvatelé, opuštěná židovská škola byla darována městskému špitálu a také lázeň před městem i zahradu převzalo město pro skládku dřeva.⁴

Povstání českých stavů

Válka mezi katolíky a protestanty, která v r. 1546 vypukla v Německu, se stala katalyzátorem politického napětí také v Čechách.⁴

V roce 1546-1547 došlo k prvnímu povstání českých stavů. V té době požádal římský císař Karel V. svého bratra Ferdinanda I., českého krále, o pomoc ve válce proti saským protestantům.¹³

Ten souhlasil a svolal do Litoměřic v roce 1547 české stavy, aby je požádal o vojenskou pomoc.

Chystané tažení, vzbudilo v Čechách obavy, protože už dávno byly nakloněny saským protestantům. Do čela nespokojených se postavila Praha a královská města a dokázala na svoji stranu získat i nekatolickou šlechtu, která na královu výzvu do Litoměřic nedorazila. Ferdinand nakonec vytáhl proti protestantům s malým vojskem a porazil je. Do Prahy se vracel opět přes Litoměřice a své vítězství oslavil velkolepým velikonočním průvodem. Spolek šlechty a královských měst se podařilo rychle rozbít a armáda vyzbrojená v Litoměřicích rychle obsadila Prahu. Královská města byla zbavena všeho majetku i privilegií, byla postavena pod dozor královských rychtářů a v soudní samosprávě byla omezena nově zřízeným apelačním soudem. Tím byl položen základ pro sjednocení soudnictví a bylo zrušeno právo odvolávat se mimo hranice Království i k městským soudům. Toto nařízení postihlo hlavně Litoměřice.

Ferdinand I. je spojován i se založením latinské koleje roku 1549, aby bylo zabráněno šíření protestantství. Kolej ale plnila funkci spíše opačnou. Zasloužili se o to její představitelé spolu s Pavlem Stránským, který již v roce 1618 věděl, že český jazyk, spojený s protestantstvím, je ohrožen záměrným poněmčováním, které připravovala katolická menšina pod záminkou šíření pravé víry.⁹

Projevem vzestupu Ferdinandovy moci bylo podřízení zemské správy jeho druhorozenému synovi, Ferdinandovi II. Tyrolskému.¹³

Přijetí Ferdinanda II. Tyrolského vedlo k větší bojovnosti mezi českými stavy a katolíky. Čeští stavové si proto zvolili nového krále Fridricha Falckého. Protestantké Litoměřice se přidaly jednoznačně na stranu nového krále. Avšak Fridrichova vojska byla poražena 8. listopadu 1620 na Bílé Hoře a po obsazení Prahy došlo i na Litoměřice, kam královští komisaři dosadili novou městskou radu. Vítězný Ferdinand zbavil město všech privilegií. Teprve roku 1623 se vrátila správa městu, ale již do rukou nového císařského rychtáře Šimona Petra Aulíka z Třebenice. Z města byli vypovězeni protestantští kazatelé a všichni, kteří nepřijali katolickou víru; mezi nimi i Pavel Stránský s rodinou. Teprve po jejich odchodu potvrdil císař Litoměřicím stará městská privilegia.⁶

Třicetiletá válka

Třicetiletá válka (1618-1648) znamenala pro Litoměřice hospodářský, sociální i kulturní úpadek.¹¹

Ve městě se neustále střídala vojska, která se účastnila bojů a Litoměřice se staly dočasnou základnou, odkud se po Labi vozilo obilí pro katolické armády.

Na podzim roku 1631 se do čela protihabsburské koalice postavil švédský král Gustav Adolf. Po porážce císařských u Lipska (1631) vtrhl se svými vojsky do Čech. Litoměřic se zmocnil 15. listopadu 1631 a hned druhý den uspořádal v děkanském kostele protestantskou bohoslužbu, za přítomnosti saských vojáků i českých exulantů, kteří se mohli se saskou armádou vrátit zpět. Před vstupem Sasů do Litoměřic část katolíků uprchla, většinou do Prahy.

Sasové ušetřili město díky jeho výhodné poloze, vlivem navracených emigrantů a vlivem poměrně časti obyvatel, kteří se opět přihlásili k nekatolíkům.⁴

Až postup císařských vojsk a obsazení Prahy Albrechtem z Valdštejna v květnu 1632, vyhnaly saskou armádu i z jejího posledního útočiště v Litoměřicích. Císařská posádka ale město neubráníla před švédsko-saskými oddíly vedenými švédským generálem Johanem Banérem.⁶

Švédská vojska zničila v Litoměřicích některá předměstí a několik okolních měst bylo vydrancováno a vypáleno.

5. – 6. září 1634, po vítězství císařských vojsk u Nördlingenu museli Švédové opustit Čechy a odtáhli do Saska. Litoměřic se zmocnili opět císařští.

Až do uzavření vestfálského míru, 24. října 1648, pokračovali boje mezi švédskými a císařskými vojsky. Několikrát ještě švédové obsadili Litoměřice a až 1.-11.října 1649 odtud odtáhly.⁴

Třicetiletá válka znamenala pro Litoměřice změnu z bohatého obchodního a kulturního centra ve vylidněné a zpustošené město.⁹

Z 597 domů ve městě i předměstí zbylo obyvatelných pouze 93. Překážkou v obnově stálo zadlužení města díky válečným událostem a dlouhodobému pobytu vojsk. Litoměřice byly jedním z nejvíce postižených královských měst v Čechách.⁴

Po skončení války začalo město zase ožívat. Bohatí starousedlíci byli nahrazeni venkovskou chudinou, zběhlíky a raněnými. Ti začali město pomalu obnovovat.⁹

Také mohla být dokončena rekatolizace, protože už ji nenarušoval neustálý pobyt vojsk.⁴

První, kdo mohl začít ve městě stavět, byl řád jezuitů, dominikánů a minoritů. Bylo to díky tomu, že se tyto řády podílely na protireformačním díle císařů Ferdinanda II. a Ferdinanda III, a proto dostaly podporu od šlechty i měšťanů.⁶

Jezuité přišli do Litoměřic již roku 1629 a nejdříve využívali klášter rytířského řádu s kostelem P. Marie, a pak i řadu navazujících domů v dnešní Jezuitské ulici, kde tak vznikl velký blok budov.⁴

Jezuitská ulice byla původně dvorem Hroznaty Tepelského a později řádu německých rytířů. Roku 1257 už byl majetkem křižovníků s červenou hvězdou, kteří zde postavili špitál. V roce 1549 byl nahrazen latinskou kolejí a roku 1631 se zde usadili Jezuité. Spojili tuto budovu s okolními měšťanskými domy a vytvořili tak jezuitskou rezidenci.⁵

V jejich latinské škole a kolejí působila řada významných osobností, mezi nimi i Bohuslav Balbín. Přestavěli si latinskou kolej na gymnázium, postavili barokní kostel Zvěstování Panny Marie a vybudovali vlastní kolej.⁶

Stavba kostela byla zahájena r. 1701 Juliusem Broggiem a dostavěna jeho synem Octaviem roku 1731. Je spojen s jezuitskou rezidencí krytou chodbou z roku 1818. V roce 1793 kostel zakoupilo měšťanstvo a zřídilo v něm sklad pro svůj pivovar. Kostel byl znovu vysvěcen v r. 1810, kdy se do rezidence nastěhoval kněžský seminář. Východní křídlo jezuitské rezidence a koleje bylo postaveno Octaviem v r. 1738 a jižní křídlo v r. 1770 v pozdně barokním slohu.⁷

Druhým řádem, který přišel do Litoměřic, byli kapucíni, kteří si zde vybudovali klášter a kostel sv. Ludmily při Dlouhé ulici a byli ve městě velice oblíbeni, díky svému prostému způsobu jednání.

O klášteře minoritů s kostelem sv. Jakuba je nejméně zpráv. Klášter i kostel byly několikrát postiženy požárem. Roku 1785 byl zrušen a r. 1788 tam přešli od sv. Michala dominikáni. Kostel sv. Michala byl barokně přestavěn.

V roce 1655 bylo založeno litoměřické biskupství. Prvním biskupem byl dlouholetý probošt litoměřické kapituly Maxmilián Rudolf ze Schleinitz.⁶

Pro Litoměřice znamenalo založení biskupství další vývoj. Díky němu se staly střediskem církevní správy a i centrem kulturního a vědeckého života.⁵

Významnou stavbou se stala katedrála sv. Štěpána, která vznikla postupným bouráním staré gotické stavby. Můžeme v ní nalézt obrazy biskupova chráněnce a nejvýznamnějšího malíře druhé poloviny 17. století, Karla Škréty.⁴

Přestavba města přilákala řadu kvalifikovaných pracovníků. Jednalo se o domácí i cizí, zejména italské řemeslníky a umělce, kteří měli na barokní vzhled Litoměřic velký vliv. Tak se zde začala uplatňovat i stavitelská rodina Broggiů.⁶

Julius Broggio přišel do Čech ze severoitalského Albiola a spolu s rodinou ovlivnil nejen Litoměřice, ale i širší okolí.

Postupně se propracoval do čela cechu „zedníků, kameníků a přikryvačů“ a přejal všechny významné zakázky. Díky tomu získal i spoluúčast při řízení města.

Jeho první větší stavbou byla částečná přestavba děkanského kostela Všetech svatých. K jeho nejdůležitějším stavbám patří biskupská rezidence, která nahradila dřívější budovy kapituly z 11. století. Spolu s katedrálou tvořila novou architektonickou dominantu města. Od roku 1686 stavěl pro město most přes Labe, který dostavěl až jeho syn v roce 1711. Díky mostu se vylepšila litoměřická komunikační situace.⁴

Julius navrhl také morový sloup na náměstí, který postavil sochař Kitzinger z Děčína a litoměřický kameník Walde.⁹

Za zásadní proměnou Litoměřic stojí druhorozený syn Julia, Octavián Broggio. Mohl navázat na práci svého otce a se svými spolupracovníky postupně proměnil výraz města. Proměnou prošly nejen kostel sv. Jiří a další sakrální stavby, ale i měšťanské domy. Ve většině případů se jednalo o přestavby a ne o novostavby. Díky tomu Octavián lépe navázal na starší stavby předchozí etapy.

Jeho nejlepším dílem se stala kaple sv. Václava, jako dík za ochranu města před velkým morem v roce 1713.⁴

Litoměřice zaznamenaly také hospodářský vzestup a to hlavně v oblasti vaření piva, které se připojilo k tradiční výrobě kvalitního vína.⁷

Vláda Marie Terezie a Josefa II.

Nástupem císařovny Marie Terezie 20. října 1740 na trůn, se Litoměřic dotkly další války. Proti Marii Terezii stáli bavorský kurfiřt Karel Albert, pruský král Fridrich II., saský kurfiřt Fridrich August I. a Francie.

Karel Albert, který byl spřízněný s Habsburky stojícími v čele spolku nepřátel královny, získal na svoji stranu francouzskou a saskou armádu. 9. listopadu 1741 obsadili Litoměřice. Jejich cílem bylo dobýt Prahu, což se jim 26. listopadu 1741 podařilo.

Saská armáda zůstala v Litoměřicích až do roku 1742, kdy byl uzavřen vratislavský mír a byla odvolána svým králem Augustem III. z Čech.

Vystřídali jí Francouzi a zůstali zde až do listopadu 1742, kdy se k Litoměřicím přiblížila rakouská armáda. Francouzi dali spálit budovy na severním i východním předměstí, ale císařská vojska do Litoměřic pronikla a francouzská posádka se vzdala.

V srpnu 1744 při tažení na Prahu obsadili Litoměřice Prusové. Vlivem císařské armády museli ale Čechy opustit. Ve městě zůstala po odchodu většiny vojska jen část generálního štábu, válečná kancelář, vojenská pošta, lékárna a proviantní sklady.⁴

Do uzavření drážďanského míru 25. prosince 1745 se v Litoměřicích střídaly rakouské jednotky.⁶

Krátké období klidu bylo vystřídáno tzv. sedmiletou válkou (1756-1763), která byla zahájena bitvou u Lovosic.⁹

Střetla se zde pruská armáda pod vedením krále Fridricha II. s rakouským vojskem vedeným generálem Brownem a pruská armáda v této válce zvítězila.

Litoměřic se tyto boje nedotkly, pouze se zde shromažďovali ranění.

Až v roce 1757, po vítězné bitvě U Štěrbohol, se zaplňovaly kláštery, domy i podloubí raněnými a rakouskými zajatci.⁶

Při ústupu rakouských vojsk z Litoměřic bylo město obsazeno pruskou armádou.

Když se opět přiblížily rakouské jednotky, vydal král Fridrich II. tajný rozkaz k odchodu svého vojska a 20. července 1757 opustil Litoměřice. Hned poté město obsadili císařští.⁴

Střídání cizích i domácích vojsk pokračovalo až do roku 1763, kdy byl uzavřen mír.⁶

V roce 1765 byl Josef II. zvolen spoluvladařem Marie Terezie a Litoměřice, jako sídlo kraje, prošly zásadními změnami.

Byli zrušeni dva krajští hejtmani a byl zvolen pouze jeden, kterým se stal 23. ledna 1751 Jan Karel Běšín. Také bylo stanoveno pevné sídlo krajského úřadu. Hejtmanovi pomocníci a krajští komisaři měli kraj rozdělený na Litoměřice, Rumburk a Teplice.

Současně klesla moc císařských rychtářů a jejich funkce byla roku 1783 zrušena. Samospráva královských měst se postupně podřizovala krajským úřadům a 14. dubna 1783 jim byla podřízena úplně.

Celé období josefinských reforem vyvrcholilo pro Litoměřice 14. dubna 1787 vydáním dvorského dekretu, podle kterého byla města řízena právníckými osobami (tzv. magistráty) a všechny ostatní úřady města byly zrušeny.

Zánikem samosprávy se rychle zmenšoval rozdíl mezi lidmi žijícími uvnitř hradeb a na předměstí. To bylo i cílem reforem Josefa II.⁴

Vojenskou funkci převzala pevnost Terezín, kterou dal v letech 1780 – 1790 vybudovat Josef II. a nazval ji dle své matky.^{4,6}

Měla bránit vstup do Čech a zároveň se měla stát základnou ofenzivní činnosti armády - tzv. Kordonové linie.⁴

Dále se Josef II. zasloužil např. o zavedení magistrátu ve městech, zjednodušil soudní systém zřízením stejných trestů za stejný přestupek, a to bez ohledu na sociální původ. Také zvýšil státní kontrolu nad církví a zrušil přes 700 klášterů. Výnosy z toho pak určil pro podporu škol, nemocnic, dobročinných institucí... Též vydal dekret o zrušení nevolnictví (1781).¹⁴

Během válek byly Litoměřice pustošeny neustálou přítomností vojenských posádek. Staly se i hlavním skladem, kam statky a panství z celého kraje dodávali obilí a potraviny.

Roku 1757 bylo v Čechách celkem 42 královských měst. Litoměřice byly na prvním místě ve zpracování dřeva, v odvětví tisk a umělci byly na druhém místě, ve stavebnictví na třetím místě, v obchodě na pátém místě a v odvětví řemesel a výroby potravin, textilu a zpracování zemin až na posledních příčkách. Je to důkazem, že se nedokázaly vzpamatovat z důsledků válek a že jejich význam značně klesl.

Po skončení válek se začal měnit vzhled Litoměřic. Zanikaly hradby, které se upravily pro potřeby majitelů vlastnící přilehlé parcely a zbořily se městské brány, bránící dalšímu rozvoji města.⁴

První byla zničena Mostecká brána a na jejím místě byly postaveny dva empírové domy.⁶

Jako poslední byla zbořena Dlouhá brána v roce 1863.

Díky tomu začaly v první polovině 19. století vznikat první významné stavby mimo hradbami vymezené městské jádro. Tím byl umožněn růst města do dosud nezastavěných území a začala zásadní proměna Litoměřic, která patří do druhé poloviny 19. století.⁴

Vznikala nová předměstí, na obvodu sterého města se stavěly drobné domky, mezi kterými byl i dům čp. 177, kde v roce 1836 bydlel a zemřel Karel Hynek Mácha. Uvnitř města to byl např. dům čp. 197, kde bydlel Josef Jungmann. Autorem mnoha domů byl stavitel Josef Gaube, který postavil i nové městské divadlo.

Dále byla postavena nová budova soudu a kriminální věznice a dřevěný přechod z kostela P. Marie, který spojoval jezuitskou kolej, byl přestavěn na kamenný (1818). Pod ním byly postaveny nové schody (1828), navazující na původní most.

V roce 1838 bylo vydlážděno náměstí a v Jezuitské ulici vznikl první chodník.⁶

Významná byla úprava dominikánského kláštera pro potřeby krajského úřadu, který až dosud sídlil na náměstí. Dominikáni byli přesunuti do kostela minoritů u sv. Jakuba, který byl nakonec zbořen (1838) a na jeho místě zůstala jen malebná klasicistní kašna.

Začal růst i význam mostu přes Labe, který byl již na obou březích kamenný a uprostřed dřevěný. Jeho význam byl v tom, že po proudu řeky zatím žádný jiný neexistoval. Postupně ale Litoměřice přestaly být jedním z nejvýznamnějších přístavů a nakonec se z nich stal jen přístav osobní a jako centrum dopravy a obchodu se již neuplatnily.

Funkci nákladního přístavu přebraly Lovosice, Ústí nad Labem a Děčín, protože tam vznikaly nové továrny a začalo se vyvážet hnědé uhlí.

Byla vybudována i nová silnice, která se začala stavět již za vlády Josefa II. a Litoměřice díky ní ztratily význam důležitého dopravního uzlu, protože silnice vedla přes novou pevnost Terezín.

Průmyslová revoluce se v Litoměřicích neprojevila tak jako v jiných severozápadních městech. Bylo to díky obecním podmínkám (v Litoměřicích odjakživa převažovalo spíše zemědělství) a nedostatku podnikavých osob.⁴

V době josefinských reforem, v roce 1775, se litoměřická městská škola změnila na školu hlavní a vyučovalo se pouze v německém jazyce. Český jazyk byl obnoven až roku 1880.

Také na gymnázium pronikala němčina, která postupně nahradila latinu a vyřadila češtinu. Postupně pak přibývaly nové předměty – čeština, italština, francouzština, kreslení, zpěv a tělocvik.

Významnou osobností litoměřického gymnázia byl Josef Jungmann. Přišel do Litoměřic v roce 1799 a již v roce 1800 začal nepovinně přednášet český jazyk a literaturu, díky čemuž se Litoměřice staly první městem v Čechách, kde se literatura vyučovala v češtině. Významným byl i litoměřický biskup Ferdinand Kindermann, který prosazoval učení základů zemědělství a průmyslové výroby a také se snažil o vzdělání žen. Založil pro ně v roce 1797 dívčí školu, která později zanikla. Také se snažil o rozšíření základních škol v mateřském jazyce.

Karel Hynek Mácha je také spojován s Litoměřicemi a s českým národním obrozením, stejně jako Josef Jungmann, jehož žákem byl. Do Litoměřic přišel po dokončení právnických studií a chtěl si zde založit rodinu.

Po necelých šesti týdnech však zemřel, ale jeho hrob se stal místem, které navštěvovali významní představitelé české kultury. Byl to např. Josef Kajetán Tyl a Karel Havlíček Borovský.

V Litoměřicích sehrálo velkou roli i nakladatelství a tiskárna, jejichž význam přesáhl i rámec země. Zasloužil se o to saský nakladatel a tiskař Karel Wilhelm Medau. Postupně vydával ilustrované časopisy, kalendáře, naučnou literaturu, časopisy pro mládež, mapy, hudebniny a noviny. V roce 1840 nedostal povolení vydávat týdeník v Litoměřicích a roku 1845 odkoupil jediné české noviny a získal pro ně redaktora Karla Havlíčka Borovského. Ten navštívil Litoměřice roku 1846 a dal podnět k postavení prvního Máchova náhrobku.⁴

Ve zdravotnické oblasti došlo také k rozvoji. Vznikl Mariánský špitál a špitál sv. Anny se přeměnil na nemocnici.⁶

Litoměřice v letech 1848 - 1914

Litoměřice byly krajským městem a správním centrem velké oblasti sahající od Šluknova po Libochovice a od Litvínova po Českou Lípu. Díky tomu měly význam i v revolučním roce 1848.⁴

Revoluce začala v lednu 1848 v Itálii, když povstali proti Ferdinandovi II. a Benátky s Milánem se staly nezávislými republikami.

Ve Vídni 13. března 1848 došlo také k povstání, ve kterém studenti a dělníci chtěli od císaře Ferdinanda I. příslib reform. Ferdinand I. pak propustil Metternicha, zrušil cenzuru a slíbil vydání ústavy.

Praha byla jedním z prvních měst, které posílalo své požadavky císaři. Český program usiloval zejména o zrovnoprávnění češtiny s němčinou na úřadech a ve školách, o prosazení občanských práv a svobod, o zlepšení vzdělávání a postavení dělníků, o samostatnost Čech atd.¹⁴

Příslib o vydání ústavy vyvolal v německých Litoměřicích veliké nadšení. V té době začalo Německo prosazovat program na sjednocení německého národa. V Litoměřicích tento program našel své příznivce, což se projevilo i souhlasem s volbami do frankfurtského sněmu. Mezi Čechy se proti tomu zvedl odpor a když po Labi proplouvaly německé parníky, někteří studenti po nich dokonce stříleli.¹²

K německému sjednocení se Rakouské úřady moc nevyjadřovaly, i když ohrožovalo habsburskou monarchii. Stejný postoj zaujímal i krajský úřad v Litoměřicích. Litoměřičtí proto rychle vybrali kandidáta do Ústavodárného shromáždění ve Frankfurtu nad Mohanem a volby zde proběhly tři týdny před oficiálním termínem. 3. května tak byl zvolen za poslance německý básník Moritz Hartmann. Byl zvolen díky občanům, kteří se sdružili v Konstituční spolek. Jeho předsedou byl Johann Heinrich Stradal.

Konstituční spolek se zajímal o jednání frankfurtského sněmu, například i o projednávání rozdělení Čech na německou a českou část, které se konalo v Teplicích 28. až 31. srpna. Byl to první projekt administrativního rozdělení Čech na národnostním principu.

Nekonfliktní soužití Čechů a Němců v Litoměřicích a geografická poloha Litoměřic však přispěla k tomu, že litoměřický spolek nepatřil z nacionálního hlediska k nejradikálnějším. Svoji činnost ukončil na jaře 1849, kdy byla revoluce dokončena a nastalo období Bachova absolutismu.^{4, 12}

Nepříznivé pro Litoměřice bylo zrušení krajského úřadu, čímž se staly pouze okresním městem. Centrem nového kraje se stala roku 1850 Česká Lípa, protože při novém rozdělení Čech na sedm nových celků se přihlíželo k národnosti obyvatel.¹²

Až v roce 1855, kdy proběhlo nové správní rozdělení země, se krajský úřad opět vrátil do Litoměřic.⁴

Později, roku 1862, byly všechny krajské úřady zrušeny a jejich pravomoci získalo pražské místodržitelství a okresní úřady. V Litoměřicích byl s okresním úřadem spojen okresní soud a po zřízení okresního hejtmanství spadalo pod litoměřické území okresních soudů Litoměřice, Lovosice a Ústěk.¹²

Litoměřice reformou získaly také krajský soud a nový orgán správy finanční. Díky tomu získaly nadregionální význam, který jim zůstal i po návratu k ústavnímu systému vlády, vyhlášeného v říjnu 1860.

Do zemského sněmu byl za Litoměřice zvolen místní rodák Wenzel Alexander Fleischer, kterého pak zemský sněm vybral i za poslance do vídeňské říšské rady. Při projednávání jazykové otázky na základních a středních školách bránil spolu s dalším litoměřickým rodákem Johannem Mareschem uzákonění povinné výuky v češtině na středních školách v celé zemi.

Také vzhled Litoměřic se měnil, stavěly se nové domy, přestavovaly a upravovaly se staré. Začalo se s dlážděním ulic a chodníků, vzniklo veřejné osvětlení petrolejovými lampami a městská kanalizace. Ta byla vybudována kvůli epidemii cholery a tyfu v roce 1855. Nejvýznamnější byla rekonstrukce radnice v roce 1852, která sloužila potřebám krajského a okresního soudu.⁴

Velkým přínosem bylo zavedení městské plynárny, která zahájila provoz v říjnu roku 1872 a sloužila až do roku 1945. Byl postaven Ústav pro hluchoněmé, nemocnice v Zahradnické ulici, dívčí škola, spořitelna, městský park, Učitelský ústav a budova pošty. Ta zajišťovala i provoz telefonů, které se začaly zavádět v roce 1893.^{4, 7}

Významná byla i stavba Dómské věže na místě staré dřevěné zvonice. Byla postavena v letech 1883 až 1885 Franzem Sanderem.

Hlavními průmyslovými podniky zůstal parní mlýn, pivovary a z menších provozoven to byla cihelna.⁴

Díky řece Labi byly Litoměřice neustále spojeny s českým vnitrozemím, Prahou a Německem. Namáhavé vlečení lodí se začalo postupně nahrazovat parními čluny a parními lokomotivami.

Železnice z Prahy k německým hranicím však přes Litoměřice nevedla. Obyvatelé proto museli cestovat do nejbližší stanice, která se nacházela v Bohušovicích.

V roce 1859 byl postaven nový železný most, který navazoval na předchozí kamenné části. Nebyl však dostatečně pevný a pro převoz těžkých nákladů byl nepoužitelný. V roce 1910 se tedy začal stavět most nový, který unesl i těžké náklady.^{4,12}

V dalších letech byla vybudovaná tzv. Severočeské transversální dráha (1897-1900), která vedla z Lovosic do Litoměřic, dále do České Lípy a do Liberce.⁵

Do Litoměřic dorazila první parní lokomotiva v listopadu 1873. V té době se dokončovala stavba severozápadní železniční dráhy. Vedla z Lysé nad Labem do Ústí nad Labem – Střekova.^{4,7}

Díky železnici se urychlilo spojení s vnitrozemím i se zahraničím a byl zlepšen i poštovní styk. Do té doby byly totiž Litoměřice odkázány jen na trať vedoucí po levém břehu Labe.

Po vítězství německé ústavověrné strany byly zavedeny přímé volby do říšské rady. Litoměřičtí obyvatelé to přivítali poděkováním císaři Františku Josefovi I. 8. dubna 1873. Do říšské rady mohli volit prostřednictvím volitelů. Litoměřice zastupoval Anton Meißler.

Stejný princip voleb byl i do zemského sněmu. Zde byl litoměřickým zástupcem Alois Weber a po něm Alois Funke.

Správa města a obecní volby se do této doby moc neměnily. Starostou byl stále dr. Fleischer, kterého po roce 1881 vystřídal Karl Gebhart.

Výraznější změna nastala po roce 1890, kdy se do čela obce dostal představitel tzv. komunální pokrokové strany Heinrich Stradal, dřívější předseda konstitučního spolku z roku 1848.

V celé zemi a i v Litoměřicích pokračoval boj mezi soužitím Němců a Čechů a docházelo k různým útokům v podobě urážek a fyzického násilí. Starostou byl Dr. Funke, současně poslanec na zemském sněmu a ve vídeňské říšské radě.⁴

Díky svému odporu proti českým požadavkům na zrovnoprávnění s němčinou byl litoměřickými občany kritizován. Přesto za doby jeho působení došlo v Litoměřicích

k výstavbě významných budov a veřejných zařízení a císařem Františkem Josefem I. byl oceněn za zásluhy o město a povýšil ho do šlechtického stavu.⁵

V Litoměřicích bylo špatné hospodaření. Město si proto půjčovalo od banky, aby mohlo investovat např. do nového vodovodu, moderní kanalizace a nové plynárny. V roce 1913 byl ve městě spuštěn elektrický proud, který byl napojen na trmickou elektrárnu.

Hospodářskou a průmyslovou slabost se snažily Litoměřice překonat posílením německého kapitálu, ale nepřineslo to žádné výsledky. Úspěšné ale bylo zvýšení domácího kapitálu díky nově založené Německé lidové bance pro Čechy v únoru 1898, pro kterou město postavilo i novou budovu vedle poštovního úřadu.⁴

Ulice Na valech byla doplněna také o soud s věznicí a armádním velitelstvím.⁷

Nedostatečnou úroveň hospodářství dokázalo částečně pozvednout litoměřické vojenství a jeho rozvoj. Jako první byly založeny zeměbrancecké kasárny na východní straně Litoměřic a poté na opačné straně pod Radobýlem dělostřelecké kasárny. Spolu s armádním velitelstvím se snažily o nacionalistické vedení města.

Stále výnosné bylo také vinařství, ovocnářství a zemědělství.⁴

Období první a druhé světové války

Litoměřice patřily vždy mezi města s velkým strategickým a vojenským významem. Ten se zvýšil nejen výstavou pevnosti Terezín roku 1780, ale i přeložením sídla 9. armádního sborového velitelství z Josefova do Litoměřic roku 1906 a také tím, že město bylo sídlem zeměbranceckých a dělostřeleckých kasáren. Díky tomu patřily spolu s Terezínem k nejvýznamnějším vojenským centrům v Čechách.⁴

Vývoj Litoměřic byl přerušen vypuknutím 1. světové války v roce 1914. Hned po jejím vyhlášení přišli do Litoměřic a Terezína vojáci z různých částí země.

Nechyběly přitom staré spory mezi Němci, kteří měli touhu bojovat a Čechy, kteří válku nechtěli.

7. září 1914 přijel do Litoměřic první velký transport raněných i zajatců, kteří byli vězněni ve vybudovaných zajateckých táborech u Litoměřic. Postupně se zhoršovala hospodářská situace a zvyšovala se nespokojenost.

Dne 6. ledna 1918 čeští poslanci vídeňské říšské rady a zemských sněmů vydali deklaraci, ve které požadovali samostatný český stát. Němečtí poslanci z Čech s předsedou

tzv. Německé lidové rady pro Čechy, Dr. Josefem Tittou, na to reagovali požadavkem, aby se všechny německé strany spojily a čelily českým nárokům. Při té příležitosti byl dán i požadavek na odtržení pohraničí pro vytvoření provincie Deutschböhmen.¹²

Rakouská vláda pak vydala nařízení, kterým se měly Čechy rozdělit podle národnostního klíče na dvanáct krajů, s platností od 1. ledna 1919. Mezi pěti německým kraji, které měly tvořit Deutschböhmen, měl být i kraj Litoměřický, který měl svou činnost zahájit jako první dne 1. října 1918.

Krajským hejtmanem byl zvolen okresní hejtman dr. Alfred Siegel, ale nakonec krajské hejtmanství svou činnost nezahájilo vůbec.

Vyhlášení Československé republiky, 28. října 1918, Litoměřice nijak zvlášť nezasáhlo, protože se to netýkalo provincie Deutschböhmen, která byla vyhlášena hned den poté. Stejný den se začaly zakládat nové správní orgány. V českých oblastech to byly Národní výbory, v německých Okresní národní rady. Ty vznikly také v Litoměřicích a právě Národní výbor pro město znamenal, skoro po 300 letech, orgán samosprávy pouze s československými členy.⁴

České jednotky začaly postupně obsazovat jedno místo za druhým. Největším problémem pro Litoměřice bylo 9. sborové velitelství, které bylo z počátku věrné ministerstvu vlády ve Vídni, ale od 2. listopadu slíbilo věrnost vládě Deutschböhmen. Terezínská posádka, která byla již plně v českých rukou, však Litoměřice 11. prosince bez odporu obsadila a i zde mohla poprvé veřejně zaznít státní hymna.¹²

Během obsazování Litoměřic probíhalo i obsazování celého českého pohraničí, které úspěšně skončilo 18. prosince 1918. Zemská vláda Deutschböhmen uprchla z Liberce do Žitavy a později se z Vídně pokoušela zvrátit situaci, ale bezúspěšně.

V období let 1918 – 1938 došlo v Litoměřicích k nárůstu obyvatel, především Čechoslováků. Za Rakouska-Uherska bylo podle statistik pouze 2034 Čechů a 13165 Němců. V roce 1921 sčítání ukázalo, že Čechoslováků bylo již 5066 oproti Němcům, kterých v té době bylo 11015. Bylo to způsobeno hlavně příchodem českých vojáků.

Počet českých občanů postupně rostl a v roce 1930 měly Litoměřice, Lovosice, Terezín, Bohušovice a dalších 13 přilehlých již 45 % Čechů z celkového počtu 42000 obyvatel.

Za první republiky nedošlo v hospodářské oblasti k velkým změnám. Mezi nejvýznamnější podniky stále patřily oba pivovary. V roce 1921 obnovila činnost továrna na zpracování kůže a začaly se rozvíjet činnosti německých i českých bank.

Město se stále rozrůstalo výstavbou vilek a činžovních domů, hlavně v severní části. Jedinou větší stavbou byl nový okresní chudobinec v Žitenické ulici v roce 1932. Také se začal rozvíjet systém nemocenského, starobního a jiného pojištění. Ve městě sídlila okresní nemocenská a okresní zemědělská nemocenská pojišťovna a také okresní nemocnice.

Litoměřice vždycky patřily mezi města s vysokou školskou úrovní. I v této době zde byla řada středních škol, německé gymnázium, které se později sloučilo s reálkou v německé reálné gymnázium, německý učitelský ústav a německý městský ústav pro vzdělání učitelek, které byly později pro nadbytečnost zrušeny.

Také zde byla německá zemědělská škola se školním statkem, chemickou výzkumnou stanicí a zkušebnou semen. V roce 1919 ve městě vzniklo nové české reálné gymnázium a stále trvaly měšťanské školy a obecné školy německé, pokračovala i česká obecná škola a nové české měšťanské školy.

Vycházela zde i řada novin a časopisů. Mezi nimi i byly i německé noviny Leitmeritzer Zeitung s nakladatelem Karlem Pickertem, který patřil k Němcům demokratického smýšlení. Později se ale přizpůsobil henleinovskému politickému životu, který spíše podporoval „Leitmeritzer Tagblatt“ a „Leitmeritzer Nachrichten“.

Od roku 1923 začal vycházet i první český týdeník v Litoměřicích „Litoměřické listy“. Byl spíše pravicově zaměřený a ve dvacátých letech však i dost antisemitský.

Významným městským kronikářem byl Heinrich Ankert, který původně pracoval jako novinář a spravoval městské muzeum a městský archiv.

Velmi se začalo rozvíjet i litoměřické české divadlo. Vznikly české divadelní spolky K.H. Máchy a Vlastimil a bylo založeno české Máchovo divadlo, ve kterém si zahráli i umělci z Národního a Vinohradského divadla, např. Eduard Kohout, Jiřina Štěpničková, Olga Scheinpflugová.⁴

České litoměřické obyvatelstvo pečovalo o máchovskou tradici a při stém výročí jeho úmrtí byl u městského divadla odhalen 27. září 1936 jeho pomník.¹²

Během třicátých let došlo k rozvoji německých politických stran a vedoucí postavení získalo Henleinovo hnutí.⁵

Konrád Henlein byl v čele nové politické organizace, Sudetoněmecké vlastenecké fronty (později Sudetoněmecká strana), která vznikla po zrušení Německé nacionálně-socialistické dělnické strany a Německé nacionální strany (kvůli hrozícímu nebezpečí ze strany Hitlera, který se v roce 1933 chopil moci). Jeho postoj k republice byl pokrytecký a státní úřady brzy zjistili, že byl spřízněný s Hitlerem.

Nová politická organizace Sudetoněmecká strana zvítězila ve volbách roku 1935 a ovládla naprostou většinu německého obyvatelstva v ČSR i v Litoměřicích. V roce 1938 se sloučila s německými občanskými stranami a v obecních volbách v Litoměřicích získala téměř 70 % hlasů. Ale pro smíšené Litoměřice nebyla tato volba jednoznačná a docházelo k demonstracím.⁴

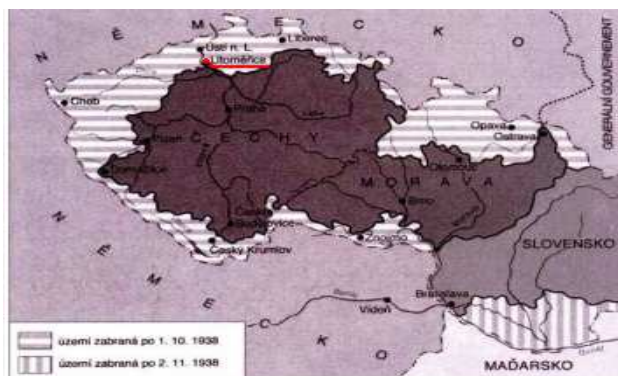
Období od září 1938 do května 1945 mělo pro Litoměřice velký význam.

Po norimberském projevu A. Hitlera 12. září vznikly v pohraničí velké nepokoje a vyskytly se i pokusy Sudetoněmecké strany o zmocnění některých míst. To však bylo potlačeno a vedoucí této strany s K. Henleinem uprchli do Německa.

V Litoměřicích se po projevu Hitlera shromažďovali přívrženci Sudetoněmecké strany a vznikla demonstrace, která požadovala připojení pohraničí a tedy i Litoměřic k Německu.

Po vyhlášení výsledku mnichovské dohody, 29. září, byly Litoměřice postupně obsazeny nacisty. K. H. Mácha, symbol českého života ve městě byl odvezen do Prahy a jeho pomník byl ukryt do konce války v Bohušovicích.

Dne 9. října převzal úřad starosty Ed. Breuer, místní vedoucí Sudetoněmecké strany, československá posádka opustila město a Litoměřice se poprvé ve svých dějinách staly hraničním městem. V té době uprchla asi čtvrtina českých obyvatel.⁴

Protektorát Čechy a Morava 1939 – 1945.¹⁵

Následující dny byly vydány rozkaz, aby byly odstraněny české nápisy ve městě a byla zahájena systematická reorganizace státní úřadů a institucí podle nacistických vzorů říše. Byl zřízen vrchní zemský soud pro sudety, zrušen klášter kapucínů, ústav hluchoněmých, diecézní charita a katolická církev byla potlačována.

Díky tomu, že byly Litoměřice pohraniční město, konaly se tu hlavně v roce 1939 důležité veřejné i tajné porady o dalším postupu germanizace.⁴

Dne 14. března 1939 odjel prezident Dr. Emil Hácha do Berlína, kde podepsal souhlas s okupací. Druhý den začalo říšské vojsko obsazovat zbytek republiky a nesměl mu být kladen žádný odpor.

Malá pevnost Terezín se od 10. června 1940 stala policejní věznicí pražského gestapa, vytvořeného nacisty. V samotném Terezíně pak později vzniklo židovské ghetto. 10. října 1941 se konala rozhodující porada, na které bylo rozhodnuto začít s evakuací Židů z Čech a Moravy a s jejich soustředováním v ghettech. Nejvýhodnějším místem byl vybrán Terezín, kam v listopadu 1941 odjelo první pracovní komando složené z Židů, které mělo Terezín připravit pro první transporty.

Dne 16. února bylo vydáno nařízení Heydricha o vystěhování civilního obyvatelstva z města, které se tak změnilo v ghetto.

Na podzim roku 1943 bylo rozhodnuto vybudovat u Litoměřic podzemní továrnu, na místě vápencového lomu. Továrna dostala název Richard. Z počátku se na práci podíleli političtí vězňové z Malé pevnosti v Terezíně, kteří byli postupně nahrazováni vězni z koncentračního tábora Flossenbürg. V objektu dělostřeleckých kasáren vznikl vlastní koncentrační tábor, se stejným názvem jako továrna – Richard, který začal svoji funkci plnit od června 1944. Továrna vyráběla součástky pro motory tanků a automobilů a měla vyrábět i telefonní a spojovací přístroje, ale tento proces nebyl zahájen. Celkově tímto táborem prošlo asi 9-15 tisíc vězňů a asi 5-6 tisíc jich zemřelo.

Konec války začali obyvatelé města pociťovat už v dubnu 1945, když se kolem města začaly kopat zákopy a budovat protitankové zátarasy.¹²

Čeští občané se opět začali organizovat do českých skupin a intenzívně se snažili pomáhat vězňům koncentračních táborů. V Litoměřicích a okolí to byla zejména pomoc pro Terezín a koncentrační tábor Richard. Postupně se české skupiny začaly spojovat ve větší celky a připravovaly plány, jak postupovat dále. Tajné litoměřické spolky navázaly

kontakty s dalšími ilegálními organizacemi. Bylo rozhodnuto vytvořit společný revoluční národní výbor pro město a okres a také byl připraven samostatný Městský národní výbor v Litoměřicích.

Po ohlášení sebevraždy Hitlera v Berlíně 1. května 1945 se začali propouštět zajatci z Terezína i Richarda.

Dne 5. května přišla zpráva o povstání v Praze a v dalších částech Čech. Nacisté se snažili Litoměřice bránit za každou cenu. Mladší generace revolučního národního výboru chtěla rozhodně vystoupit proti nacistům, starší generace nabádala k opatrnosti a vyčkávání. Nacistické jednotky dostaly rozkaz vyjet z Litoměřic na Prahu a jen 9 obrněných vozů zůstalo ve městě, aby zajistilo nejdůležitější místa.

Ráno 7. května přicházely z protektorátu zprávy, že německé jednotky nabývají opět převahu. V té době se ale již snažila sovětská vojska pomoci Praze a postupovala přes Krušnohoří a pak České středohoří. Německá armáda dostala rozkaz ustoupit na západ k Američanům a k tomu si potřebovali udržet jeden most přes Labe jako ústupovou cestu. Jediný možný byl litoměřický most, neboť most v Ústí nad Labem byl již pod palbou sovětské armády a mosty v Roudnici a Mělníce byly v oblasti povstání.

Během 8. května 1945 vypracoval revoluční národní výbor podmínky kapitulace pro politickou správu a nacistickou armádu. Bylo to první veřejné vystoupení národního výboru. Všechny budovy, které byly obsazeny, byly následně ozdobeny československými prapory. Zbylé jednotky SS mezitím odjížděly z města na sever a vězni z koncentračního tábora Richard byli volní. Část však byla nakažena skvrnitým tyfem, který se rychle rozšířil po městě, proto byli požádáni, aby koncentrační tábor zatím neopouštěli. Kolem 21:00 hod. se k terezínské křižovatce přiblížila sovětská armáda, ale jejím cílem byla Praha, proto na Litoměřice neodbočili.

Revoluční národní výbor začal vyjednávat s jednotkami SS, aby kapitulovaly. Ty nakonec z města ustoupily, do 8:00 hod. dne 9. května byly Litoměřice plně v českých rukách a veškerou moc převzal revoluční národní výbor.

Při postupu sovětské armády na Prahu došlo i k bombardování Litoměřic, hlavně zataras, protože jejich velení ještě nevědělo, že město je již v českých rukách. Toto bombardování si vyžádalo další lidské oběti.

První sovětská jednotka přijela do Litoměřic 10. května v 10:00 hod. Postupně se začaly odstraňovat následky války, obnovovalo se zásobování potravinami a elektřinou a byla snaha zvládnout epidemii tyfu. Město bylo kvůli epidemii vyhlášeno za uzavřený prostor, který trval až do letních měsíců.

Sovětská armáda Litoměřice opustila 27. května 1945.⁴

Poválečné období a novodobé Litoměřice

Do Litoměřického Revolučního národního výboru, ve kterém nebyla zúčastněna komunistická strana, se brzy dostal člen pražské ilegální skupiny Žižka II., Václav Bejšovec, a převzal bezpečnostní referát s působností pro město a okres. Brzy se zastoupení výboru reorganizovalo tak, že v něm byly zastoupeny všechny čtyři polické strany - Československé strany národně socialistické, Komunistické strany Československa, Československé strany sociálně demokratické a Československé strany lidové.

Dne 11. května 1945 projednala československá civilní a vojenská správa se sovětským vojenským velitelem města zajištění klidu a pořádku, odklizení trosk po bombardování, problémy zdravotní a zásobování potravinami a elektrickou energií.

Okresní správní komise, která byla vytvořena po jednání Revolučního národního výboru a stran Národní fronty, převzala vedení správy okresu 31. května 1945. V této komisi byli také zástupci všech politických stran. Současně byl vytvořen i vrcholový politický orgán, koordinační výbor Národní fronty.

Významné byly volby do Národního shromáždění, 26. května 1946, které změnily systém správy v celém pohraničí. V Litoměřicích zvítězila KSČ. Okresní správní komise byla nahrazena systémem národních výborů. Místní národní výbor v Litoměřicích byl tvořen předsedou Jaroslavem Kyselkou spolu s pěti komunisty, čtyřmi národními socialisty, dvěma sociálními demokraty a jedním členem strany lidové.⁴

I v únoru 1948 za politikou KSČ stála většina litoměřických obyvatel.⁸

Byl obnovený územní stav z let 1918 - 1938 a Litoměřice tak zůstaly okresním městem. V letech 1948 a 1960 došlo k dalším správním reorganizacím, při kterých se území okresů zvětšovalo a nový vznikl z bývalých okresů Litoměřice, Lovosice a Roudnice. Litoměřice tedy zůstaly dodnes centrem státní správy. Sídlí zde i státní finanční správa a Okresní správa sociálního zabezpečení.

Od května 1945 až do roku 1948 byl ve městě zřízen zvláštní lidový soud. Litoměřice tak po válce vykonávaly i krajské funkce. V roce 1949 byl však krajský soud přesunut do Ústí nad Labem, kde je i dosud a Okresní soud v Litoměřicích se vztahuje na území současného správního okresu.¹²

Po skončení 2. světové války začal obrovský přesun obyvatel. Němečtí obyvatelé odcházeli dobrovolně i nedobrovolně a Češi se vraceli do svého původního bydliště spolu s novým českým obyvatelstvem.⁴

Němcům bylo na základě presidentského dekretu odebráno československé státní občanství a další dekrety se zaměřily na německý majetek.

V Litoměřicích se Němci stěhovali nejdříve formou tzv. divokých odsunů a byli odváděni pěšky, později i vlakem, k hranicím, kde byli převzati vojenskými orgány sovětské okupační armády. Odsuny skončily na podzim 1946 a litoměřické sběrné středisko, kam se soustřeďovali Němci před odsunem, bylo uzavřeno 30. listopadu.¹²

Odsun Němců tak přerušil staleté soužití Čechů a Němců nejen v Litoměřicích a českých zemích, ale i v dalších oblastech Evropy.⁴

Nastalo období, jehož charakteristiky se příliš nelišily od ostatních českých měst. Díky demokratizačním náladám byla ve městě obnovena činnost organizací lidovců a národních socialistů.

Sovětská vojska však 21. srpna 1968 zahájila novou okupaci, aby si udržela svoje postavení a učinila tak konec všem nadějím.

První rozsáhlejší projevy odporu proti režimu se v Litoměřicích vyjadřovaly pomocí letáků s protikomunistickými nápisy.

S rostoucí nespokojeností s režimem se v roce 1968 začala znovu formovat Česká strana socialistická. Vznikly i další strany, které měly své zastoupení i v Litoměřicích. Byl to Klub angažovaných nestraníků a K 231 – organizace bývalých politických vězňů. Dne 21. srpna 1968 však sovětská vojska vtrhla do Československé republiky s cílem upevnit svou nadvládu. Došlo ke změnám ve vedení Městského národního výboru a v areálu Zahrady Čech byla reinstalována socha J. V. Stalina.

Po studentské demonstraci v Praze, dne 17. listopadu 1989, se začala zvyšovat touha po změně. Dne 20. listopadu 1989 se k vysokoškolské stávce připojili posluchači

Bohoslovecké fakulty a na Dómském náměstí uspořádali první manifestaci. Přijížděli sem pražští studenti a hledali u litoměřických občanů podporu.

23. listopadu 1989 se konala na náměstí manifestace organizovaná Zdeňkem Bártou, kde se veřejně vyhlásilo vznik Občanského fóra a byla ukončena státní hymnou.

26. listopadu 1989 proběhlo na náměstí shromáždění členu KSČ z celého okresu, kteří se snažili zabránit stávce. Generální stávka však proběhla v pondělí 27. listopadu. V Litoměřicích ji ohlásily kostelní zvony a tovární sirény. Zúčastnila se jí většina místních závodů, podniků, organizací a institucí. Výjimkou byla zdravotnická zařízení. Až 1. prosince se v okresních novinách Proud poprvé objevilo prohlášení Občanského fóra a názory souhlasící se studenty. Začal vycházet Informační list Občanského fóra s motivem Kalicha, který měl sloužit pro lepší orientaci.

19. prosince byly v Litoměřicích projednány zásady spolupráce mezi městskou radou a Občanským fórem. Shromáždilo se tu 10000 podpisů, podporující kandidaturu Václava Havla do úřadu prezidenta republiky, kterým se stal 29. prosince 1989.⁴

Co se týká hospodářské situace po válce, postupně docházelo k vyvlastňování německých majitelů půdy a zanikalo soukromé hospodaření. Na Litoměřicku byla zakládána Jednotná zemědělská družstva již začátkem července 1945. Jejich počet narůstal, ale s postupem času začala některá družstva stagnovat a byla zrušena. Jejich pozemky se sdružily do státních statků, litoměřický vznikl v roce 1949.¹²

V Litoměřicích byla hned v roce 1945 znárodněna koželužna a do konce března 1946 bylo dokončeno přidělování obchodů českým zaměstnancům. Dále byla znárodněna cihelna, vápenka, mlýn, měšťanský pivovar, který se tak začlenil do komplexu Krušnohorských pivovarů. V roce 1949 byl založen Komunální podnik města Litoměřic a v roce 1951 Sdružený komunální podnik. Technické služby města Litoměřic zahájily svou činnost 1. ledna 1965, a v roce 1975 byly rozděleny na městský a okresní podnik. Významnými podniky byly Mrazírny, Triola a Kovovýroba.

Vyučování v českých školách bylo obnoveno na konci jara 1945 a v německých školách se již s výukou nepokračovalo.

Obnovila se Máchovská tradice, bylo po něm pojmenováno městské divadlo a kino Elektra se přejmenovalo na Máj. 30. května 1946 byl vrácen i Máchův pomník na původní místo, k městskému divadlu.⁴

Městu byl v roce 1950 přiznán statut památkové rezervace a v současnosti bývá považováno za nejkrásnější v severozápadních Čechách.

V roce 1956 vypracoval Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů asanační plán, podle kterého se mělo město začít obnovovat.

Pro zachování historického jádra byla významná přeložka železniční trati a vybudování nové obvodové komunikace v letech 1954-1958. Zároveň se obnovovaly staré budovy, např. Kalich, Státní archiv, budova Černého orla a rekonstruovaly se obytné domy na náměstí a v přilehlých ulicích. Také byly zmapovány několikapodlažní historické sklepy, nacházející se pod domy na náměstí, a v roce 1975 byla dokonce část zpřístupněna veřejnosti.

Na druhé straně docházelo i k demolicím starých budov. Nevyhnul se jim např. starý špitál na konci Dlouhé ulice.

Ministerstvo kultury ČSR pak prohlásilo v roce 1978 celé historické jádro za památkovou rezervaci.

Nejen historické centrum bylo rekonstruováno, ale i zbylá část Litoměřic se dočkala velkých změn. Nejdříve se opravovaly domy zničené bombardováním a pak se začalo se stavbou nových. Velká výstavba začala v roce 1967. Vznikla tak nová sídliště – Kocanda, Cihelna, později Svornost a Družba.

Součástí výstavby bylo i budování míst pro sportovní aktivity a to zimního stadionu, koupaliště a sportovního areálu u sídliště Kocanda. Krytý plavecký bazén byl postaven až v roce 1992.⁴

V roce 1985 byla rozšířena i nemocnice o pavilon interny, o ubytovnu pro zdravotnický personál a o malý a velký vyšetřovací areál. V dalších letech se rozšířila ještě o dětské oddělení, gynekologii, porodnici (1993) a chirurgii (1995). V roce 1987 byla postavena Centrální školní jídelna a Penzion pro důchodce, v roce 1991 nový Dům kultury a bylo přestaveno Divadlo Karla Hynka Máchy. Rekonstrukce tohoto divadla trvala dvacet let a když bylo dne 18.12. 1991 znovu otevřeno, bylo to přesně po 169 letech jeho prvního otevření. V roce 1995 byla dokončena výstavba čističky odpadních vod, díky které se začalo zlepšovat zdejší životní prostředí.^{4,5}

K Litoměřicím jednoznačně patří i Výstaviště Zahrada Čech, díky kterému zůstaly centrem zemědělské oblasti. Jeho základy byly položeny po roce 1969, kdy proběhla velká

oblastní výstava ovoce, zeleniny, vína, chmele a květin. Bylo to při příležitosti 750. výročí města a byla umístěna v prostorách bývalé Střední zemědělské technické školy. V roce 1972 vláda rozhodla, že Zahrada Čech bude celostátní výstavou ovoce, zeleniny, vína a chmele.^{4, 8}

Širší působnost má i zdejší Severočeská galerie výtvarného umění, založená v roce 1956 a Státní oblastní archiv, který vznikl v roce 1949.⁴

I v současné době se Litoměřice snaží zachovat a obnovovat historické zástavby a památky. Díky tomu patří k městům, která jsou hojně navštěvována a obdivována lidmi z celého světa.⁷

2. ZDRAVOTNICTVÍ NA LITOMĚŘICKU V PROMĚNÁCH ČASU, JEHO ZVLÁŠTNOSTI

Historických pramenů o zdravotnictví v Litoměřicích se dochovalo jen velmi málo. Bylo to díky častým náboženským a národnostním sporům, kdy strana, která se dostala k moci, většinou zničila to, co před ní udělali její předchůdci. Také se na zničení historických materiálů podílely požáry, války a lidská nevědomost.

Zdravotnictví na Litoměřicku, až na některé zvláštnosti, se příliš neliší od zdravotnictví v jiných českých městech.¹⁶

Počátky zdravotnictví

Na kvalitu i délku života již od počátku lidského vývoje mělo více vliv přírodní prostředí, než prostředí, které si člověk vytvořil. Zdravotní rizika pocházela zejména z nepravidelného příjmu potravy nebo z poranění, která si člověk způsobil při obstarávání potravy. Postupně se zdokonalováním životního stylu, s demografickým vývojem a se sezónními výkyvy počasí se objevovala i nová zdravotní rizika. Velký podíl na nich měl rostoucí počet obyvatel, který se začal sdružovat do větších celků a tím se zhoršovaly např. hygienické podmínky nebo se snadněji přenášely nemoci. Zranění, která si dříve lidé způsobovali při lovu se později kompenzovala válkami.

Některé známky pravěkého léčení můžeme vyčíst z kosterních pozůstatků. Jednalo se např. o vyléčení zlomeniny, zastavení prudkého krvácení, odstraňování vykloubení, léčení bolestí zubů pomocí konopí, atd.

Mezi nejstarší léčebné metody patřilo i využití vody ve formě omývání ran nebo ochlazování zanícených míst. Používaly se i léčivé rostliny v jednoduchých formách.

Časem začal stále vzrůstat počet obyvatel v českých zemích a to i díky příchodu kolonistů, zejména německého původu. Postupně se rozrůstal počet vesnic a měst a jejich osídlení se více zahušťovalo. Příchod kolonistů s sebou přinesl i nové návyky a to se odrazilo v přístupu k léčení nemocných. Na druhé straně neustálý růst obyvatel přinášel problémy se zásobováním potravinami, s hladomorem, s válečnými konflikty, špatnými hygienickými poměry a zhoubnými epidemiemi, zejména pravými neštovicemi, spalničkami, chřipkovými onemocněními, leprou a morem. Obrana proti epidemiím

v podstatě spočívala jen v odstraňování jejich následků, pálením oděvů a obydlí nemocných.

Všeobecně na vesnicích bylo méně zdravotních problémů (čistší voda, čerstvé potraviny, méně odpadků...) než ve městech, kde ale mohli lidé na druhou stranu využívat postupně vznikající špitály, lékárny, lázně, lékaře a městská rada více pečovala o komunální hygienu.

Do roku 1348 se epidemie a špatné hygienické problémy řešily různými normami, které vydávala městská rada. Týkalo se to zejména odstraňování odpadků, úklidu ulic...

V tomto období se léčením nemocných zabývali venkovští léčitelé a kořenářky, kteří využívali především účinky rostlinných drog, dále kněží, kteří se snažili léčit vírou. Později, s rozvojem školského vzdělání, se v Čechách začali objevovat i lékaři. Za lékaře byli však považováni i zkušení léčitelé, kteří prodávali zázračné léčivé prostředky na trzích.

Církevní instituce začaly zakládat špitály, předchůdce nemocnic, které se vyvinuly z křesťanských útulků pro poutníky a pocestné. Postupně se stávaly místem, kam se uchýlovali chudí, staří a nemocní lidé nebo opuštěné děti. Nebylo to tedy místo jen pro nemocné, ale existovala v nich již snaha postarat se o potřebné pomoci ošetřovatelského nebo lékařského personálu. Z nedostatku znalostí to nebylo však vždy úspěšné.

Anežka Česká založila kolem roku 1231 v Praze ženský klášter klarisek se špitálem, který si zachoval charitativní ráz až do 20. století. Papež roku 1237 povýšil bratrstvo, které pečovalo o klášter, na samostatný kanovnícký řád křižovníků s červenou hvězdou. Do jejich správy se postupně dostaly i další špitály v Čechách, mezi nimi i litoměřický.¹⁷

Litoměřický špitál byl zřízen ve 13. století u kostela P. Marie, který stál za litoměřickými hradbami. Z počátku byl jen útlukem pro chudé, nemocné, poutníky i podvodníky. Lidé se ho štilili a takže asi až do roku 1421 stál mimo hradby. Začátkem 16. století se špitál stal majetkem obce a stal se měšťanským špitálem.

Jako měšťanský špitál se měl podle práva starat o chudé a nemocné měšťany, které nikdo nechtěl přijmout do svého domu. Město ale nemělo mnoho prostředků, proto byl špitál stále odkázán na dary bohatých měšťanů. Například roku 1521 odkázal všechn svůj majetek špitálu sudí Viktor Nadřenec a ještě před ním, roku 1514 darovala špitálu měšťanka Ursula Aronová všechny své vinice. Kromě toho špitál dostával některá mýta, poplatky a cla, která se vybrala u brány.

Od roku 1547 rozhodoval o přijetí do špitálu císařský rychtář.

Postupem času měšťané zjistili, že by mohli na budově špitálu vydělat více. Proto dne 11. prosince 1549 Ferdinand I. povolil, aby byla v dosavadní budově špitálu zřízena latinská kolej. Byla to určitá forma vyšší školy, která měla do města přilákat více cizinců. V roce 1550 byla zahájena její činnost a v zakládací listině Ferdinanda I. je napsáno, že litoměřická kolej je zcela nezávislá na pražské univerzitě a jejím rektoru.

Obyvatelé špitálu se tak museli přestěhovat do uvolněných prostor bývalé židovské školy, která byla na základě rozhodnutí císařských komisařů přestavěna na špitál.

Budova starého špitálu a později latinské koleje byla zbořena a na jejím místě byl roku 1738 postaven jezuitský seminář a gymnázium, ve kterém působil i Josef Jungmann. Během druhé světové války byla budova poškozena a v roce 1956 zbořena.¹⁶

Od středověku do roku 1620

V roce 1348 bylo založeno pražské vysoké učení i s lékařskou fakultou. Díky tomu se i do Čech dostaly metody středověké univerzitní medicíny, jejímž základem byl systém fyziologie, patologie, diagnózy a terapie řeckého lékaře Galéna z Pergamu. Galénos vycházel z teorií svého předchůdce Hippokrata o čtyřech tělních šťávách, které odpovídali čtyřem živlům a jejím vlastnostem. Nerovnováha šťáv v těle vyvolávala nemoc, která se pak léčila snahou obnovit původní rovnováhu dodáváním nebo odebíráním vlhkých, suchých, horkých a studených látek.

Pražské vysoké učení se stalo učilištěm, které vychovávalo profesionální lékaře na evropské úrovni a také institucí, která časem dohlížela na zemské zdravotnictví.

Postupně ale tato teorie přestala vyhovovat novým poznatkům v anatomii, chirurgii, fyziologii, botanice a i nově se vyskytlým chorobám.

V tomto období došlo k výraznému poklesu obyvatel, hlavně kvůli válkám, hladomoru a epidemiím, které se díky špatným hygienickým podmínkám velmi rychle šířily. Nejobávanější nemocí se staly černý mor a syfilis.

Od poloviny 14. století začal růst počet údajů o nemocích. Zasloužili se o to učitelé lékařské fakulty a domácí lékaři. Také došlo k rozvoji farmakologie a alchymie, zejména v 16. století. Svědčí o tom i nárůst počtu herbářů.¹⁷

Jako v jiných českých městech, tak i v Litoměřicích se špinavá voda z počátku vylévala před dům. Na ulicích se hromadily odpadky, hnůj, močůvky a všude se potulovala hospodářská zvířata.

Přes náměstí, Dlouhou třídou až k Dlouhé bráně protékal zapáchající potok, do kterého ústily odtoky jednotlivých domů.

Tehdejší hygienické poměry a možnosti poskytování zdravotní péče si můžeme představit z následujících archivních údajů. Tak např. 1558 bylo vydáno usnesení městské rady o odklizení nečistot a hnojů a v roce 1593 bylo nařízeno, že hromady nesmí ležet před domem déle než jeden rok. Po vypuknutí morové epidemie, roku 1597, se nesměly nečistoty vylévat nikam tam, kde chodili lidé. Toto nařízení bylo neustále porušováno a proto ho městská rada musela často obnovovat a zpřísnovat.

V roce 1651 bylo zakázáno pouštět hospodářská zvířata do ulic, s výjimkou malého dobytka, který měl kromě neděle a svátků volnost.

Pitnou vodu zpočátku lidé čerpali z Pokratického potoka, později, r. 1578 byla v Dlouhé ulici postavena nádrž na vodu a roce 1587 byla postavena kašna. Výstavba vodovodu a kanalizace se datuje až do 2. pol. 19. stol.

Díky špatným hygienickým poměrům se nakažlivé choroby šířily velice rychle. V Litoměřicích vypukla morová epidemie v roce 1582. Další mor se zde objevil v letech 1598, 1599, 1613, 1616. Během těchto období byly do Litoměřic v roce 1606 přesunuty říšské a královské kanceláře z Prahy, protože i tam řádil mor.

V Litoměřicích se také dříve prováděly pokusy na živých lidech. Ve výpisu z manuálu radního archivu pražského je zápis z roku 1565, č. 397, fol. 5 p. v. o Václavu z Litoměřic, který byl odsouzený k smrti. Byl mu podán jed a následně byl léčen lékem s tím, že pokud se uzdraví, bude zbaven trestu smrti.

Také místní porodní báby byly přínosem pro péči o zdraví lidí. V zápisu z radního protokolu z roku 1577 je záznam o žádosti porodních bab, aby mohly provést pitvu na ženě, která zemřela při porodu. Chtěly tak zjistit příčinu úmrtí, aby se mohly příště vyvarovat chyb. Pitevní protokol nebyl nalezen, ale z uvedeného data vyplývá, že tato pitva mohla být jednou z prvních v Čechách, i když první slavná veřejná pitva byla provedena v Praze mistrem Janem Jesseniusem až roku 1600.

Dne 10. prosince 1717 bylo zase nalezeno mrtvé novorozeně. Magistrát nařídil rychtářům a porodním babám, aby provedli vyšetření všech žen v okolí, aby byla zjištěna pachatelka. A to se jim opravdu podařilo.

„Přísné instrukce pro porodní asistentky byly vydány dne 1. ledna 1748:

1. Vésti zbožný a bohulibý život.
2. Musí se varovati opilství.
3. Má mít vždy s sebou své léky a svá náčiní.
4. Má být jak u chudých, tak u bohatých vždy včas po ruce.
5. Má pečovat, aby nedošlo k neštěstí pro matku a dítě.
6. V případě potřeby má porodní bába osobu, jež je v nebezpečí, dát zaopatřit svatými svátostmi.
7. Slabé dítě má zanést k panu děkanovi.
8. Nemá vyzradit slabost rodičky.
9. Ženě, která zhřešila, nesmí pomoci od plodu ani jí něco k tomu raditi, ale musí se při porodních bolestech jí vyptávati a vyzvěděti od ní, kdo je pachatelem.
10. Má brát s sebou k porodu zkušené ženy a poučovati je a kdyby chtěla odcestovati, má to oznámiti panu císařskému rychtáři a taky oznámiti, kdo ji zastupuje.“⁴

Dne 6. února 1879 vydal starosta Dr. Fleischer nařízení, že všechny porodní asistentky u sebe musí mít kromě svých nástrojů roztok 10g kyseliny karbolové v 500g vody a že si jím musí mýt ruce i nástroje před porodem.

Celostátní směrnice pro porodní asistentky vyšly v roce 1881 a 1897.

V Litoměřicích v této době přebývalo mnoho slavných lékařů. Mezi nimi např. Adam Huber Mezeříčský z Reisenpachu (1546-1613), překladatel Mathioliho herbáře. Z Litoměřic ale odešel do Prahy, protože zde nebyl dostatečně vážený a vyhledávaný. V Praze si ve svém domě založil soukromou lékařskou školu a po smrti Tadeáše Hájka z Hájku se stal osobním lékařem císaře Rudolfa II. a později profesorem i rektorem lékařství na universitě.

Matyáš Borbonius z Borbenheinu (1566-1629) pocházel z Kolínce u Klatov. Do Litoměřic přišel roku 1598 a chtěl se zde usadit. Po smrti své ženy ale odchází do Mladé Boleslavi. Před příchodem do Litoměřic léčil Karla Lichtenštejna, mnoho šlechticů a i císaři Rudolfa II. posílal své léky. Zasloužil se i o objevení léčivých vod ve Františkových

Lázních. Z celé řady lékařů se zachovala jenom jména. Např. roku 1565 máme záznam, že v Litoměřicích žil lazebník Jakub Švadrlé. Teprve roku 1606 se dovídáme, že se litoměřická městská rada usnesla ustanovit městského medika. V roce 1607 je v této funkci uváděn Hendrich Kreyzham. Vedle něho byl asi městským lékařem Daniel Štyrkolský z Volovic.¹⁶

Období pobělohorské

Toto období mělo také zásadní dopad na počet obyvatel a na jejich zdravotní stav. Podílela se na tom válka spojená s poražením českých stavů, třicetiletá válka a nástup Marie Terezie.

Byla zavržena humorální teorie a přešlo se k nové experimentální medicíně. Byl popsán a experimentálně ověřen velký krevní oběh, zavedeno mikroskopické zkoumání, popsány procesy trávení, funkce dýchacího systému, anatomie mozku, vývoj embryí atd.

Postupně začala ustupovat morová epidemie a byla vystřídána jinými nemocemi. Nejčastěji to byly střevní infekce, horečnatá onemocnění, spalničky, spála, pravé neštovice, plicní tuberkulóza a další. Jejich příčinami byla nejčastěji špatná životospráva. Důvodem vymizení moru na počátku 18. století byla zřejmě zvýšená karanténní opatření, Ferdinand III. vydal 1649 morový řád pro Čechy a další morový řád vydalo pražské místodržitelství. Vliv na vymizení moru mělo i oslabení virulence bacilů a výskyt jiných onemocnění. Do konce 19. století nebyl znám původce onemocnění, neexistovala ani antibiotika, takže účinná léčba moru nebyla jinak možná.

Po svém obnovení měla dohled nad zdravotnictvím pražská fakulta. Dohlížela na hlavní kategorie léčitelů v zemi (lékárníci, lékaři, porodní báby, chirurgové). Toto právo ji udělil dvorský reskript v roce 1651.

Na začátku 17. století se díky řádu milosrdných bratří staly špitály skutečnou nemocnicí s kvalifikovaným personálem a specializovanou pouze na nemocné. Špitály stále fungovaly a poskytovaly také odbornou pomoc nemocným. V období epidemií se většinou za hradbami města stavěly příležitostně infekční špitály a lazarety.

O nemocné ženy zase pečoval řád alžbětinek.¹⁷

V letech 1676 a 1680 se do Litoměřic dostal opět mor. Lidem bylo nařízeno, aby se postili a modlili několikrát denně, aby tak mor odvrátili. Město bylo uzavřeno, dodržovala se karanténa, lidé si ovazovali nosy a ústa šátky, ale i tak se mor dále rozšiřoval. Krajský hejtman Kolovrat vydal příkaz k uzavření každého domu, ve kterém byl zjištěn mor. Nemocní pak umírali bez pomoci a jejich zdraví příbuzní byli vyhnáni z města do lesů, kde většinou zemřeli hladem a mrazem.

Nově zřízený litoměřický špitál, který vznikl po zrušení původního špitálu ve staré židovské škole, byl také odkázaný na dary majetných měšťanů. V roce 1724 v něm byla postavena kaple sv. Kříže a od té doby se nazýval Špitál sv. Kříže. Opětovně byl v roce 1770 přestavěn.

Třetí špitál byl postaven díky Josefu Kristiánu Pfalzovi, který se stal roku 1709 primátorem města a na výstavbu odkázal 4000 zlatých. Dalších 1000 zlatých přidala i jeho žena Rebeka. Díky tomu byl postaven další špitál před Dlouhou branou a u něho kaple sv. Anny, která byla vysvěcena roku 1726. Špitál dostal jméno dle této kaple – špitál u sv. Anny. Na nemocnici se přeměnil roku 1830.

I v tomto období působilo v Litoměřicích mnoho známých lékařů. Z roku 1656 jsou uváděni lazebníci Filib Jakub Rholler a Gaspar Dreibler. Svou živnost zde provozoval také obchodník s mastmi Vít Kroupa. Patřil mezi nejbohatší měšťany, protože vlastnil čtyři domy.

Roku 1680, kdy Litoměřicím hrozil mor, se na městskou radu obrátil holandský lékař Martin Rubens a nabídl městu svá medikamenta a jiné věci. Vychvaloval ve svém dopise zkušenosti v léčení moru. V roce 1728 se na městskou radu obrátil také privilegovaný operátor Johan Gaspar Geissler s žádostí, aby mu bylo povoleno o výročním trhu 14. května medikamenta na náměstí veřejně prodávat.¹⁶

Od osvícenství do roku 1848

I v tomto období trpěli lidé podvýživou a vyčerpáním z těžké fyzické práce. Domy byly stále špatně větratelné, přeplněné, stísněné, kvalita vody i osobní hygiena byly podceňovány.¹⁷

V 18. století, zejména v letech 1794 a 1799 – 1801, se do českých zemí dostala epidemie neštovic. Úmrtnost byla vysoká a u uzdravených zanechávala nemoc celoživotní

zjizvení a často i slepotu. Soudobá medicína se snažila proti této nemoci preventivně bojovat očkováním lymfou z pravých neštovic. Propagátorkou tohoto riskantního očkování byla i Marie Terezie.

Později přišel anglický lékař Edward Jenner (1749 – 1823) s novou metodou očkování pomocí kravských neštovic, kterou nazval vakcinací. Do našich zemí se dostala kolem roku 1800. Neštovice se podařilo zlikvidovat až v roce 1982, protože bylo zapotřebí tuto metodu zdokonalit a zajistit přeočkování v optimálních intervalech.

Marie Terezie se snažila spolu se svým osobním lékařem Gerhardem van Swietenem, vytvořit ucelený systém zdravotní správy, který měl zlepšit špatné zdravotní poměry. V roce 1752 byl vytvořen nejvyšší zdravotní orgán monarchie - dvorská zdravotní deputace, který měl v Čechách zastoupení v podobě zemských zdravotních komisí při nejvyšších zemských úřadech – guberniích v Praze. V roce 1773 byly nahrazeny zemskými zdravotními odděleními.

V roce 1752 byl pro Moravu vydán Generální zdravotní řád. Pro Čechy a Slezsko vyšel v následujícím roce. Jako první se pokusil shrnout zásady zdravotní politiky, kterými se měli řídit všichni zdravotničtí pracovníci a byl předstupněm vzniku celostátního zdravotnictví. Zabýval se zejména činnostmi zdravotnických pracovníků v oblasti veřejného zdravotnictví a prevence. V roce 1770 byl doplněn centrálním říšským zdravotním řádem, který se podrobněji zabýval hygienickými opatřeními.^{17, 18}

Díky osvícenským a tereziánsko-josefínským reformám se podařilo zajistit, aby většina osob, které se zabývaly péčí o zdraví lidí, řádně studovaly ve státních ústavech.

Do této doby obsahovala většina špitálů jen několik lůžek, většinou pro nejhudší vrstvy a lékař je navštěvoval jen občas. Lůžkovou péči poskytoval stále řád milosrdných bratří a alžbětinky. Avšak počet a kapacita lůžkových zařízení byl nedostačující, většina léčení se prováděla ambulantně a v domácnostech.

Josef II. vydal 24. 5. 1781 direktivní pravidla, kterými nařizoval zakládání specializovaných ústavů pro nemocné. Byly to všeobecné nemocnice, porodnice a nalezince, ústavy chorobomyslných a chorobince pro dlouhodobě a nevy léčitelně nemocné. Nevyhovující špitály a chudobince se měly zrušit a prostředky z toho získané se měly použít na zakládání nových ústavů.

Ve druhé polovině 18. a první polovině 19. století došlo k rozvinutí a zkvalitnění lékařské vědy. Do medicíny začaly pronikat objevy chemie a fyziky. Mikroskop sestrojený v roce 1590 byl v 19. století ještě zdokonalen a umožnil tak rozvoj dalších odvětví - bakteriologie, asepse a sterilizace. Jako samostatný obor se díky Albrechtu Hallerovi začala vyčleňovat fyziologie, na jejímž vývoji měl podíl i biolog a lékař Jan Evangelista Purkyně. Dalším významnou osobností byl chemik Louis Pasteur, jehož zásluhou se podařilo objevit původce řady onemocnění a účinně proti nim zasáhnout. Dal tak podklad pro vznik sérologie a imunologie. Patologie byla oddělena od anatomie a začala se využívat nová diagnostická metoda poklepu a poslechu. K diagnostickým metodám přispěl i vynález stetoskopu. Od roku 1846 se v chirurgii začal používat éter. Patologický anatom Robert Virchow (1821 – 1902) vycházel z teorie, že základním prvkem organismu je buňka. Na základě patologických změn činnosti buněk pak popsal a klasifikoval mnoho chorobných procesů. Byla objevena vakcína proti neštovicím a od roku 1857 se začalo využívat mytí rukou ve chlorové vodě před vyšetřením rodiček.^{17, 19}

Do roku 1741 to vypadalo, že je v Litoměřicích morové období překonáno, měl to symbolizovat i kostel sv. Václava postavený Octaviem Broggiem, ale díky saským vojskům se do Litoměřic dostalo mnoho nemocných a roku 1758 vypukl mor znovu.

Marie Terezie vydala nařízení o karanténách a opatřeních proti nakažlivým chorobám, ve kterém se hrozilo každému, kdo by nakažlivou chorobu vědomě šířil, i trestem smrti. Roku 1805 toto nařízení doplnil a obnovil i císař František Josef II.

Epidemii moru později vystřídala epidemie cholery a břišního tyfu. V Litoměřicích a okolí vznikaly malé špitály, ve kterých byli izolováni nemocní.

V roce 1761 je v Litoměřicích uváděno vedle lékaře a lékárníka ještě osm felčarů a lazebníků. V roce 1771 zde působil jako krajský chirurg Josephus Jahn. Roku 1755 a po další desetiletí je vedle chirurga Františka Schäftlingera uváděn lékárník a radní Ignác X. Wolf.

Dále víme, že v Litoměřicích působili: Samuel Opitz (chirurg), Max Daniel Kraus (chirurg), Daniel Hoffman (chirurg), František Kilian (chirurg) a další.

V Litoměřicích krátký čas pracoval i Josef Bernt (14.9. 1770 – 1842). Od A. F. Marcuse znal očkování proti neštovicím a stal se jedním z prvních, kdo propagoval očkování v Čechách.

Do litoměřického gymnázia zde také chodil patologický anatom Karel Rokitanský (1804 – 1878), patologický anatom a internista František Dittrich (1815 – 1859) a Ferdinand Arlt (1812 – 1887), který se chtěl stát litoměřickým praktickým lékařem, ale díky své zálibě v očním lékařství zůstal v Praze a v roce 1856 odešel do Vídně a stal se jedním ze zakladatelů vědecké oftalmologie.

Městská rada vydala nařízení, aby se čistily ulice a prováděly se kontroly hostinců a výčepů, stejně tak pak zboží, které se prodávalo na trhu, protože se vyskytovaly stížnosti na špatnou kvalitu výrobků. Zemřelí se, až do vydání patentu o pohřbívání Josefem II. (1784), pohřbívali ve městě. Pak byla tato pohřební místa zrušena a založena nová, dostatečně vzdálená od města. Litoměřičtí občané se s tím příliš nesmířili a snažili se získat povolení k zřízení nového hřbitova ve městě. To se jim podařilo a roku 1790 byl na nynějším hřbitově pohřben první mrtvý.¹⁶

Další ilustrace dobového stavu a možností zdravotnictví se týká chirurgie.

V Litoměřicích existovalo chirurgické grémium, jehož členové se scházeli jednou ročně ke grémiální schůzi. Na schůzích byly vedeny záznamy o začleňování nových členů, o registraci učňů a vyučených, kdo se kam přestěhoval, také záznamy o vyplácení podpory vdovám po zemřelých ranhojičích. Také byl stíhán každý, kdo nebyl členem a kdo neměl diplom a praxi provozoval. Tyto záznamy se evidovaly od roku 1827 do roku 1871 a byly posílány na děkanství pražské lékařské fakulty.

Profesor Halla, který provedl roku 1847 s Dr. Opitzem a Dr. Hofmistrem první éterovou narkózu v Praze, píše o Litoměřicích jako o jednom z prvních měst v Čechách, kde byla tato éterová narkóza provedena.

V roce 1828 byl v Boru u České Lípy uložen soubor chirurgických nástrojů, který měl sloužit celému kraji. Byl však nedostačující, protože v kraji bylo 104 organizovaných ranhojičů, proto se koupil ještě jeden a byl uložen v Teplicích. Současně se koupilo i instrumentárium k řezání kamenů a dvojce porodnické kleště, které dosud v grémiu nebyly. V roce 1839 se koupily ještě nástroje trepanační a roku 1840 další nástroje, takže celkem bylo v kraji šest chirurgických souprav. Jedna byla uložena i v Litoměřicích.

Časem se snižoval počet ranhojičů, až jich bylo v roce 1853 jen 40. Grémium pak na schůzi prohlásilo, že chirurgické soupravy se dlouho nepoužívaly a že by se měly prodat.

V roce 1871 bylo grémium zrušeno a majetek byl rozdělen mezi jeho členy. Nařídila to vláda na základě reformy lékařského studia a litoměřické ranhojičství a chirurgie se tak podrobily studovaným lékařům.¹⁶

Zdravotnictví v letech 1848 až 1918

Oproti dřívějším létům se zlepšila hygienická a preventivní opatření. Používaly se účinnější dezinfekční prostředky, nemocní byli včas izolováni, zavedlo se povinné očkování školních dětí proti neštovicím atd. Chirurg Joseph Lister (1827 – 1912) provedl jako první antiseptickou operaci pomocí kyseliny karbolové a objevy bakteriologa a imunologa Roberta Kocha – roku 1876 objevil původce sněti slezinné, 1882 původce tuberkulózy a 1883 původce cholery – přispěly k vývoji účinné léčby infekčních nemocí. Na rozdíl od neštovic, které se podařilo téměř vymýtit, na tuberkulózu umíralo stále velké množství lidí a až ve 20. století začala úmrtnost, díky lepší lékařské péči, klesat.

Na přelomu 19. a 20. století byla do praxe zavedena i nová léčiva, např. aspirin (1899) a salvarsan (1910).

Od jara 1848 se reforma, týkající se veřejného zdravotnictví, soustřeďovala kolem lékařské fakulty a Českého gubernia, které se v roce 1849 přeměnilo na místodržitelství. Plán reformy se týkal rozmístění lékařů, zřízení lékařských okresů s placenými lékaři, reorganizace chudinské zdravotní péče, léčebných ústavů, pomocného zdravotního personálu i lékárnictví, dále zabezpečení materiálních a duchovních nároků lékařů a toho, aby byla zdravotní péče dostupná pro všechny.

Většina požadavků však nebyla vyřešena, zlepšení nastalo později.

Dne 30.4.1870 byl vydán říšský zdravotní zákon, který vymezoval práva a povinnosti státu i samosprávných orgánů ve veřejném zdravotnictví, založil instituci okresních lékařů při okresních úřadech a samosprávným orgánům nařídil vytvořit síť obecních a obvodních lékařů. V Čechách tak vzniklo 27 okresních lékařů. Na tento říšský zákon pomalu navazovaly zákony zemské, které upřesňovaly organizaci zdravotních služeb

v obcích. Obce s počtem obyvatel přesahující 6000 musely platit nejméně jednoho obecního lékaře, menší obce pak měli lékaře obvodního.

Obecní lékaři museli dohlížet i na porodní báby, nemocnice a bojovat proti šarlatánství, což nebylo možné zvládnout.

Tento říšský zákon se vztahoval pouze na léčbu obecně chudých, pro rostoucí a zdravotně nejvíce ohroženou skupinu dělníků pak vyšly zákony o povinném nemocenském a úrazovém pojištění, které jim zajistily alespoň minimální lékařskou péči.

Během druhé poloviny 19. století se rozvíjely i nemocnice a rostl počet soukromých ústavů. Jejich rozšiřováním se zlepšila i péče o hluchoněmé a slepé. V Čechách byly do roku 1913 soukromé ústavy pro hluchoněmé v Praze, Českých Budějovicích, Litoměřicích a Hradci Králové.¹⁷

V roce 1856 město Litoměřice převzalo budovu bývalých kasáren (dnešní Jarošova ulice) a přeměnilo tento dům na městský špitál a nemocnici. Jediným lékařem v ní byl Dr. Josef Quoika, který zde pracoval jen jednu až jednu a půl hodiny denně. Nemocnice měla 7 pokojů s 48 lůžky a v roce 1862 jich měla již 54. Dr. Josef Quoika tyto lůžka ještě rozdělil na oddělení interní, externí, syfilitické, pro duševní choré, rodičky a chorobinec. Počet nemocných rok co rok stoupal a většina z nich neměla na zaplacení taxy za ošetření.

I nemocniční personál se nechoval podle pravidel a přivydělával si tajným prodejem jídla, nápojů i léků.

V roce 1843 byla díky biskupu Augustianu Bartoloměji Hillemu založena tzv. Mariánská nemocnice u Žitenické silnice. Měla to být nemocnice soukromá, určená pouze pro chudinu, která nemá doma dostatečnou péči. Krajské hejtmanství se snažilo, aby se stala nemocnicí veřejnou, ale biskup Hille ji chtěl zachovat jen pro dobročinné účely. Péči o nemocné později převzal řád milosrdných sester Boromejek a prvním lékařem byl Dr. Ambrosi, s kterým pracoval městský chirurg Wotruba. Dále zde působil Dr. Václav Swoboda, který byl velmi váženým a vyhledávaným lékařem. V roce 1846 si podal žádost na litoměřický magistrát o místo druhého městského lékaře, získal je a působil zde 35 let. Spolu s jinými vlastenci založil spolek Besedu, ve kterém byl pěstován český jazyk a podporováno vlastenectví. Dalšími lékaři byl Dr. Rokyta, Dr. Maschek a Dr. Gutlatschek.

Nejčastějším onemocněním obyvatel byla tuberkulóza, dále bércové vředy, katarý žaludky a střev, chudokrevnost, svrab, poměrně malý výskyt zhoubných nádorů, srdečních chorob, žloutenky a cukrovky.

Jako zdravotnické zařízení sloužila nemocnice ještě po druhé světové válce, kdy v ní bylo zřízeno infekční oddělení. V roce 1947 bylo zrušeno a zřídil se zde domov pro přestárlé.

Na podnět biskupa Hilleho byl v Litoměřicích zřízen i ústav pro hluchoněmé, kde byla škola s osmi třídami pro chlapce a děvčata. Tato budova byla za druhé světové války využívána i jako pomocná nemocnice.

Se stavbou všeobecné nemocnice v Zahradnické ulici se muselo dlouho čekat, protože nebylo dostatek financí. Až v roce 1874 byla sestavena stavební komise a vypracován finanční rozpočet. Zprovozněna byla 1. srpna 1875 a byla v ní umístěna celá nemocnice. Později se omezila jen na chirurgické a gynekologické oddělení. Byla však spíše novým chorobincem, protože zde působil pouze jeden lékař – Dr. Josef Quoika a zbývající ošetrovatelskou službu vykonávaly tři nekvalifikované a neškolené ošetrovatelky. Dr. Josef Quoika zde pracoval do vysokého věku, až do 1. listopadu 1896. Po něm byl vedoucím lékařem primář MUDr. František Mittelbach.

Roku 1874 se v Litoměřicích usadil i slavný pražský anatom Vincenc Alexander Bochdalek (1801 – 1883), který se proslavil hlavně studii o lidském mozku a některé anatomické útvary jsou po něm pojmenovány, např. Ganglion Bochdaleki. Pražská fakulta mu udělila čestný gratulační diplom za zásluhy o anatomii smyslových orgánů, o založení pražských anatomických sbírek a o výzkumy ve srovnávací anatomii. Z Litoměřic byl také povolán, aby vedl balzamování českého místodržitele Mensdorfa a císaře Ferdinanda V. V Litoměřicích však už jako lékař nepůsobil a věnoval se výlučně botanice a dějepisu.

V nové nemocnici až do roku 1897 byly otřesné podmínky. Do té doby nebylo na operačním sále téměř žádné vybavení, v pokojích nebyla umyvadla, nebylo zde žádné osvětlení. V tomto roce se vybavení nemocnice začalo zlepšovat, byl zaveden i svítiplyn, vodovod, byla zřízena pitevna a příruční laboratoř.

Změnilo se i složení personálu. V roce 1899 tu byl primář, sekundář, jedna vrchní sestra, jedna ošetrovatelka pro muže a zároveň narkotisérka, jedna sestra u žen a na infekci, jedna sestra pomocná, jedna sestra v kuchyni a jedna v prádelně.

Skladiště prádla, lékárna a knihovna byly situovány v primářově kanceláři.

Litoměřická nemocnice byla pak 1. ledna 1906 zařazena mezi všeobecné veřejné nemocnice první třídy, která přijímala více než 1000 pacientů ročně.

V roce 1907 bylo v přízemí nemocnice založeno infekční oddělení, byl zakoupen mikroskop a rentgenový přístroj na akumulátor. Roku 1908 se budova nemocnice ještě rozšířila.

Co se týká rozpočtů nemocnice, tak jen v letech 1894 a 1896 byl aktivní. Jinak byla nemocnice odkázána na podporu města a jedinými příjmy byly ošetrovací taxy. Většina nemocných však neměla dost peněz, proto taxy platil zemský fond.¹⁶

První republika a zdravotnictví

Koncem 19. století začal velký rozvoj zdravotnických zařízení i zdravotnických pracovníků. Z lékařů se postupně stával pracovník, na kterého stále více dohlížel stát.

Ve válečném období nastal velký pokles počtu obyvatel, jak v důsledku války, tak na následky podvýživy nebo infekčních nemocí. Stálým problémem byla tuberkulóza, dále spalničky, černý kašel a pohlavní nemoci. Vzhledem ke zlepšení sociálních a hygienických podmínek, léčebných metod a zdravotní péče se tyto infekční choroby podařilo omezit, ale postupně se začal zvyšovat výskyt kardiovaskulárních onemocnění, rakoviny a diabetu.

Veřejné zdravotnictví spadalo pod ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy (vznik 11.11. 1918, dříve podléhalo ministerstvu vnitra). Ministerstvo se až do roku 1919 řídilo říšským zákonem z roku 1870, kdy formulovalo nové principy, kterými měly dohlížet na výchovu a vzdělávání lékařů, dohlížet na vykonávání praxe všech zdravotnických pracovníků, dohlížet na zdravotnická zařízení, lékárny a lázeňská zařízení, kontrolovat hygienický režim, bojovat proti nemocem a organizovat tělesnou výchovu.

Pro zlepšení zdravotní situace ministerstvo zřizovalo poradní orgány, např. Státní zdravotní radu a vědecké ústavy, např. Státní ústav pro zkoumání léčiv, Státní zdravotní ústav Republiky československé atd.

Další složkou systému veřejného zdravotnictví byly orgány na úrovni zemí a okresů a lékaři obecní a obvodní. Lékaři se ze služeb obce dostali do služeb státu a byly podrobněji specifikovány jejich povinnosti.

Významným krokem k poskytování zdravotní péče byl systém zdravotního a úrazového pojištění. Zaručovalo svým pojištěncům po určitou dobu bezplatnou lékařskou péči, léky a nemocenskou podporu.

Velký podíl měly i dobrovolné zdravotní spolky a soukromá zdravotnická zařízení, které se snažily hlavně o prevenci, boj proti sociálním chorobám a zaměřily se i na péči o matku a dítě. Mezi tyto spolky patřil i Československý červený kříž, založený v roce 1919.¹⁷

Mezi první a druhou světovou válkou v Litoměřicích stále fungovala Litoměřická všeobecná nemocnice v Zahradnické ulici. Veškerou svou činnost provozovala pouze v jedné budově a prodělala jen minimální stavební opravy a vnitřní úpravy.

Po první světové válce ve městě fungoval ještě chorobinec založený v bývalé židovské škole - Špitál sv. Kříže a zde byl ještě v roce 1933 dostavěn chorobinec další, v Žitenické ulici.¹⁶

Druhá světová válka (1939 – 1945)

V tomto období se i přes průběh druhé světové války, podařilo zjistit některé nové objevy a použít je hlavně v péči o raněné z války. Byl to například objev penicilínu Alexandrem Flemingem v roce 1928. V Čechách byl tajně připraven zaměstnanci farmaceutických laboratoří Fragnerovy továrny v Praze v době německé okupace let 1939-1945.

Ve válečném období bylo příčinou velkého množství úmrtí hlad, podvýživa, epidemie a tělesné a psychické mučení vězňů v koncentračních táborech. Také rostl počet neurotických a psychotických onemocnění. V Malé pevnosti v Terezíně vypukla roku 1945 epidemie skvrnivky a břišního tyfu, která si vyžádala až 12 % mrtvých.

Veřejné zdravotnictví v Sudetech bylo podřízeno tamním říšským úřadům župním, okresním i obecním. V Protektorátu spadalo veřejné zdravotnictví pod protektorátní ministerstvo sociální a zdravotní správy, dále fungovala státní zdravotní rada a Státní zdravotní ústav. Ministerstvo bylo později zrušeno a jeho povinnosti přešly na zbylá ministerstva a na úřad říšského protektora s vlastním zdravotním oddělením, později státní ministerstvo pro Čechy a Moravu K. H. Franka.

Obyvatelé v Sudetech i v Protektorátu byli součástí akce organizované lékaři SS, která byla zaměřena na rasovou čistotu a nucenou eutanázii nevléčitelně nemocných. Postupně se také začalo židovské obyvatelstvo odlučovat od zdravotní péče a židovští lékaři byli vyloučeni ze své profese.¹⁷

Stalo se tak již dva týdny po Mnichovu, kdy profesní komory lékařů, advokátů, notářů a inženýrů sepsaly memorandum, ve kterém vládě navrhovaly snížení počtu Židů ve svobodných povolání. Také žádaly, aby lékařská, právnická a technická povolání byla vykonávána bez Židů. Toto memorandum za lékaře odsouhlasilo vedení České lékařské komory v Praze a Ústřední jednota Československých lékařů.

Teprve po 72 letech Česká lékařská komora připravila omluvu židovským lékařům za činy jejich předchůdců. Omluvu lékařům za jejich pronásledování připravil kardiolog Aleš Herman.⁷⁵

Po Mnichovu začali mít problémy i čeští lékaři. Díky uzavření vysokých škol, masovému zatýkání a dalším událostem se zdravotničtí pracovníci postavili na odpor. Hlavním centrem lékařského odboje byla Praha. Lékaři se snažili zamýšlet i nad budoucím vývojem zdravotnictví a medicíny, objevily se formulace zásad poválečné zdravotnické politiky.¹⁷

Během druhé světové války byla litoměřické nemocnice konečně rozšířena, ale jen o dřevěnou budovu, která byla postavena na nemocniční zahradě a byla určena pro nemocné zajatce. Další budova, do které byl přístup zde dvora nemocnice a měla zamřížovaná okna, sloužila pro nemocné vězně.

Nemocnice pro raněné vojáky byly umístěny ve školách. Jako vojenská nemocnice sloužila i budova chorobince dostavěného roku 1933.^{16, 19}

1945 – 1989 a transformace zdravotnictví

Těsně po válce se zdravotnictví víceméně vrátilo ke starým strukturám s určitými změnami, které byly předstupněm změn ve zdravotnictví po roce 1948. Hlavními úkoly bylo podchycení infekčních nemocí a snížení kojenecké úmrtnosti. Dalšími cíly bylo zajištění zdravotní služby a vyrovnání počtu lékařů a zdravotnických pracovníků, zejména

v pohraničních oblastech. Významné bylo také zavedení povinného očkování proti záškrtu v roce 1946.

Zdravotní politika nevlivnější strany KSČ byla založena na vypracovaných projektech z války. Propagovala sovětské vzory, i když v duchu středoevropských tradic sociálního lékařství.

V roce 1946 vytvořila nová vláda program, který podrobněji formuloval cíle zdravotní politiky a označil nárok na ochranu zdraví za jedno ze základních občanských práv. Zdravotnictví mělo být sjednoceno a řízeno státem. Byly sjednoceny zdravotní poradny z roku 1947 a znárodněna část farmaceutického průmyslu.

Podstatné změny se staly po únoru 1948, kdy se k moci dostala komunistická strana. Ministerstvo bylo stále v rukou lidové strany, která však jen vykonávala příkazy strany komunistické. Do nové ústavy z 9. května 1948 se dostalo právo občanů na ochranu zdraví a bylo přijato několik zákonů, které se staly základem budovaného státního zdravotnictví (např. zákon o zestátnění nemocnic a ostatních léčebných a ošetrovacích ústavů, zákon o národním pojištění, zákon o zestátnění výroby a distribuce léků, zákon o zdravotnických povoláních, dále zákon o potírání přenosných nemocí, o ochraně proti tuberkulóze, o boji proti pohlavním nemocem a o Státním zdravotním ústavu...). Řízeno bylo krajskými a okresními národními výbory a jejich zdravotními referáty. Po únoru 1948 byla zrušena Ústřední jednota československých lékařů a o její členy se staralo Revoluční odborové hnutí. V roce 1950 byly zrušeny i lékařské komory. Jejich kompetence si rozdělilo ministerstvo, Revoluční odborové hnutí, národní výbory a lékařské fakulty. Zestátnění a centralizace zdravotnictví na přelomu čtyřicátých a padesátých let se stalo počátkem budování tzv. socialistického zdravotnictví, které se již od roku 1949 odvolávalo na sovětské vzory.

Byla sjednocena preventivní a léčebná péče, součástí jednotného systému se, kromě již státních zdravotnických zařízení, staly i ambulatoria pojišťoven a závodní zdravotnická zařízení a byly ukončena činnost soukromých ordinací.

Léčebná, ambulantní a nemocniční péče byla součástí ústavů národního zdraví, které se dělily na základě administrativního členění země na krajské, okresní a městské. Preventivní péče byla součástí hygienicko-epidemiologických stanic.

V dalších letech se zásady nového, tzv. socialistického zdravotnictví, upřesňovaly.

V roce 1966 byl přijat zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, který ovšem v té době nebyl příliš reálný.

Před rokem 1989 trpěl systém zdravotní péče silnými nedostatky. Sice byly téměř zvládnuty infekční nemoci, které byly nejčastější příčinou úmrtí, ale objevily se nemoci jiné. Zejména onemocnění srdce, oběhové soustavy a nádory. Přispělo k tomu zhoršující se životní prostředí, stres, nesprávný životní styl a další.¹⁷

Velkým problémem byl i nedostatek financí. Projevilo se to jak na nedostatečném vybavení zdravotnických zařízení, tak i jako na jejich budovách. Lékaři nebyli dostatečně platově ohodnoceni a to se promítalo i do jejich přístupu k pacientům.²¹

Špatný zdravotní stav českého obyvatelstva a kritickou situaci zdravotnictví si začali lidé uvědomovat a začali připravovat transformaci zdravotnictví.¹⁷

Hlavními úkoly transformace bylo vypracovat koncepci zdravotnictví, změnit způsob financování, vytvořit systém, který by spojoval přednosti státního a nestátního zdravotnictví, dále privatizace zdravotnických zařízení a posílit demokratické procesy ve zdravotnictví.

V roce 1989 byla Skupinou pro reformu vypracovaná nová koncepce zdravotnictví. V roce 1991 byl vydán Národní program obnovy a podpory zdraví, který obsahoval hlavní úkoly pro transformaci.²¹

Byla zaměřena na to, aby stát zaručil péči všem občanům, aby bylo povinné zdravotní pojištění, dále se soustředila na demonopolizaci zdravotnických zařízení, na svobodnou volbu lékaře a zahrnovala i vícesložkové financování zdravotnictví.¹⁷

Byly zrušeny ústavy národního zdraví a zároveň byly přijaty zákony č. 160/1992, o zdravotní péči v nestátních zdravotnických zařízeních, zákon č. 550 a 551/1991, o zdravotním pojištění a zdravotní pojišťovně.²¹

V roce 1991 vznikla Všeobecná zdravotní pojišťovna jako nový subjekt řízení a Česká lékařská, lékárnická a stomatologická komora. Postupně vznikaly i další zdravotní pojišťovny.

Následně byla zahájena privatizace zdravotnických zařízení.¹⁷

Koncepce se postupně opustila a nastoupila živelnost.

Druhou koncepci, která byla založena na analýze chyb z první, vypracoval Dr. Macek. Nebyla ovšem realizovaná, protože došlo ke změně vlády ODS za ČSSD.²¹

Bylo vypracováno ještě mnoho koncepcí, neustále se přijímaly nové zákony, často se střídali ministři, měnily se systémy úhrad, byl nedostatek financí atd. Stále se objevovaly a objevují nové problémy a otázky, na které se musí hledat odpovědi a zdokonalovat tak systém zdravotnictví.

Proměna zdravotnictví na Litoměřicku po druhé světové válce začala přeměnou vojenské nemocnice, bývalého chorobince, na oddělení pro choroby vnitřní a později oddělení dětské. V Zahradnické nemocnici pak zůstalo oddělení chirurgické a gynekologické, oddělení porodnické bylo vymístěno do samostatného pavilonu v sousední vile.^{16, 22}

Nemocnice v Zahradnické ulici měla jeden operační sál, kde byly prováděny všechny výkony jako např. operace kostí, břicha, urologické operace, operace gangrén atd.

Díky litoměřickým primářům, zejména Dr. Špelina, Dr. Hartman, Dr. Tutter, Dr. Krondl, se zdravotní péče dostala na úroveň okolních měst a v roce 1961 bylo otevřeno ještě oddělení nosní, ušní, krční.

Po druhé světové válce bylo rozhodnuto, že původní nemocnice již nestačí a bude postavena nová, která bude poskytovat péči pro celý okres. Díky politickým událostem v roce 1948 však k výstavbě nedošlo, i když už v roce 1946 byl položen základní kámen.

Zůstaly tedy původní nemocnice, tyto byly převedeny na stát a začleněny do systému OÚNZ okresu Litoměřice.

V dalších letech nebyl vývoj nijak převratný, přesto v roce 1960 bylo ve staré nemocnici založeno RTG oddělení, roku 1965 oddělení klinické biochemie a v roce 1968 jednotka intenzivní péče.

V 70. letech, kdy Ministerstvo zdravotnictví uznalo litoměřickou nemocnici jako jednu z nejhorších v republice, bylo opět rozhodnuto o postavení nemocnice nové. Musela být ale postavena ve 3-4 etapách, aby náklady nebyly tak vysoké.

První byla postavena budova interny a kuchyně. Výstavba trvala 10 let, protože při ní byla použita nová metoda, a nebylo jisté, zda je stavba dosti pevná. Nakonec byla otevřena v roce 1985, měla 200 lůžek a fungovala pro celý okres.

Během dalších tří let bylo postaveno RTG odd., centrální laboratoře, sterilizace, ředitelství nemocnice, jídelna zaměstnanců a pavilon gynekologie, který měl sloužit opět celému okresu.

Bylo plánováno, že se zruší nemocnice v Roudnici nad Labem, ale díky politickým změnám v roce 1989 se tam znovu otevřelo interní a gynekologické oddělení. OÚNZ se rozpadl a část prostředků, které byly původně určeny pro litoměřickou nemocnici, bylo převedeno na roudnickou nemocnici. Díky Ministerstvu zdravotnictví a okresu Litoměřice se však podařilo získat peníze na dostavbu nemocnice v Litoměřicích, a tak byl v letech 1995 – 1997 vystavěn i pavilon chirurgický.²²

V současné době má nemocnice 8 pavilonů: hlavní vstup s nemocniční lékárnou (otevřena 1. 7. 2004), dětské oddělení, centrální příjem, malý komplement, gynekologie, interna, chirurgie a vyšetřovací komplement.²³

Město Litoměřice je také zapojeno do Projektu Zdravé město, založeného Světovou zdravotnickou organizací. V roce 2000 se stalo členem Národní sítě Zdravých měst a snaží se o kvalitnější a zdravější život svých občanů. V rámci tohoto projektu každoročně pořádá celostátní kampaně, např. Den Země, Národní dny bez úrazu, Světový den bez tabáku, Evropský týden bez aut, Dny Zdraví atd.²⁴

3. POČÁTKY LÉKÁRENSTVÍ V REGIONU, MEZNÍKY V PROCESU KONSTITUOVÁNÍ A VÝVOJE OBORU DO KONCE 1. SVĚTOVÉ VÁLKY

Léčitelství (vznik člověka – 5/4 st. př. n. l.)

První období vývoje farmacie se nazývá obdobím léčitelství, protože lékař a lékárník fungovali v jedné osobě. Lékárenství bylo tedy součástí léčitelství.

Již od samého počátku se lidé snažili zmírnit a léčit nemoci. Metody, které k tomu využívali, získávali postupně, nejčastěji metodou pokusu a omylu.

Později se začali vytvářet léčitelé, šamani a kněží, kteří se specializovali na léčení nemocí. Na základě získaných informací si vytvářeli určité představy, jak mohla nemoc vzniknout a jak by se měla léčit. Ne vždy však tyto představy byly správné. První léčivé přípravky objevovali mezi rostlinami, minerálními látkami a ve zvířecích tělech. Postupně se s nimi naučili provádět jednoduché operace, aby léčivý přípravek získal nějaký přijatelnější tvar. Nemocný pak přijímal léčivo ve formě odvaru, nálevu, kaše, bochníčku, atd.

Zdravotnictví se spolu s léčitelstvím vyvíjelo již od pravěku. Jednotlivé civilizace se postupně začaly ovlivňovat a přebírat svoje zkušenosti. Tak se od Řeků a Římanů dostaly poznatky do léčitelství arabské říše, dále do jižní Evropy, Itálie, Francie a později i do Německa a Českých zemí. Na této cestě se postupně zlepšovaly, zdokonalovaly.

Řecké léčitelství mělo dvě větve. Jednu kněžskou, která léčila uctíváním boha Asklépia. Pokud bylo léčení neúspěšné, byla to chyba nemocného, který málo věřil v Boha. Druhá větev byla laická, ta se snažila vycházet z již získaných poznatků. Základem se stala humorální teorie, kterou se na vznik nemoci dívalo až do 18. století. Autorství je připisováno Hippokratovi z Kós (asi 460 – 377 př. Kr.). Od poloviny 18. století se začaly objevovat jiné metody léčení, založené na podávání látek, vyvolávajících podobné symptomy jako léčená nemoc. Jednalo se o homeopatii.¹⁹

Vydělování farmacie z léčitelství (5/4. st. př. n. l. – 1. stol. n. l.)

Prvním krokem k osamostatnění farmacie byl vznik specialistů, kteří se zabývali úpravou a přípravou léčivých přípravků.

Hlavním důvodem nejspíše bylo to, že lékaři již nestačili, případně neuměli, léčivé přípravky vyrábět. Vznikli tak např. rhizotomové, kteří krájeli kořeny, farmakopolové – prodavači léčivých přípravků, myropolové – prodavači mastí, unguentarii – výrobci mastí, apod. Obchodovali tak, že chodili po domech nebo prodávali ve stáncích – tzv. tabernách. Byly to jedny z prvotních lékáren. Tito obchodníci se sdružovali do určitého společenství – collegia, které dohlíželo na jejich práci. Kromě toho podléhali i některým zákonům o výdeji jedů, afrodisiak, museli mít správné míry, váhy, závaží a mince.

Významným pro farmacii v tomto období byl Galénos, z jehož poznatků čerpala celá farmacie i mnišské léčitelství v 5. až 11. století. Podle něho se nazývá nauka o léčivých přípravcích galenika. On se také se zasloužil o rozvinutí anatomických a fyziologických poznatků, vytvořil systém léčivých přípravků, zavedl, aby se léčivé přípravky připravovaly vždy dle stejného předpisu, a další.

V byzantské éře, do roku 1453, vznikaly nemocnice s lékárnami, které patřily hlavně církvi a mnišským řádům. Do této doby patří i patroni zdravotníků, lékařů a lékárníků – Kosma a Damián.¹⁹

Další vývoj pokračoval v Arabské říši, která nebyla ovlivněna křesťanstvím.¹⁸

Rhazes a Avicenna patřili k významným lékařům a lékárníkům této doby a jejich recepty se uchovávaly i v našem lékopise až do konce 18. století. Arabská medicína se také dostala na práh přípravy chemických léčiv a k rozvoji alchymie a obohatila soubor léčiv o nové rostlinné drogy.^{18, 19}

Do Evropy se jejich metody a poznatky dostaly ve 13. století.

Veřejnému lékárenství předcházelo lékárenství klášterní (v rámci mnišského jehož významným řádem byl řád benediktinský (vznik r. 929). Tento řád se dostal do Evropy z Monte Cassina, šířil křesťanství a byl také centrem vědy a medicíny.

Mniši se řídili spisy od Hippokrata, Galéna, Avicenny a dalších. Nemoc brali jako trest boží a léčení spočívalo v modlení se k Bohu.¹⁸

Benediktinský klášter obsahoval lékárnu a dům mediků s místností pro těžce nemocné. Vedle kláštera byla umístěna zahrada pro pěstování rostlin a pro poutníky, chudé i nemocné byl v kláštřech hostinský dům, hospital. Z těchto hospitalů se postupně stala sociálně-zdravotnická zařízení (u nás ve 13. století.) a později veřejné nemocnice (u nás v 18. století).

Ke konci 13. století má i v Českých zemích farmacie podobu klášterního lékárenství. Od poloviny 16. století se klášterní lékárny vyvíjely spolu s měšťanskými a byly příčinou častých střetů.

Jednalo se zejména o jezuitské lékárny, které měly sloužit pouze pro potřebu kláštera, ale většinou to nedodržovaly a vydávaly léčivé přípravky i mimo klášter. Marie Terezie v roce 1770 povolila jen řádu Milosrdných bratří, aby jejich lékárny sloužily veřejnosti. Ostatní církevní lékárny to měly pod pokutou zakázáno.

Jezuitské lékárny lze považovat za první síť lékáren u nás, s jediným vlastníkem, v roce 1757 klášterních lékáren existovalo již 16!. V roce 1773 byl jejich řád rozpuštěn a vybavení lékáren přešlo do rukou civilních lékárníků.

V letech 1781 – 1786 se zánikem řádů zanikly i klášterní lékárny.¹⁹

Farmacie lékárenstvím (1. st. n. l. – 1830/1848)

Do poloviny 19. století lze říci, že byla farmacie totožná s lékárenstvím.

První veřejné lékárny vznikly v 11. – 12. století ve Španělsku, Francii, Itálii a Sicílii. U nás se začaly objevovat ve druhé polovině 13. století, kdy se začala rozvíjet města a dálkový obchod s Itálií a Německem.^{17, 19}

V 15. století se vytvořila určitá norma pro uspořádání lékárenských místností. Většinou se lékárny umísťovaly na rušných místech a léčivé přípravky se vydávaly oknem. Směrem do ulice byla výdejní a recepturní místnost, po obvodu pak byla police na podstavě složená z několika řad zásuvek, do kterých se ukládala léčiva. Pacient pak mohl vstoupit do lékárny až v 17. a 18. století, a z čekárny mohl pozorovat, jak lékárník pracuje.

Na oficínu navazovala laboratoř, kde se připravovaly léčivé přípravky do zásoby. Vedle byla umístěna materiálka – skladovací místnost, výhřevna – místnost učňů. Ve sklepě se pak nacházela místnost pro uložení aromatických vod – aquarium a naopak na půdě byl sklad léčivých rostlin – herbarium.¹⁹

Existovaly veřejné lékárny městské, které pronajímala městská rada lékárníkovi. Většinou byly umístěny v budově radnice. Dále to byly lékárny měšťanské, soukromé, které patřily lékárníkům s měšťanským právem a lékárny klášterní, vymezené pro určitý okruh lidí.^{17, 19}

Lékárenský sortiment většinou zahrnoval léčiva rostlinného původu, méně živočišného a malé množství léčiv minerálních. Chemická léčiva se začala rozvíjet až v 17. století.

Významné pro farmacii bylo založení Univerzity Karlovy v Praze v roce 1348. Dohlížela na činnost pražských a i mimopražských lékárníků, kteří nesměli vést lékárnou, pokud neměli aprobaci a neměli dohled rektora. Po roce 1651 museli složit přísnou zkoušku a získat diplom z lékařské fakulty.

V období husitských válek řada klášterních lékáren zanikla, ale ve městech byly založeny i nové lékárníky, takže jejich počet v 15. století narůstal.

Naši lékárníci využívali i evropskou odbornou literaturu. Např. receptář Antidotarium Nicolaovo s recepturou galénovskou a Pseudo-Mesueovo s recepturou arabskou. Dále příručky od Saladina Ferro z Ascoli Compendium aromatariorum, které obsahovaly vše, co měl lékárník znát. Matěj z Mýta v roce 1496 přeložil z italštiny do češtiny Světlo apatekářův, které se stalo prvním uceleným dílem české lékárnické literatury. Stoupala i hodnota herbářů, které se stávaly nezbytnou součástí lékáren. Významný herbářem byl herbář lékaře P. A. Mathioliho, který byl z latiny do češtiny přeložen Tadeášem Hájkem z Hájků.

V období renesance došlo k velkému rozvoji věd, rostlo racionální myšlení a začalo moderní bádání přírody a člověka. Velkým přínosem pro rozvoj věd byl i mikroskop.

Vliv na vývoj lékařství měl Paracelsus (1493 – 1541), který položil základy chemiatrie a umožnil tak využití chemie k vytvoření léčiv na chemické bázi.

Zlepšilo se i vybavení lékáren, objevovaly se pece, destilace a chemické sklo. Rozvíjely se jednotlivé metody a lékárníci postupně uměli připravovat soli, kyseliny, elixíry, tinktury, atd. Postupně se tedy vytvářely základy farmaceutických věd.

Během 16. a 17. století došlo k rozšíření lékáren do dalších měst, takže se postupně začala tvořit určitá síť lékáren v Českých zemích.

V 16. století ovlivnila lékárníky některá zákonná opatření vydaná panovníkem.

Z roku 1542 to byl policejní řád Ferdinanda I. a z roku 1578 policejní řád Rudolfa II. Tyto řády dbaly zejména na kontrolu činnosti lékárníky.¹⁹

Před těmito dvěma řády existoval ještě medicínální řád Fridricha II. z roku 1240, který se stal řádem vzorovým. Udával, že lékař nemá mít vlastní lékárníky a lékárníky musí

léky připravovat pod dohledem lékaře, a že při přípravě nesmí klamat. Také uváděl, že založení lékárny musí být schváleno a kontrolováno.

Po tomto řádu byl vytvořen řád pro lékaře, lékárníky a ranhojiče, vydaný Karlem IV. v roce 1350 a platil pro město Vratislav. Tento řád vycházel z řádu Fridricha II. a krom jiného dbal i na kontrolní činnost.¹⁸

Ke konci 16. století vznikl nový řád pro lékárníky – tzv. Řád apathekářský. Jeho tvůrcem byl profesor pražské univerzity a lékárník MedDr. Adam Zalužanský. Tento řád byl určen pro lékárníky pražských i českých měst a kladl důraz na pravidelné prohlídky lékáren, stanovil povinnosti lékárníka, nutné vzdělání pro práci v lékárně, vybavení lékárny. Dále upřesňoval zásady přípravy léčivých přípravků, uchovávání, označování a dokumentace, doporučoval lékopisy, obsahoval ceník léčiv a připomínal nutnost mít zahradu léčivých rostlin.

V Litoměřickém regionu během třicetileté války některé lékárny zanikly, někteří lékárníci odešli (z České Lípy, z Litoměřic, Žatce, atd.) a do opuštěných lékáren pak přišli lékárníci z rakouských a německých zemí. Nezanikly však všechny lékárny, některé byly dokonce nově zřízeny. Bylo tomu tak i v samotném městě Litoměřicích.¹⁹

Sít' městských lékáren byla doplněna lékárnami ústavními, které se umísťovaly v řádových domech, špitálech a nemocnicích.

V roce 1651 požádali pražští lékárníci císaře, aby se počet lékáren omezil. Avšak privilegium, kterým se mohly zřizovat nové lékárny se souhlasem panovníka, získali pražští lékárníci až díky Leopoldovi I. v roce 1671.¹⁷

Základem zdravotnictví v 18. století byl všeobecný medicínální řád, vydaný v roce 1752 Marií Terezií. Nejvyšším úřadem se stala dvorská zdravotní deputace ve Vídni a zemská medicínální a sanitní komise v Čechách.¹⁹

Založení lékárny povoloval stát a podle Reskriptu Ferdinanda III. z roku 1651 a Statutu lékařské fakulty z roku 1690 museli majitelé a provizoři lékáren složit povinnou zkoušku a přísahu na lékařské fakultě.

Lékařská fakulta dohlížela také na to, aby lékárníci neléčili a vyžadovala, aby byli nejdříve vyškoleni u zkušeného lékárníka a pak složili zkoušku na fakultě.¹⁷

Od roku 1804 bylo zavedeno povinné jednoleté studium zakončené rigorosem. Jednoleté studium platilo až do roku 1833, kdy bylo zavedeno studium dvouleté. Výuka

probíhala do roku 1850 na lékařské fakultě, pak se přemístila na fakultu filozofickou, kde byla do roku 1920. Podle dvouletého studijního plánu probíhala výuka až do roku 1953.²⁵

V roce 1770 byl vydán generální zdravotní normativ, který sjednotil řízení zdravotnictví v celé monarchii a dokončil tak jeho centralizaci. Upravoval pracovní náplň jednotlivých zdravotníků a určoval úkoly zdravotním komisím, jejichž funkci převzaly zemské a krajské úřady. Také určoval předpisy pro ochranu proti šíření epidemií. Tento normativ dával instrukce i lékárníkům, stanovoval předpisy k výchově učňů, provozní řády a obsahoval i text lékárnické přísahy. Tyto instrukce, s určitými obměnami, platily až do roku 1949.¹⁹

Generální zdravotní normativ také stanovil jednotný lékopis, zakázal pokoutní léčení a prodej léčivých přípravků a zavedl, že pokud není do vzdálenosti jedné míle lékárna, smí mít lékař lékárnou domácí.¹⁸

Dále se podle generálního zdravotního normativu zakládaly lékárny podle reálného práva. Mohla je vlastnit i osoba bez farmaceutického vzdělání. Lékárny s radikovaným reálným právem (vázáno na pozemek), mohly být děděny nebo prodány jedině s nimi. S neradikovaným právem byly volně prodejné.¹⁹

Lékárny s osobním právem mohl vést pouze člověk, který toto osobní právo měl a měl příslušné farmaceutické vzdělání. Právo zaniklo jeho smrtí nebo vzdáním se tohoto vzdělání. Existovalo však ještě vdovské právo, podle kterého mohla vdova lékárnou vlastnit, ale odborné vedení musela předat provizorovi, jinak by lékárnou ztratila.¹⁸

V roce 1773 byly v krajích zřízena grémia lékárníků, ve kterých měli povinné členství majitelé lékáren, nájemci i provizoři. Jejich úkolem bylo dohlížet na správný výkon lékárenské služby, kontrolovat lékárny, účastnit se tvorby cen léčiv, atd. V roce 1833 pak byla v Čechách, a v roce 1835 na Moravě, zřízena filiální grémia v krajích. Hlavní grémia vznikla v Praze, Brně, Olomouci a Opavě.¹⁹

Diferenciace farmacie (1830/48 – 1948/50)

Po revoluci v roce 1848 došlo k dalším změnám a zdravotnictví bylo od roku 1850 řízeno ministerstvem vnitra. Pro své rozhodování mělo u sebe poradní sbory – pro ministerstvo to byla nejvyšší zdravotní rada, zemské úřady měly zemskou zdravotní radu a

v okresech to byli okresní lékaři. Jejich úkolem bylo provádět kontroly a dohled a rozhodovat i o věcech lékařských.

V roce 1871 byl založen Spolek lékárníkův český, který měl hájit sociální zájmy lékárníků. Brzy se stal ale neutrální Českou lékárnickou společností, která se mimo jiné zasloužila o vydávání periodik Časopisu a Kalendáře českého lékařnictva.

Roku 1890 vznikl Klub českých farmaceutů, později Spolek českých lékárníků kondicionujících, který hájil studentské a zaměstnancké zájmy.

Organizace českého lékařnictva pro Čechy, Moravu a Slezsko, později Svaz českého lékařnictva (1918), hájila zase zájmy českých majitelů lékáren.

Generální zdravotní normativ byl v roce 1870 nahrazen novým zákonem o organizaci veřejné zdravotní službě, z kterého vycházela další zákonná opatření – zákon farmaceutický a zákon o úpravě lékařnictví. Oba zákony byly v letech 1949 – 1951 nahrazeny socialistickými zákony.¹⁹

Studium lékárníků bylo v roce 1920 přemístěno z filozofické fakulty na fakultu přírodovědeckou a v roce 1945 se výuka otevřela nově na přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

Vydáním nového zákona č. 190/1948 bylo zavedeno studium čtyřleté a probíhalo na lékařských fakultách Univerzity Karlovy v Praze, Masarykovy univerzity v Brně a Komenského univerzity v Bratislavě. V roce 1950 však bylo toto studium na Univerzitě Karlově zrušeno, ale na univerzitách v Brně a Bratislavě stále pokračovalo. Následně pak byly od 1. září 1952 založeny samostatné farmaceutické fakulty v Bratislavě a v Brně.²⁵

Potupně se začal zvyšovat význam lékáren a zvětšoval se i jejich počet. Bylo to díky levnějším lékům, vyráběným v továrnách a i vznikem dělnického úrazového a nemocenského pojištění.

Od 18. a 19. století až do roku 1950 došlo k rozdělení doposud jednotného lékařství na jednotlivá farmaceutická odvětví.

Postupně se zdokonalovalo výrobní zařízení, objevovaly se nové lékové formy a obaly. Léky se začaly vyrábět hromadně v továrnách, takže individuální příprava v lékárnách poklesla. Rostla tak konkurence a jen některé lékárny ji dokázaly čelit výrobou svých vlastních specialit.^{17, 19}

Problémem v této době bylo šíření obchodu s přípravky, které spíše měly zvýšit zisk, než být prospěšné pro pacienta. V letech 1883 – 1901 a v roce 1926 proto stát zavedl registrační řízení, které mělo zabezpečit kvalitní, bezpečný a účinný lék.

Další konkurencí byli materialisté, později malo a velkodrogisté. Proto v roce 1827 a 1829 byla rozdělena jejich činnost. Lékárníci mohli vyrábět na lékařský předpis a prodávat jen takové léčivé přípravky, které jim byly svěřeny z bezpečnostních a zdravotních důvodů. Materialisté zase mohli prodávat jen suroviny určené k technickým účelům nebo k výrobě léčivých přípravků. Materialisté toto však přestali dodržovat a po zavedení živnostenského řádu v roce 1859 začala vznikat síť malodrogerií. V roce 1883 a 1886 pak byla znovu vymezena jejich činnost, ze které vyplývalo, že mohou prodávat přípravky dietetické, kosmetické, zubní, obvazové a chirurgické, minerální vody a rostlinné drogy.

Spory mezi lékárníky a drogisty ale i tak stále přetrvávaly, a to až do roku 1950, kdy byla manipulace s léčivy svěřena jen lékárnám.¹⁹

Litoměřice a lékárenství

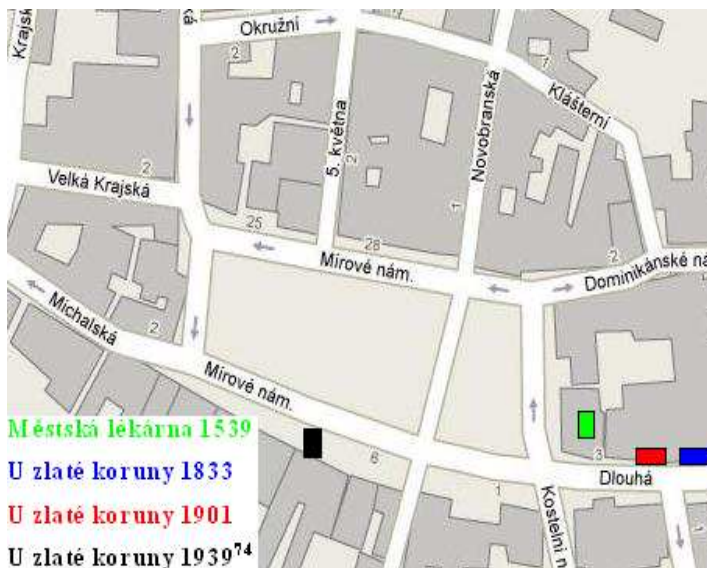
O Litoměřicích se mluví jako o jednom z prvních měst v Čechách, kde byla zřízena lékárna. Bylo to v roce 1320, ale více zpráv o této lékárně nemáme. Zřejmě byl jejím správcem cizinec – Němec nebo Ital.

Lékárny v královských městech, kam patřily i Litoměřice, většinou bývaly majetkem obce, která ji pronajímala lékárníkovi. Zdejší lékárna se tedy nazývala městskou nebo radniční a každý lékárník, který v ní chtěl pracovat, musel žádat obec o povolení k vedení a o udělení městského práva.²⁶

Městská lékárna - lékárna U zlaté koruny

V záznamech je první lékárna v Litoměřicích uvedena v roce 1539, později nazývána U zlaté koruny.¹⁶

Byla umístěna v přízemí staré radnice, kde bydlel i lékárník. Ovšem většina vydělaných peněz se použila na údržbu inventáře, takže obec z lékárny neměla moc velký užitek.²⁷

Lékárníkem byl až do roku 1555 lékárník jménem Marek.¹⁶

Roku 1559 tu po něm působil Christoph Seyffer, který požadoval, aby neměl nikdo jiný právo být ve městě lékárníkem. Tomu ovšem město nevyhovělo, o čem svědčí existence ještě jedné lékárny, která byla soukromá. Tato lékárna je spojována se jménem Stanislava Krajiny, který byl později obcí zvolen za městského lékárníka. Lékárnu provozoval do roku 1569. Jeho žena byla také nazývána lékárníci a zemřela v Praze dne 6. května 1607.^{26, 27}

V roce 1573 se zde objevuje městský lékárník Kašpar, který pravděpodobně prodal lékárnu Kundrátu Seifertovi v roce 1583. Po jeho smrti (roku 1607) vedla lékárnu jeho žena Anna.²⁷

Kolem roku 1611 Litoměřice neměly žádného lékárníka, proto Matyáš Borbonius, slavný básník a jeden z prvních propagátorů chemických přípravků jako léků u nás, podal doporučení městské radě, aby přijala zkušeného a učeného mladíka, který by si ve městě chtěl založit lékárnu. Tento mladík však neuměl česky, proto když se dostavil na jednání, do zatím českých Litoměřic, nebylo mu nic povoleno.¹⁶

V roce 1613 odkázala Anna lékárnu Jakubu Küchenrovi ze Zhořelce, který se v roce 1614 stal litoměřickým občanem.

V roce 1617 je zde uváděn lékárník Daniel Schwengfeld a v roce 1631 Jeroným Quorant. Právě Jeronýmu Quorantovi prodal, dne 22. ledna 1631, starosta Richter zařízení

lékárny. Toto zařízení zahrnovalo 50 skleněných lahví, 200 malovaných krabic, 315 obyčejných dřevěných krabic, 108 cínových krabic, jeden zazděný sud k vaření tekutin a 2 jiné sudy.²⁷

Jaké bylo vybavení lékáren v 17. století si můžeme představit z inventáře lékárny, který byl sepsán 2. prosince 1631, na nařízení starosty Pavla Lesného.

V lékárně se tedy nacházelo: v předním skladu dva velké a jeden malý moždír, pracovní stůl se dvěma zásuvkami, 9 sklenic s rourami, 1 zelená almara s prázdnými zásuvkami, jiná almara a na ní repositorium. V almaře byly vody a šťávy ve sklenicích, větší a menší nářadí, na zemi různé přístroje k vaření a hliněné nádoby. Celkem zde bylo 451 krabic z cínu nebo ze dřeva, které byly prázdné a 257 krabic s různými čajovými směsi. V zásuvkách se nacházelo staré a laciné koření. Prostřední místnost měla 87 prázdných krabic, 34 s různými čaji, 80 lněných pytlů s kořením, dále bylo koření v 37 zásuvkách a 37 krabicích. Také tu bylo 34 prázdných soudků a síta. Stála zde truhla s kmínem a vedle ní malý lis. Třetí místnost, která byla laboratoří obsahovala tři kotle k destilaci s příslušenstvím, 4 měděné pánve, 2 železné lžíce, sklenice s různými vodami a 3 hrníčky k nalévání. Ve sklepech lékárny pak bylo 54 skleněných nádob s pálenými vodami.¹⁶

V roce 1633 byla v městské lékárně opět provedena inventura a zjistilo se, že chybí mnoho věcí. Ztratily se zřejmě za působení Dr. Jana de Mera.

V roce 1634 byl litoměřickým lékárníkem Kašpar Roth a v následujícím roce ho vyměnil Viktorin Stybner, který původně pracoval v lékárně v Jičíně, ale měl dluh u jičínského lékárníka, což bylo zřejmě důvodem odchodu do vzdálených Litoměřic.²⁷

Dalším lékárníkem byl Jindřich Streyt, který v roce 1657 žádal obec, aby nemusel lékárnou vést.²⁶

Po něm tedy vedl lékárnou Leonhard Meissner. Městskou lékárnou si pronajímal, ale kvůli nedostačujícím prostorám si v roce 1659 zřídil ještě jednu lékárnou ve svém domě.

Měl však také problémy, protože byl žalován krajským hejtmanem Gottfriedem Salhausenem, který našel ve fialkové šťávě, kterou mu tato lékárna připravila, štíra.¹⁶

Po jeho smrti se jeho žena Anna Katharina provdala za Dr. Volkmana, který lékárnou vedl dále. Existuje záznam, že v roce 1674 se někdo vloupal do městské lékárny a ukradl z ní peníze. Když Dr. Volkman zemřel (1676), vdala se Anna Katharina za pražského rodáka Heinricha Teigleho, který se stal provizorem lékárny v roce 1672 a později i

senátorem města. Heinrich Teigel vedl s Dr. Volkmanem za jeho života neustálé spory. V roce 1675 ho dokonce zbil do polomrtva a šel za to do vězení. Když však Dr. Volkman zemřel, přimluvila se za něj Volkmanova žena Anna a on byl z vězení propuštěn. Teigel chtěl městskou lékárnou vést za stejných podmínek, jaké měl Volkman, ale magistrát města mu to nedovolil. Proto si v roce 1677 založil lékárnou novou – „U bílého koníčka“. Byl i litoměřickým kronikářem a zanechal po sobě rukopis memorabilií z let 1642 – 1703. Rukopis však neobsahuje žádné lékárnické zápisy.^{27,28}

Městská lékárna v bývalé radnici byla v roce 1678 přenechána Jindřichu Streytovi a po jeho smrti ji převzal jeho syn Matyáš Streyt, který ji vedl od roku 1680 do roku 1708. V důsledku dlouhodobé nemoci musel lékárnou prodat Johannu Gatterovi. Po něm byl městským lékárníkem jmenován Maxmilián Král, který současně vedl i lékárnou „U bílého koníčka“.²⁷

Po smrti lékárníka Maxmiliána Krále (r. 1728) ohlásil zemský fysikus Dr. L.F. Meissner, syn výše zmiňovaného L. Meissnera, že není důvod, aby byla městská lékárna neustále v provozu; proto byla na delší dobu uzavřena. Důvodem byla zřejmě existence druhé lékárny v Jezuitské ulici.

Městskou lékárnou pak získal v roce 1731 Alexander Höffer.

V roce 1804 je zde uváděn Jan Nepomuk Kašpar Wolf, který současně vlastnil i lékárnou v Jezuitské ulici.²⁶

Postupně se do lékárny přiženil lékárník Vincenc F. Wessely z Chrudimi (vzal si Wolfovu neteř, dceru Dominika Vincence Kostetzského). Byl provizorem lékárny od roku 1806. Titul PhMr. získal 16. 10. 1806 a v roce 1818 se stal majitelem lékárny.²⁹

Jeho kondicionujícími pomocníky byli: Johann Major, původem z Litoměřic, devatenáctiletý katolík, který do služby nastoupil v roce 1811 a odešel 2. 7. 1817. Josef Nathaly z Loun, dvaatřicetiletý katolík, nastoupil 1. 5. 1817. Ignatz Baron z Trutnova, devatenáctiletý katolík, nastoupil 1. 11. 1817 a odešel v březnu 1820. Carl Brückler ze Slaného, dvacetiletý katolík, nastoupil 10. 9. 1817.³⁰

Učněm u něho byl i patnáctiletý Jan Karel Kostetzký, který nastoupil do praxe 15. 9. 1818 a později vlastnil lékárnou U Černého orla.^{27,31}

Karel Alois Laube z Třebívlic se do lékárny také přiženil (vzal si dceru Vincence F. Wesselého). Po jeho smrti zaplatila dne 7. 8. 1856 inkorporační poplatek jeho žena a

provisorem byl od 28. 7. 1856 Anton Krug. Původně pocházel z České Lípy a diplom získal v Praze 25. 7. 1856.^{26,32}

Dne 1. 3. 1857 si tuto lékárnou pronajal lékárník a kinsbergský rodák Karel Richter a provozoval ji až do roku 1875. Svůj diplom PhMr. získal v Praze dne 29. 11. 1842 a do Hlavního grémia lékárníků (dále jen HGL) byl inkorporován dne 1.3. 1857.^{16,32}

Jeho pomocníci byli: Johann Zachistal, tyrocinální zkoušku vykonal 19. 5. 1855 a do lékárny nastoupil 1. 5. 1857. Johann Dotzauer, tyrocinální zkoušku vykonal 15. 11. 1854 a nastoupil 4. 8. 1859.³³

V době jeho působení byla lékárnou také místem konání pravidelných setkání mnoha milovníků přírody.³⁴

Po něm následoval Viktor Kostetzky, narozený v Litoměřicích roku 1842. Titul PhMr. získal 25. 7. 1868 na německé univerzitě. Do lékárny nastoupil jako majitel 1. 3. 1875 a do HGL byl inkorporován 9. 12. 1880.

Karel Labler, původem z Brandýsa nad Labem, se stal majitelem lékárny 1. 11. 1880. Studoval na pražské univerzitě, kterou dokončil 16. 7. 1875. Do HGL byl zapsán v tom samém roce, dne 9. 12. 1880.³²

Byl to velice činný lékárník, který se snažil o zlepšení celkového stavu farmacie. V roce 1881 založil spolu s PhMr. A. Vomáčkou Časopis českého lékárnictva, byl spoluzakladatelem Lékárnického kalendáře (roku 1881) a po smrti redaktora Wintera, se stal redaktorem litoměřického odborného listu Pharmac. Rundschau. Psal články do vídeňských odborných listů a do Pharmaceut. Centralhalle, do časopisů Český Východ, Listy hospodářské, Časopis českého Muzea, Český lid, Časopis přátel starožitností. Samostatně vydal Lékárnickou techniku a podílel se na překladu rakouského lékopisu.³⁵

V roce 1884 podal gremiální schůzi návrh, aby byly při lékárnických grémiích zřízeny zkušební stanice pro zkoumání léčiv a potravin. V návrhu uvedl, že by stanice měly být lučebnicko-mikroskopické a měly by být rozděleny na Prahu, Jičín, Litoměřice, Plzeň a Tábor. Litoměřická stanice měla zahrnovat zdravotní okres České Lípy, Litoměřic, Kadaně, Žatce, Karlových Varů a část Mladé Boleslavi.³⁶

S tímto návrhem však neuspěl, ale Ministerstvo vnitra mu ve stejném roce povolilo založit alespoň Zkušební stanici litoměřického krajského grémia. Tato stanice svou činností předčila ústavy pro zkoumání potravin, hygienické stanice a laboratoř pro kontrolu léčiv a

již v prvním roce provedla 48 zkoušek. Jednalo se např. o zkoušky na pitnou vodu, kdy bylo ze 40 zkoumaných studničních vod 8 označeno nevhodných k pití, protože obsahovaly značné množství amoniaku, kyseliny dusičné a kyseliny dusíkové a zkoušky na mouku, která byla znečištěna oxidem zinečnatým nebo byla zkažená.^{26,37}

V roce 1889 Karel Labler odešel do Chrudimi, kde si zakoupil lékárnu a stal se předsedou chrudimského grémia lékárníků.³⁵

Po Karlu Lablerovi převzal lékárnu 1. 11. 1884 Franz Franke. Narodil se roku 1844 ve Dvoře Králové, PhMr. získal v Praze 14. 7. 1871 a do HGL byl inkorporován 20. 2. 1886.³²

Tato původně městská lékárna se v roce 1833 přestěhovala z radnice do Dlouhé ulice a dostala jméno U zlaté koruny.²⁶

Její další majitel, rodák z Varnsdorfu Frant. Schindler, nastoupil 1. 4. 1895. Dne 8. 7. 1881 dokončil studia na pražské univerzitě a 10. 5. 1895 byl inkorporován do HGL. V roce 1901 přestěhoval lékárnu z původního domu č. 178 do svého domu č. 9, v Dlouhé ulici.

Lékařnu prodal magistru Adolfu Bachmannovi, který se stal majitelem 1. 9. 1902. Pocházel z Královských Vinohradů, kde se narodil 13. 11. 1879. Studium dokončil 13. 7. 1901 a inkorporován do HGL byl 27. 2. 1905.^{26,32}

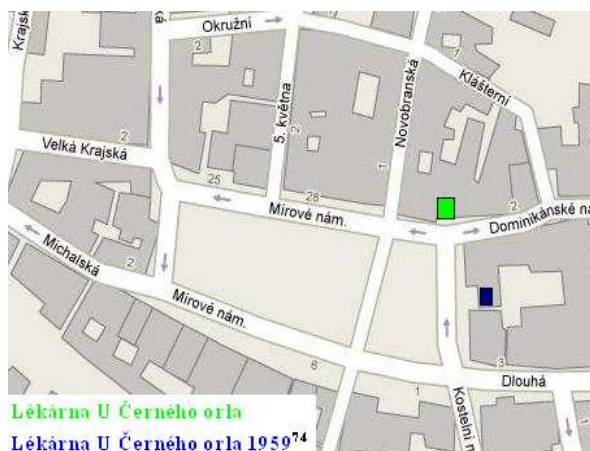
Dne 1. září 1902 nastoupil do lékárny jako provizor Wenzel Karel. Titul PhMr. získal ve Vídni 25. 7. 1891 a do HGL byl začleněn 1. 9. 1902.

Dalším provizorem zde byl od 26. 3. 1903 Antonín Strnička, narozený roku 1872 v Plzni. Vystudoval pražskou univerzitu 20. 6. 1896 a do HGL byl inkorporován 22. 4. 1903.³²

Lékařna U zlaté koruny byla v Dlouhé ulici zřejmě až do začátku druhé světové války, kdy byla přestěhována PhMr. Tischerem na náměstí do domu č. 10. Emil Tischer byl majitelem lékárny od 1. 7. 1912. Do HGL byl inkorporován 13. 12. 1912.^{26,32}

Lékárna U Černého orla

Jak bylo výše zmíněno, v Jezuitské ulici byla umístěna druhá litoměřická lékárna. Byla založena roku 1773 a lékárníkem byl Ignác Xaver Oktavián Wolf. Byl synem městského chirurga Ignáce Xavera Wolfa. Když zemřel (roku 1782), vedla tuto lékárnu jeho žena spolu s provizorem Bernardem Králem a

později s Josefem Grossmanem. V roce 1800 ji prodala svému synovi Janu Nepomukovi Kašparovi Wolfovi, který v roce 1804 vlastnil jak jezuitskou lékárnu, tak lékárnu městskou.²⁶

Lékárna pak byla převzata Janem Karlem Kostetzkým, otcem Viktora Kostetzkého. Jan Karel Kostetzký se narodil v Praze roku 1803 a majitelem lékárny se stal 1. 10. 1827. Diplom získal v Praze 3. 9. 1827 a do HGL byl inkorporován 18. 10. 1827. Byl významnou osobností v kraji a v letech 1842 – 1855 byl starostou litoměřického lékárnického grémia. Na Ministerstvo vnitra podal petici s požadavkem ve prospěch lékařského stavu v monarchii a na základě toho byl pak oceněn zlatým křížem za zásluhy. Lékárna později dostala název U Černého orla.^{27, 38, 39}

Jeho pomocníkem byl: Josef Holdgrün, tyrocinální zkoušku vykonal 1. 7. 1834 a v lékárně působil od 18. 8. 1856 do 1. 1. 1859. Dále to byl Karl Smidt, který tyrocinální zkoušku vykonal 13. 10. 1850 a do lékárny nastoupil 12. 7. 1860.³³

Pomocníkem byl i jeho syn Karel Kostetzký, který vykonal tyrocinální zkoušku 11. 4. 1854 a do praxe nastoupil 16. 8. 1844. Vystoupil z ní 1. 1. 1858 a dne 1. 9. 1858 pak nastoupil znovu. V roce 1861 se pak stal majitelem lékárny. Titul PhMr. získal v Praze dne 6. 7. 1858.^{27, 33, 39}

Lékárna U Černého orla v této době už nebyla v Jezuitské ulici, ale přestěhovala se na náměstí do domu č. 162.²⁶

Lékárník E. van Tongel z Libochovic získal lékárnu po Karlovi Kostetzkém 1. 7. 1899. Diplom získal na Německé univerzitě v Praze 18. 7. 1895 a do HGL byl zapsán 23. 4. 1861.³⁹

V Kleiner Leitmeritzer Kalendar z roku 1908 měl svoji reklamu na lékárnu U Černého orla, která byla v té době umístěna na Mírovém náměstí č. 35. Adresa je ještě upřesněna údajem, že je lékárna umístěna vedle hotelu RAK. V této reklamě E. van Tongel nabízí svůj bohatý sklad všech medicínálních vín, francouzského koňaku, tuzemských i cizozemských specialit minerálních vod, ošetřovatelských potřeb, kosmetických a dietetických preparátů. Lékárny vyráběly též alpské bylinné thé za 40 haléřů a pečící prášek za 12 haléřů.⁴⁰

Dále je zde od roku 1911 uváděn majitel Josef Lorenz z Bruntálu a od roku 1918 provizor Rudolf Heller.^{39, 41, 42}

Z uvedeného vyplývá, že obě litoměřické lékárny patřily od roku 1755 do roku 1899 jedné rodině.¹⁶

Podle generálního zdravotního normativu vlastnily reálného právo radikované a se vznikem filiálních grémií (r. 1835) patřily pod grémium litoměřické.^{20, 44}

Významnou lékárnickou litoměřickou rodinou tedy byla rodina Kostetzkých. Pro shrnutí: Jan Karel Kostetzký měl lékárnu na hlavním náměstí s pozdějším názvem U Černého orla a byl členem litoměřického lékárnického grémia. Oba jeho synové se stali také lékárníky. Viktor Kostetzký (1842 – 1889) měl lékárnu U zlaté koruny v Dlouhé ulici a angažoval se jako člen výboru spolku pro další vzdělávání SCHILLER. Druhý syn Karel Kostetzký převzal lékárnu po svém otci a vedl ji do roku 1899.⁴³

Viktor Kostetzký se také zasloužil o jeden z nejstarších litoměřických inzerátů, který je uveden v prvním litoměřickém adresáři (Adress – Buch) z roku 1877. „Na celé straně 54, tak ve své lékárně „U zlaté koruny“ doporučuje pravé staré Malaga v celých nebo polovičních lahvích, jakož i víno Sv. Raphaela pro nemocné i rekonvalescenty, švýcarské mléko (kondensované mléko z Cham ve Švýcarsku), dětskou moučku Henri Nestle, začínající prášek Dr. Goelise – všeobecně známý jako výtečný domácí prostředek, Rožnovské bylinkové pokroutky, Radhošťské thé, tresčí rybí jaterní tuk W. Magera, pravé Davidovo thé, medicínální tekutý Fürstův železitý cukr a vápno-železitý Herbabnyho cukr.

Na straně 55 je další inzerát, který není označený, ale udává stejnou adresu lékárny Viktora Kostetzkého (Dlouhá ulice číslo 178). Jde tedy zřejmě o pokračování předcházející nabídky, které začíná Masovým extraktem z Fray Bentos – liebig compagnie, Eau de Cologne (Kolínská voda) od Johanna Maria Ferina nejlepší kvality. Zubní prášek a ústní voda Dr. Enermanna. Salicylový zubní prášek a salicylová tinktura. Zubní pasta Dr. Suin Boutemarda ku konservaci zubů a dásní. Zubní prášek Dr. Heyderse. Pastilky proti červům. Zdravotní homeopatická káva E. Waltera. Bílinské pastilky. Karlovarská vřídelní sůl. Vykuřovací ocet. Medicinální dehtové a sírové mýdlo. Životní balzám Dr. Rasaa. Tekuté jakož i pevné glycerinové mýdlo a toaletní glycerin O. S. Sarga. Kromě výše jmenovaných jsou stále na skladě ještě i jiné speciality a nebudou-li žádné kosmetické či farmaceutické speciality po ruce, budou co nejrychleji obstarány.

Vysvětlivky: *Vykuřovací ocet, räucheressing, Acetin aromatisatum, aromatický ocet byl označován řadou synonym a připravoval se macerací např. jalovce, máty, hřebíčku, skořice či příměsí levandulového oleje, citrusového oleje aj. Užíván zevně k omývání, ke kloktání a také jako dezodorizační prostředek k vykuřování pokojů nemocných. Jako vykuřovací desinficiens shromažďovacích prostorů (školních tříd – spála) byl nahrazen formaldehydem.*⁴⁰

Jezuitská lékárna

Kromě dvou uvedených lékáren měli svou lékárnu i Jezuité. Založili ji v roce 1631 a viděli v ní značný přínos peněz. Jejich lékárna prý byla velmi oblíbená a byla konkurencí lékárně městské.¹⁶

Provozovali ji až do doby zrušení řádu. Byli zde lékárníci Walser Laurentius, Dittrich Josef, Barlt Christoph a Gross Karl.²⁷

I na liběšickém panství působil jezuitský lékárník, který léčil duchovenstvo a šlechtice v okolí. Ale o tom, kdo léčil poddané vesničany v celém kraji, nejsou žádné zmínky.¹⁶

4. LÉKÁRENSTVÍ NA LITOMĚŘICKU V OBDOBÍ 1. ČSR A LETECH 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

Během první světové války, patřily Litoměřice k významným vojenským městům, kam přicházeli vojáci z různých míst. Postupně se zhoršovala hospodářská situace, což se dotklo i cen léčiv, které se zvyšovaly, byl jich nedostatek a byl zakázán jejich dovoz.^{4,19}

Mnoho lékárníků přišlo o práci, ať už díky zraněním nebo padli v boji. Důsledkem toho nebylo dostatečné množství školených pracovníků a provoz lékáren se omezoval.¹⁹

Po vzniku Československé republiky (Litoměřice byly osvobozeny až 11. prosince, do té doby byly součástí provincie Deutschböhmen), se organizace lékáren řídila zákonem č. 5 z roku 1906. Podle něj se lékárny dělily na veřejné, ústavní, domácích lékařů a zvěrolékařů. Existoval ještě zvláštní typ lékáren vojenských.^{4,19}

Platilo, že se veřejná lékárna mohla založit jen tam, kde měl svou praxi lékař a bylo to omezeno i počtem obyvatel, přítomností nemocnice, atd. A navíc se většinou proti vzniku nové lékárny bránili lékárníci okolních lékáren.

Budoucí nový lékárník musel mít diplom magistra farmacie, československé občanství, dobrý fyzický a duševní stav a patnáctiletou praxi ve veřejné nebo ústavní lékárně. Také musel zaplatit poplatek za udělení koncese, který se vypočítal podle počtu obyvatel ve městě a lékárně musel otevřít do jednoho roku.

Stále existovaly lékárny s reálným právem, které si mohla koupit osoba i bez farmaceutického vzdělání, ale provozovat je směl jen magistr farmacie.

Ústavní lékárny navazovaly na lékárny klášterní, tzn., že sloužily jen určité skupině nemocných. Většinou vznikaly při sociálních ústavech nebo jiných zdravotnických zařízeních a léky si musely objednávat z lékáren veřejných.

Objednávat léky si musely i lékárny domácí a navíc mohly být založeny jen tam, kde nebyla lékárna veřejná. Nesměly prodávat léky, ale lékaře je mohl vydat.

Každá lékárna se stále snažila o to, aby byla zajímavá a mimořádná. Kolem roku 1922 k tomu přispěl i rozvoj reklamy, kterými se výklady a portály stávaly poutavějšími. Existovaly zde i firmy, ale i architekti, kteří se zaměřovali na interiéry lékáren. Z firem to byla např. firma PhMr. K. Franke, Praha (1870), pražský podnik PhMr. Karla Schürera

(1888) a vídeňská firma H. Steinbucha (1871) a z architektů např. architekt Cubr, Obrtel a Kubík.

S vývojem průmyslu začaly lékárny vydávat léčiva vyrobená v továrnách. Díky tomu se změnilo vybavení lékáren, které muselo zahrnovat: oficínu, laboratoř, zásobárnu pro čaje, chemické a lékárnické přípravky, tzn. materiálu, sklep, půdu, umývárnu nádobí a inspekční pokoj pro držení nočních služeb a občerstvení personálu. Dále to byl reagenční aparát, analytické váhy, destilační přístroj a lékárna musela mít zásoby rostlinných drog, sér a sterilní destilované vody. Rozvoj výroby léčiv také přivedl do lékáren řadu zařízení, jako např. čípkovnice, pilulkovnice, formy na želatinové tobolky, tabletovačky, sterilizátory, atd.

V lékárně mohl pracovat majitel, nájemce a kondicinuující magistři, kteří zahrnovali i provizora – lékárníka s minimálně pětiletou praxí a se zodpovědností za provoz lékárny.

Jak již bylo zmíněno, rostly spory mezi lékárníky a materialisty. V roce 1859 byl vydán živnostenský řád, který povolil volnou koncesovanou živnost k výrobě a prodeji rostlinných drog. Podle toho se tito obchodníci začali nazývat drogisté. Mezi prvními drogisty byli lékárníci, kteří měli problém s osamostatněním. Prodej se tak rozšířil i mimo lékárny a vládl určitý zmatek v tom, co spadá pod právo drogisty a co pod právo lékárny.

Začátkem 20. století už lékárenství nebylo živností a lékárny musely mít na skladě přesně daná léčiva, musely vést noční služby a ručit za léčiva. Také, oproti drogeriím, podléhaly vizitacím a ještě byly utlačovány tím, že podle rakouského lékopisu, bylo jen přibližně sto přípravků vázáno na lékařský předpis. Vizitaci prováděl okresní lékař se zástupcem lékárnického grémia. Takto zastupovali okresní politickou správu. Vzorky, které byly v lékárně odebrány, byly posílány na rozbor do Ústavu pro zkoumání léčiv v Praze. Grémium lékárníků bylo zákonným nástrojem pro kontrolu a správu lékáren.

Drogisté se tak dostali na podobnou úroveň lékáren a založili si osm grémií a i vlastní časopis Český drogista. Avšak i některé lékárny se svou nabídkou od drogerie příliš nelišily.

Lékárny se snažily o reformu lékárnického zákona, byly dokonce podporovány i lékaři a veterináři, kteří prohlašovali, že jen u léku z lékárny je možné zaručit jeho kvalitu, účinnost a bezpečnost. Avšak naše zákony rozvoj lékáren omezovaly a spíše posilovaly pozice drogistů.

Podle statistiky z roku 1926 vlastnili magistři 126 drogerií. 36 těchto drogerií v Českých zemích bylo přiřazeno k lékárnám jako vedlejší závody.¹⁹

Drogisté se prosazovali i v Litoměřicích. Působil zde drogista Jan Radil, který byl i členem Všeobecného spolku rakouských drogistů, dále Ambrož Siegl a PhMr. Karel Odkolek. V roce 1925 se k nim ještě přidali velkodrogisté Oskar Kubík, Pöpperl a Worm a drogista Max Steinert.^{45, 46}

Magistr farmacie Karl Odkolek (1851 – 1910) vlastnil prodejnu patřící mezi drogerii, prodejnu zdravotnických potřeb a lékárnu. Pocházel ze šlechtického rodu Odkolků z Újezdce. V 18. století se česká větev rodu Odkolků začala věnovat podnikání. Karel Odkolek byl synem Adolfa Odkolka, který byl majitelem statku v Podluskách u Roudnice nad Labem, a jeho další dva synové se stali mlynáři.

Karel Odkolek měl v litoměřickém adresáři (Adress-Buch der Stadt Leitmeritz) z roku 1877 rozsáhlý inzerát:

„K. ODKOLEK, obchod drogistickým, materialistickým zbožím a barvami, náměstí, Litoměřice, v obecním domě doporučuje: masový extrakt společnosti Liebig (Liebig – Compagnie). Masový extrakt La Plata. Švýcarská dětská moučka Henriho-Nestle a Charlese Lappa. Švýcarské kondensované mléko Henriho Nestle a Charlese Lappa. Dr. Airyho „Pan-Expeler“, sarsaparilové pilulky a calming-pastilky. Julia Herbabnyho vápno-železitý a sarsaparilový sirup, Neuroxylin. Dr. Lanceta stomachický žaludeční likér. Bergerův dehtový roztok, likér, sirup, pastilky a mýdlo. Universální pokrmové prášky Dr. Gölise. Žaludeční budiče trávení Dr. Neltona. Žaludek a střevo posilující rozpustné pilulky Dr. Kleina. Neltonovy želatovinové routy. Bílinské zažívací pastilky. Emžské pastilky. Bylinné bonbony Dr. Kocha, Wilhelmsdorské sladové pokroutky („zertle“). Hortův sladový extrakt. Zdravotní pivo. Sladový extrakt lásky J. Paula Živiny prof. J. (ustuts) von Liebiga, nejjemnější francouzské zubní kartáčky. Ebermannova ústní voda a zubní prášek a antherinová zubní pasta. Ústní voda kyselinosalicylová. Ústní voda a zubní prášek Dr. E. Walthera. P. Pfefermannská zubní pasta. Dr. Suin de Coutemardsova aromatická zubní pasta (Zubní mýdlo). „Puritas“ Dr. Fabera (ústní mýdlo). Aromatický medicínální Kronengeist, barvivo na vlasy, kořeno-bylinný olej Med. Dr. Berinquiera. Bylinná pomáda s olejem chinovníkové kůry Med. Dr. Hartunga. Vegetabilní tyčinková pomáda král. prof.

Dr. Lindeho. Aromaticko-medicinální bylinné mýdlo, balsámové olivové mýdlo Med. Dr. Borcharda. Olejo-balsamické mýdlo z podzemnice olejové bratří Leaderových. Sargova glycerinová mýdla. Výtečná boraxová, kafrová, karbolová, ibiško-kořenová, hálková, holící, sírová, (proti)pihová, dehtová mýdla. A. Mollse francouzské vínovice, rybí tuk a Seidlitzký prášek. Přírodní medicinální tresčí rybí jaterní tuk Peter Möllera. Wilhelma Schneebergera Bylinný Allop, krev pročišťující čaj, náplasti na hlavu, rány, spáleniny, omrzliny, universálně hojivé a protirevmatické. Životo-balsám Dr. Rosy. Hoffmannské větrové a žaludeční kapky. Životo-essence Dr. Kinsoura. Sluchový balsám B. Fragnera. Bilfinger balsám. Kapucínský a Antonínský balsám. Tanin-terpentin Theod. Höhenbergera. Lampertova ranlčivá a táhnoucí náplast. Jos. Fürsta protiomrzlinový železitý cerát. Gottlieba Sturzeneggerova mast na kýly. Anglická a plátěná cupanina. Plátěný papír a vata na dnu. Karlovarská anglická hořká Johanna Bechera. („Englišpitr“). Štýrská bylinná šťáva Jos. Purgleitnera. Bílý prsní sirup G. A. W. Mayera. Slezský extrakt fenyklového medu L. W. Egera. Paglianský sirup. Králův posilovač tekutého železitého cukru. Medicinální tekutý železitý cukr Jos. Fürsta. Gastrophan. Králův pravý Karlínský Davidův čaj. Homeopatická E. Walterova zdravotní káva. Zlatá káva Dr. A. Richtera. Korneuburský dobytčí prášek, restituční fluidum. Prasečí prášek Dr. Gustava Swobody. Zacherlův prášek proti hmyzu.

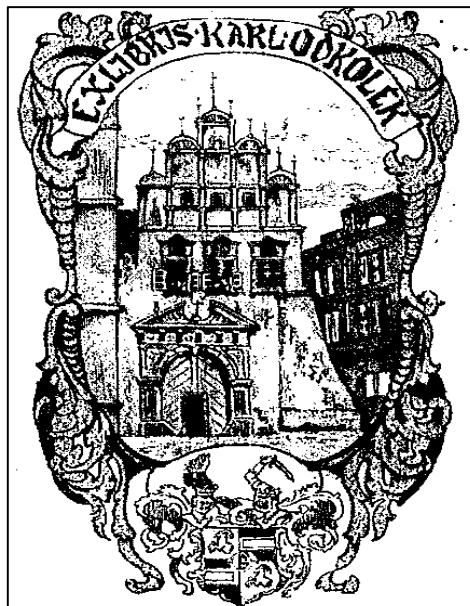
Vídeňské hrací karty. Stearinové Apollo-Parafinové-salonní a vozové svíčky. Čokoláda.

Porcelánové a hliněné tyglíky, medicinální láhve, baňky, skleněné trubice a tyčinky, gumové spojovací a odsávací lahve, motouzy, dřevěné a papírové krabice, korky, zkumavky, ranné a ušní stříkačky, retorty, hadice jakož i všechny druhy laků, rybích, vlasových a štětinových štětcových pozlátek, atd., nejjemnější v oleji třené barvy.

Vysvětlivky: *Sarsaparilla* – farmakologicky dříve ve formě odvaru užívaný kořen liliovitého keře *Smilax utilis* Hemsley, jako močopudný či potopudný prostředek; *calming* = utišující;

Pulvis aerophorus Seidlitzensis: kalium-natrium tartarát a soda bicarb. v jedné kapsli, ve druhé kyselina vinná, obě + voda = šumivý roztok lehce projímavého a plyny odvádějícího prostředku; Jos. Fürsta protiomrzlinový železitý cerát – ochranná a přilepení obvazů zabraňující mast; Paglianská voda – vodní roztok kamence s tinkt. Benzoe = krvácení

stavící prostředek; *Ferrum oxydatum saccharatum*: 2,8 až 3% železa, sladký, hnědočervený, slabě po železe chutnající vodní roztok chloridu železitého a natrium carbonátu. + chuťová korigentia: sirup, spiritus vini, pomerančová a skořicová tinkt.)“⁴³

Ex libris Karl Odkolek „Dům na severní straně náměstí“ (roh s dnešní ulicí 5. května).⁴⁷

V litoměřických periodikách nacházíme inzeráty i lékárníků z jiných měst.

Z roku 1908 je v Kleiner Leitmeritzer Kalender uvedena reklama, která obsahovala i některé části děkovných dopisů od pacientů spolu s jejich podpisy: „Ona autentická prohlášení, která byla vyslovena o pokusech konaných v nemocnicích hlavních měst, provinčních a zahraničních, a o jejich znamenitých výsledcích, dále pak také nesčetná uznání a děkovné dopisy pocházející ze všech vrstev společnosti, potvrzují, že proti dně a revmatickým bolestem je nejlepším prostředkem KALI LINIMENTUM (zvaná Zoltánova mast), protože i u těch, kteří trpí již 15 – 20 let a bezvýsledně používali rozličné prostředky a dokonce i léčivé lázně, již jen po několika vetřeních dosáhli velkého úspěchu. Tato Zoltánova mast stojí u výhradního výrobce lékárníka Bély Zoltana, dvorního dodavatele Jeho c. a k. Výsosti arcivévody Josefa, Budapešť, V/28, Szabadság-ter, 2 koruny za láhev.

Poštovní zásilky se rozesílají dvakrát denně. Nejde o žádný tajný prostředek! Doporučené lékařskými kapacitami.

Tisíce děkovných dopisů a dobrozdání jsou k dispozici, z nich pro nedostatek místa můžeme uveřejnit jen několik:

- 1) Poté, jak Zoltánova mast příznivě zapůsobila, žádám ještě o jednu láhev. Baron v. Warkptsch, Vídeň, XIII. 2.
- 2) Vážený pane! Prosím Vás, pošlete mi ještě tři láhve vaší osvědčené masti proti dně. Je skutečně velmi léčivá při šhubání atd. Barbara Reiterová, Davidovo údolí, Čechy.
- 3) Jejich Blahorodí! Vámi doporučená mast proti gichtu a revmatismu mi stále velmi dobře pomáhala, proto ji mohu každému gichtem trpícímu co nejvřeleji doporučit jako jediný tuto nemoc utišující prostředek. V hluboké úctě Michal Spreitzer, Hauskirchen.
- 4) Velevážený pane! Vaše velice ceněná Zoltánova mast mi v mém utrpení prokázala veliké služby a tímto Vás žádám o brzké zaslání druhé láhve. V dokonalé úctě Carl Borteczko, Ottok, Slezsko.
- 5) Prosím, jak jen brzy bude možno o zaslání 2 tyglíků mastě na gicht, osvědčila se nejlépe, a proto Vám vyslovuji největší dík. Nadále to budu doporučovat jako nejlepší. Josef de Opito, Steinech (Steiermark)
- 6) Objednávám tímto 6 tyglíků Zoltánovy masti, s touto objednávkou jsem dostal od Vás už 24 tyglíky a každý trpící je mi vděčen“.

Další inzerát v Kleiner Leitmeritzer Kalender měla lékárna Dr. Fragnera, c.k. dvorního dodavatele z Prahy III., čp. 334 (nároží Nerudovy ulice), která nabízela: „Lékařsky doporučovaný vynikajícím způsobem výživný posilující prostředek KEFÍR můžete snadno všude a bez jakýchkoli nepříjemností připravit s pomocí Granulované kvašky Dr. Fragnera. 1 dosa na 12 lahví 1K 20 hal., na 60 lahví 5 K. Poštou franko o 60 hal“.

Další lékárník, Jan Johann Kwizda, krajský lékárník v Korneuburgu u Vídně, vlastnil lékárnu, která získala 30 čestných a uznalých diplomů a byla založena v roce 1853. On sám získal Grand Prix na světové výstavě v Paříži v roce 1900. Zasílal ilustrovaný katalog gratis a franko. Jeho reklama se skládala ze tří sloupců. První sloupec začínal nakreslenou figurou turisty s dlouhou holí v pravé ruce a s kloboukem s tetřívčí trofejí.

Dále zde byl kalich ovinutý Aeskulapovou užovkou a hůlkovou literou „K“ a před turistou byla láhev s etiketou Kwizda's Fluid. Pak pokračoval text: „Kwizdovo fluidum značky Had – Turistické fluidum: dávno osvědčené aromatické mazání ku posílení šlach a svalů. Úspěšně užíváno turisty, jezdci na kolech, myslivci a jezdci ku posílení a obnovení sil po větších túrách. Cena: 1/1 láhev K 2,-, ½ láhev K 1,20. Text pokračoval další nabídkou Kwizdova blistru, což bylo šedé, ostré mazání, 1 ryglík K 1,-, Gallentinktur pro koně (1 láhev K 3,-), kyt na kopyta (umělá kopytová rohovina – 1 tyčinka K 1,60.), mast na kopyta na ochranu proti křehnutí a lámavosti kopyt (1 krabice – piksla – 400g K 2,-). Na konci prvního sloupce byla psí hlava s podtitulem Kwizdovy psí pilulky se želatinovým potahem (pročišťující pilulky pro psy. 1 krabička K 2,-)

Prostřední sloupec obsahoval obraz krávy s teletem s podtitulem: Kwizdův Korneuburský výživný prášek pro dobytek. Dietetický prostředek pro koně, skot a ovce. Cena: 1 krabice K 1,40, poloviční krabice K 0,70. Používaný již přes padesát let v mnohých stájích při snížení chuti k žrádлу, špatném trávení, ku vylepšení mléka a ku zvýšení dojivosti krav. Pak pokračuje reklamou na Kwizdovy pročišťující pilulky pro koně (Physie). Pro koně a skot jsou i pilulky proti kolice, 1 plechová krabice K 3,20, 1 karton 1,20. Nabízeny jsou také pilulky proti červům pro koně (1 plechová krabice K 3,20, 1 karton K 1,20), Kwizdův prášek pro drůbež (dietetický prostředek jako příměs do krmení pro husy, kachny, slepice, perličky, pávy, atd.), posilující krmení pro koně a skot (1 krabice a 5 dávek K 60,-, bednička a 100 dávek K 12,-), dále je nabízena kresolinová mast, což byla kopyta konservující prostředek – 1 krabice ½ kila K 2,20, krysí smrt (jeduprostý prostředek ku hubení krys a myší), (1 tyčka K 1,-) a na závěr Kwizdova originální francovka (cena za 1 láhev K 1,80).

Poslední sloupec začínal obrázkem jezdce na koni v doprovodu podkoního s lahví v levici: Kwizdovo restituční fluidum (c. a k. privátní umývací voda pro koně, cena za 1 láhev K 2,80). Píše, že tato voda je přes čtyřicet let užívána ve dvorních stájích a velkých vojenských i civilních ustájeních ku posílení před i po velkých štrapácích, při ztuhlosti šlach atd. Uschopňuje koně ku vynikajícím výkonům v trainingu.

Dalšími nabídkami byly mast na podlom pro koně a hovězí, resorbující mast (žlázová a vnitřní mast) a olej na ušní červa pro psy a mýdlo pro domácí zvířata.

Na spodním okraji sloupku je obrázek prasete s podtitulem: Kwizdův prášek pro prasata – dietetický prostředek ku podpoře výkrmu.

Dolní okraj inzerátu ještě obsahuje nápis: Hlavní depo – krajská lékárna Korneuburg bei Sien.

Vysvětlivky: „*BLISTR – doslovně průhledný obal, v tomto případě jde o kompozici colloidia a extraktu z kantharid – „kolodium se španělskými muškami“, collodium vesicans, vesica = puchýř, při nanesení na pokožku vzniká průhledný ulpívající povlak celofánového vzhledu, užíván byl jako snadno aplikovatelný a spolehlivě účinkující „puchýře táhnoucí“ prostředek, povlak nebyl přilepen, ale zvedla se i epidermis; PODLOM (koňská nemoc) – zánět kůže na zadní ploše spěnky, vznikají bolestivé a až krvácivé defekty, může vést i k těžkým komplikacím celkového stavu koně“.*⁴⁰

Další litoměřický list, Leitmeritzer Bote z roku 1938, obsahuje dvojjazyčný inzerát na Pražskou domácí mast. „V záhlaví inzerátu je panorama Hradčan a podhradí a pod nadpisem kruhová ochranná známka je český a německý nápis: Pražská domácí mast – Prager Haussalbe. Uvnitř kruhu je opět česky a německy uvedeno: Lékárna B. Fragnera v Praze čís. – 203 – III. – Apotheke des B. Fragner in Prag Np. – 203 – III. Uprostřed tohoto nápisu je trojúhelník stojící na vrcholu s obrazem orlice a paralelně s levou odvěsnou je nápis Ochranná známka, s pravou odvěsnou Schutz-Marke. Nalevo a napravo ochranné známky je německý nápis: pozor na méněcenné padělky a pod ochrannou známkou čteme: Již 80 let osvědčená Pražská domácí mast hojí a čistí rány. B. Fragner, Praha“.⁴⁰

Další reklamou v tomto ročníku je inzerát na Balzám Dr. Rosy. Pod tímto nápisem je obraz doleva vzlétajícího a doprava hledícího dravého ptáka s chocholkou, který nese v zobáku Aeskulapovu hůl. Uvnitř známky je nápis: „Dr. Rosy balsám a Dr. Rosa Balsam. Pak následuje text: Uchovejte si zdravý žaludek užíváním Balsámu Dra. Rosy, který reguluje trávení a stolici, odstraňuje následky nestřídmosti a mírní bolesti. B. Fragner“.⁴⁰

Dalším inzerátem je: „Při nemocech žaludku, žaludečních obtížích, poruchách zažívání, nevolnosti, nechutenství, kašli, nemocech úst, užívejte mnoho let osvědčený domácí prostředek Thierryho balsám. Jedna dvojitá láhev K 5,50, 6 dvojitých láhví i v kartónovém balení Kč 33,- franko“.⁴⁰

Hned za ním je další: „Rány – poranění, kožní záněty rychle a jistě hojí pravá Thierryho mast Pregrada (dříve zvaná mast Centifolia). Tato je silně táhnoucí, rychle čistící, působí chladivě tiší bolest. Jeden kelímek stojí Kč 6,70, při odběru 3 kelímků zaslání franko. Thierryho mast a Thierryho balsám se nikdy nekazí. Mějte je stále doma v zásobě, aby v případě potřeby jste je měli ihned po ruce. Dbejte na pravost našich preparátů. Jsou ve všech lékárnách a nejsou – li k dostání, dostanete je v hlavním skladu lékárníka Thierryho pro ČSR. Lékárna „U Zlatého lva“, Nový Bor.

Vysvětlivky: *PREGRADA – je lokalita v Jugoslávii a zde je součástí nápisu na etiketě lahvičky, jejíž vyobrazení obohacuje inzerát, etiketa nese obraz stojícího anděla oděného do tógy, na hrudi má kruh imponující jako švýcarský kříž, kolem hlavy asi věnec jakou aury a nápis Thierrys balsam, v rukách drží podélnou tabulku „Allein echt“ = „Jen pravý“, na podnoží čteme „ich dien“ = „sloužím“, pod figurou je text: Jedině pravý balsam z Thierryho lékárny Anděla strážného v Přehradě, vertikálně po stranách anděla čteme „Ochranná známka“, pod obrazem lahvice je ochranná známka masti: čtverec postavený na roh, na lemovce nápisy: Mirabile balsam = zázračný balsam – rosa centifolia = stolistá růže, uprostřed čtverce je řecký kříž ovinutý úponky a květy růže, na dolní roh čtverce navazuje jako erbovní klenot stuha s nápisem Schutz – ich dien – Ochranná – sloužím – Známka; CENTIFOLIA – část rostliny nebo růžový olej nebo růžová voda používaná jako ingredience do masti, Růžová voda se užívala i k laváži očí a v Římě byl oblíbený růžový ocet do salátů“.⁴⁰*

Farmacie se neustále vyvíjela a snažila o zlepšení lékárnického stavu. V listopadu 1918 byl založen Spojený výbor lékárnických korporací, který nahrazoval činnost lékárnické komory a dočasně spojil kondicinující lékárníky a majitele lékáren. Snažil se o reformu sociální politiky a lékárnického stavu, o zavedení osmihodinové pracovní doby, zvýšení sazeb a počet lékáren, zavedení maturity, atd. Majitelé však neschválili kratší pracovní dobu ani vyšší plat, proto kondicinující lékárníci vystoupili z výboru a založili si svůj akční výbor a stávkový fond. Někteří lékárníci odcházeli do německých krajin, jiní do drogerií.

Stavovská organizace laborantů, kteří na tom s pracovními podmínkami byli podobně, a Klub českých farmaceutů (1898 – 1905 Spolek českých lékárníků

kondicinujících) se v roce 1921 spojili v Odborovou organizaci čs. kondicinujících lékárníků a snažili se zajistit lepší platové a sociální podmínky.

Druhou stranu, zájmy majitelů lékáren, hájil Svaz českého lékárnictva (1919 – 1939 Svaz československého lékárnictva) a zájmy německých lékáren hájil do roku 1919 – 1938 Svaz německých lékárníků v ČSR.

Postupně došlo ke zvýšení platů, ale ne na odpovídající výši, zkrátila se pracovní doba na osmihodinovou a v lékárnách se začaly objevovat ženy.

Spory mezi majiteli a kondicinujícími lékárníky trvaly i nadále, čehož využili drogisté, kteří se stále rozšiřovali a také průmysl, jehož zástupci sestavili zákon o léčivých specialitách bez účasti magistrů, připravovali reformu školství, lékárenství, lékopis, atd.

V roce 1937 připadala v Čechách jedna lékárna na 9802 obyvatel a k závazné platové stupnici byli majitelé lékáren přinuceni až po roce 1939.

V tomto období spadalo lékárenství pod ministerstvo zdravotnictví a tělesné výchovy, které vzniklo dne 2. listopadu 1918. Farmaceuti se dlouho snažili, aby měli na ministerstvu vlastní oddělení, což se jim povedlo až v roce 1928 a řídil ho PhMr. Jaroslav Bohutínský.

Poradním orgánem ministerstva byla Státní zdravotní rada, které podléhala zdravotní rada zemská. V obou radách neměli magistři moc velké zastoupení. Dále zde byla komise pro vypracovávání lékárnických sazeb, v roce 1919 vznikla Ústřední komise pro sběr léčivých rostlin a také Ústav pro zkoumání léčiv, který měl nahradit dřívější Chemicko-farmaceutický ústav ministerstva vnitřa.

Dalšími složkami státní zdravotní správy byly zemské zdravotní odbory, dále zemští zdravotní referenti, okresní lékaři, státní, městští, obecní a obvodní lékaři. Jediným ústředním zastoupením majitelů lékáren byla jejich grémia.

V roce 1920 pak ministerstvo vypracovalo návrh zákona o reformě lékárnictví, ale neřešil žádný zásadní problém (ochrana lékárníků před drogisty, reformu vysokoškolského studia, tvorbu cen...) a navíc nebyl nikdy přijat.

V roce 1924 vznikly zdravotní pojišťovny z nemocenských pokladen, které původně sloužily jako dobrovolné organizace.

Po roce 1918 u nás fungoval původní systém dvou sazeb, který vedl k neustálým sporům. Původně byla sazba jednotná a udávala prodejní ceny léčiv, obvazového materiálu,

obalů, cenu za recepturní práci a umožňovala dobrovolné slevy pro chudé až ve výši 25%. Pozdější sazba z roku 1888, nařizovala povinné 10% slevy pro nemocenské pokladny a v roce 1908 to bylo již 33% z celkové účetní částky pro soukromé strany.

První sazba z roku 1914 pro nemocenské pokladny, starobince, ústavy a další, dávala slevu asi 40%. Od roku 1916 se vypočítávala z průměrných nákupních cen tří velkoobchodů. Byly vypracovány dvě sazby pro Čechy, Moravu a Slezsko a samostatně pro Slovensko.

Kromě okresních nemocenských pokladen existovaly léčebné fondy a nemocenské pojišťovny, které sdružovaly střední a vyšší vrstvu obyvatelstva. Proto také poskytovaly lepší služby, volbu lékaře a účtování léčivých přípravků podle jiných sazeb.¹⁹

V Litoměřicích měla také svoje sídlo okresní nemocenská a okresní zemědělská pojišťovna.⁴

Povinné nemocenské pojištění se postupně rozšiřovalo a vztahovalo se na stále větší počet obyvatel.¹⁹

V roce 1920 se přesunula výuka přírodovědných oborů pro farmaceuty z filozofických fakult na fakulty přírodovědecké Univerzity Karlovy a Německé univerzity v Praze. Farmakologie a farmakognózie se stále přednášely na lékařských fakultách a ke studiu se mohl hlásit každý, kdo měl maturitu a dva roky praxe v lékárně. Po dvouletém studiu a rigorózní zkoušce dostal uchazeč titul magistra farmacie.¹⁷

Před druhou světovou válkou se k moci dostávaly německé politické strany, které postupně získávaly čím dál, tím více voličů. Nejsilnější z německých politických stran byla Sudetoněmecká strana v čele s Konrádem Henleinem, jejímž cílem bylo připojení českého pohraničí k Německu.⁴⁸

Po vyhlášení Mnichovské dohody v roce 1938 bylo odtrženo pohraničí, Slovensko a Podkarpatská Rus. Tím Čechy ztratily významné farmaceutické továrny a někteří lékárníci byli nuceni odejít z okupovaných míst, zemřeli nebo se dostali do koncentračních táborů.

Během let 1939 – 1945 se Němci začali rozšiřovat na stále větší území a české lékárenství se tak muselo přizpůsobit německým normám. Postupně se začaly objevovat německo-české nápisy na lékárnách i etiketách a od roku 1941 byl zaveden Německý lékopis.

Byly zavřeny české vysoké školy a narušila se organizační struktura grémií lékárníků a Výboru kondicinujících farmaceutů, byl nařízen dohled na činnost nuceně sjednocených grémií a spolků. V roce 1942 byl založen jednotný fašistický Ústřední svaz lékárníků, který převzal v protektorátu Pracovní společenství léčebných povolání v Čechách a na Moravě a jeho Pracovní výbor lékárníků.¹⁹

Litoměřické lékárny

Před a po první světové válce vznikly v Litoměřicích ještě dvě lékárny. Lékárna u Matky Boží a lékárna PhMr. Kolouška. Obě tyto lékárny byly založeny s osobním právem a spolu s lékárnou U zlaté koruny a U Černého orla spadaly pod litoměřické grémium, a to až do roku 1938, kdy bylo toto grémium zrušeno.^{20, 26, 44}

Lékárna U Matky Boží

Lékárna byla založena v roce 1912 a nacházela se v Leninově ulici č. 22 (dnes ulice Masarykova).²⁶

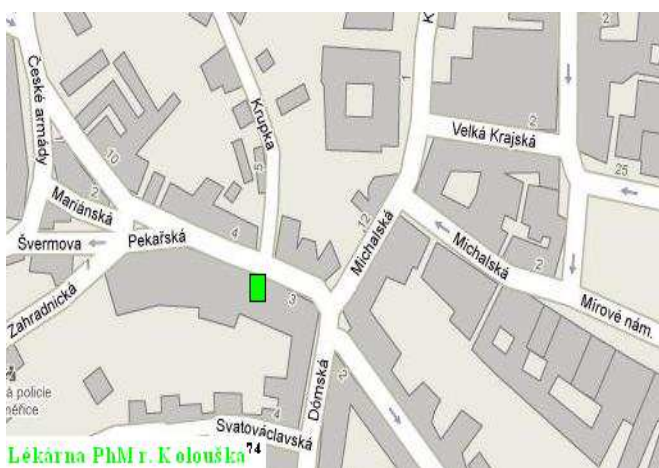
V letech 1912 až 1935 je zde uváděn majitel PhMr. Robert Richter.^{49, 50}

Dne 1. 4. 1935 do lékárny nastoupil nový majitel Emil Müller, narozený 21. 10. 1897. Diplom získal dne 29. 5. 1923 v Praze. Z lékárny odešel 3. 3. 1937.⁵⁰

Lékárna PhMr. Kolouška

Zakladatelem této jediné české litoměřické lékárny byl v roce 1931 PhMr. Koloušek.²⁶

Josef Koloušek se narodil dne 7. 1. 1890 v Mazalově, tyrocínální zkoušku složil v roce 1911 a titul PhMr. získal v Praze 19. 7. 1913. Až do roku 1914 pracoval v lékárně PhMr. B.

Bröglia v Burgdorfu ve Švýcarsku. Poté se vrátil do Mazalova a pracoval v Jahnově lékárně a později v lékárně Fragnerově. Během první světové války působil stále jako lékárník a

vedl správu vojenské lékárny v Bogatiši u Šabce v Jugoslávii. Po válce se vrátil do Johanovy lékárny, v letech 1921 - 1922 pracoval v lékárně Medica a poté rok v Adamově lékárně v Praze. Následně se stal ředitelem továrny Mariatherma v Mariánských Lázních, kde se věnoval výzkumům. Teprve po osmi letech v továrně si založil lékárnu v Litoměřicích, kde se i nadále věnoval výzkumům.⁵¹

Lékárnu si zařídil podle své představy. Byla tedy originální a nenapodobovala již existující lékárny. Byla zařízená účelně, což mu umožňovalo snazší práci, a zároveň vkusně, aby působila příznivě na zákazníky. Laboratoř si zřídil v bývalém sále litoměřického biografu.⁵²

V třetím ročníku Časopisu musejního spolku v Litoměřicích z roku 1931 inzeroval právě tento lékárník svou novou lékárnu v Pekařské ulici číslo 9 a nabízel kyslík k inhalacím a analýzu moče.⁴⁰

Začátkem druhé světové války odešel do Roudnice nad Labem, kam dopravil i své nejcennější laboratorní vybavení, a věnoval se výrobě tablet. Dne 22. 5. 1940 obdržel poslední českou koncesi udělenou za války a v roce 1941 si otevřel v Praze, v Pařížské ulici č. 11, lékárnu, kde působil až do své smrti.⁵¹

Kromě těchto dvou lékáren byly v Litoměřicích stále v provozu lékárny založené v předchozích letech. Jednalo se o lékárnu U zlaté koruny, jejímž lékárníkem byl až do začátku druhé světové války PhMr. Emil Tisher, spolu s provizorem Hanušem Linzem, a o lékárnu U Černého orla s lékárníkem Josefem Lorenzem, který v lékárně působil do roku 1938.^{53, 54}

<p>Kyslík k inhalacím</p> <p>Nová lékárna</p> <p>Litoměřice, Pekařská ul. 9.</p> <p>Ph. Mr. Josef Koloušek, lékárník.</p> <p>— Telefon 362.</p> <p>— Analyse moče. —</p>
--

5. HLAVNÍ RYSY CELOSPOLEČENSKÉHO VÝVOJE PO ROCE 1945, DOPAD DO PODMÍNEK VÝVOJE LÉKÁRENSTVÍ NA LITOMĚŘICKU

V roce 1938 skončilo dvacetileté trvání Československa.⁴

Ještě před vypuknutím druhé světové války, kladla Sudetoněmecká strana důraz na zrovnoprávnění Čechů a Němců. Později se však ukázalo, že jim šlo o rozbití Československa a připojení Sudet, oblasti s většinou německých obyvatel, k Velkoněmecké říši.

Po svém vítězství v roce 1935 začala strana postupně propagovat své skutečné cíle.⁴⁸

V Litoměřicích tato strana získala také většinu hlasů a v obecních volbách 1938 ji volilo až 70% místních obyvatel.⁴

Posilovala svůj vliv na větší skupinu obyvatel a zdokonalovala organizační výstavbu zakládáním výborů pro právní, školní, finanční a další záležitosti. Stále se snažili všechny přesvědčit, že sudetští Němci jsou utiskováni a že se je snaží Češi zničit např. tím, že je nezaměstnávají. Větší část těchto tvrzení však byla upravena tak, aby kladla špatné světlo na celé Československo.

Dne 18. února 1937 uveřejnila vláda návrh národnostního vyrovnání, který sliboval německým oblastem hospodářskou pomoc, zlepšení sociální a zdravotní péče a zlepšení neúměrného počtu českých a německých úředníků. Sudetoněmecká strana však chtěla stát rozbit a proto tento návrh na národnostní usmíření odmítla. Stále stupňovala své požadavky, aby udržela mezi Němci a Čechy napětí. Tímto napětím v pohraničí měla vytvořit podmínky pro vojenský útok Německa.

Čeští politici se i nadále snažili o vytvoření oboustranné dohody a stále nabádalo sudetoněmeckou stranu, ať znovu formuluje své požadavky. Ta měla ovšem pokyny, že musí požadavky stále zvyšovat tak, aby na ně československá vláda nemohla přistoupit.

Pomalou se začaly připravovat ozbrojené akce. Byl vytvořen akční výbor v Praze s pobočkami v Liberci, Opavě, Brně, Podmoklech, Trutnově a Ústí nad Labem, jehož úkolem bylo připravit akce, které by sloužily jako záminka k zákroku Německa.⁴⁸

V této době se již v pohraničních městech, i v Litoměřicích, budovaly pásy lehkých opevnění.¹²

Po projevu Adolfa Hitlera, 12. září 1938, začaly v českém pohraničí velké nepokoje. Na mnoha místech se henleinovci snažili násilně převzít moc.⁴⁸

Jako v jiných městech, tak i v Litoměřicích docházelo k demonstracím, jejichž cílem bylo podpořit snahu o připojení pohraničí k Německu. Členové a přívrženci Sudetoněmecké strany pochodovali městem, zpívali německou hymnu a provolávali německá hesla, napadali české četníky.⁴

Tyto snahy však byly potlačeny a na Konráda Henleina byl vydán zatykač. Ten utekl spolu s K. H. Frankem z Československa do Německa. Dne 15. září pak byla Sudetoněmecká strana zakázána a bylo s ní zahájeno trestní řízení.

Německo pak začalo prohlašovat, že bezbranní sudetští Němci jsou potlačováni a že Československo tímto dokázalo, že soužití obou národů v jednom státě je nemožné. Britský premiér Chamberlein po schůzce s Hitlerem souhlasil, že Velká Británie a Francie přinutí Československo, aby souhlasilo s odstoupením pohraničních oblastí, ve kterých žije více než 50 % Němců.

Němci vypracovali program, kterým se měli řídit při obsazování Československa. Cílem tohoto programu bylo v podstatě zničit český národ. Vojenské jednotky vyvolávaly na hranicích nepokoje bojovými akcemi a postupně obsazovaly veřejné budovy.

Dne 23. září 1938 vyhlásil prezident republiky všeobecnou mobilizaci. Sudetští Němci toto nařízení sabotovali a v pohraničí se účastnili povstání, která byla rychle potlačena a území bylo obsazeno naší armádou.⁴⁸

Litoměřičtí henleinovci uprchli do lesů nebo se ukrývali na hřbitově a cihelně.⁴

Avšak již 30. září byl do Prahy doručen text Mnichovské dohody spolu s mapou, kde byla vyznačena místa, která mají být odstoupena Německu, a Československo muselo kapitulovat.

V sobotu 1. října 1938 byl Konrád Henlein jmenován říšským komisařem pro sudetoněmecké oblasti. I přes všechny snahy Československa přistoupit na německé požadavky nebylo zabráněno tomu, aby německé jednotky začaly překračovat české hranice a rozšiřovat svoje území, i to, které bylo za stanovenou hranicí.⁴⁸

V Litoměřicích se stal 9. října 1938 starostu Ed. Breuer a členové Sudetoněmecké strany začali obsazovat československé státní úřady. Novou státní hranicí se stalo Labe, které oddělilo Litoměřice od zbytku Čech, ale později se posunula k Terezínské křižovatce, aby bylo možné spojení s nacistickými Lovosicemi.⁴

Německu bylo odstoupeno území o rozloze 30000 km², které zahrnovalo důležité průmyslové oblasti.

V Sudetech probíhaly velké oslavy a zároveň docházelo k ničení českých pomníků, zatýkání a týrání Čechů, antifašistických Němců a Židů, pálení knih.

České vojsko, policie, úřady, někteří lidé odcházeli pryč a ti co zůstali, byli terčem urážek a násilností. Docházelo k ničení českých obchodů a české školy se změnily na německé. Všechny české nápisy byly odstraněny.⁴⁸

V Litoměřicích byl zřízen vrchní zemský soud pro Sudety a další nové úřady. Byly rozpuštěny všechny spolky a organizace. V Litoměřicích se to týkalo kláštera kapucínů, ústavu hluchoněmých a diecézní charity, jejichž budovy a majetek byl zabaven.⁴

Od října pak na celém sudetoněmeckém území začaly platit říšskoněmecké zákony. Docházelo k zatýkání a věznění osob, zejména Čechů a Židů, v koncentračních táborech.

Po obsazení českého pohraničí se začaly připravovat akce na ovládnutí celého Československa. Průběh okupace nesměl být ničím rušen, armáda nesměla klást odpor a obyvatelé nesměli dělat výtržnosti. Čeští občané byli zatýkáni a odváženi do koncentračních táborů na základě ničím nepodložených informací nebo byli popraveni; všechny vysoké české školy byly uzavřeny, na ulicích se objevovaly německo-české nápisy.

V Litoměřicích byla situace podobná. Ale vyskytovali se zde lidé, kteří se snažili o udržení českých pozic ve městě a také se zvýraznil styk s Čechy v Terezíně a Bohušovicích.⁴

Češi v Sudetech byli bráni jako druhořadí občané říše, kteří mohli český jazyk užívat jen v rodinných kruzích a Němci je chtěli ze Sudet vyhnat, stejně jako Čechy z Protektorátu.

Po atentátu na Heydricha, 27. května 1942, slibovali Němci odplatu a pokračovali ve svých praktikách s větší vervou. Lidice a Ležáky byly srovnány se zemí a její obyvatelé popraveni.

V té době se už Německo setkávalo s častými neúspěchy na frontách. V českých zemích začalo celonárodní ozbrojené povstání v květnu 1945. Někteří sudetští Němci emigrovali a zapojili se do československého odboje, jiní zase bojovali za Československo. Německá nadvláda začala ustupovat a dne 9. května 1945 Německo kapitulovalo.⁴⁸

Jak už bylo zmíněno, v Litoměřicích byl zřízen revoluční národní výbor, který vyjednával s německými jednotkami o kapitulaci a po jejich odchodu měl město ve svých rukách. Bylo to již 9. května 1945.⁴

Na obsazení Sudet se podílela americká a sovětská vojska. Do Litoměřic přijela sovětská vojska 10. května. Sudety byly opět uznány za součást Československé republiky a všechny úřady mohly obnovit svoji funkci.^{4, 48}

Němci ale stále kladli odpor a české pohraničí bylo posledním bojištěm války. Německé domy se označovaly bílými prapory a jejich obyvatelé museli nosit bílé pásky na rukávu, nesměli se shromažďovat, chodit do divadla, do kina, vlastnit zbraně, rádio, nesměli zamykat dveře svých bytů, byla pro ně zavedena pracovní povinnost, atd.

Ještě v květnu 1945 byly všechny průmyslové, zemědělské a obchodní podniky, finanční instituce a nemovitosti převedeny na státní správu. Pak následovali další dekrety o konfiskaci a rozdělení zabaveného majetku, o zbavení většiny Němců státního občanství, o principech vnitřního osídlení...

Postupně začal také hromadný odsun Němců do sovětského a amerického pásma. Z počátku byl tento odsun prováděn pěšky a lidé si s sebou nesměli brát žádné cenné věci. Později byly vypravovány vlaky, kam si mohli vzít více osobních věcí.⁴⁸

Z Litoměřic byli Němci odváděni k sovětským hranicím a jejich odsun byl ukončen na podzim 1946. Současně s odsunem Němců se do Litoměřic vraceli původní čeští obyvatelé, kteří byli nuceni v roce 1938 odejít a město se pomalu začalo regenerovat.⁴

Válka mezi Čechy a Němci tak byla u konce.⁴⁸

Po porážce Německa byla obnovena Československá republika a k moci se postupně dostávala komunistická strana.

Politické strany, které se účastnily odboje proti nacistické okupaci, vytvořily Národní frontu, která zahrnovala KSČ, sociální demokraty, národní socialisty a lidovce. Po přechodné období měla každá strana čtvrtinu míst. KSČ však měla nejsilnější postavení a většina lidí se přiklonila právě k ní.⁵⁵

Vedení správy litoměřického okresu převzala dne 31. května 1945 Okresní správní komise, která byla po vítězných volbách KSČ v roce 1946 vyměněna systémem národních výborů.⁴

Po vítězství KSČ v parlamentních volbách v roce 1946 se začala připravovat likvidace československá demokracie, která prohrála v únoru 1948.⁵⁵

V Litoměřicích byl vývoj podobný jako v celé zemi. Sekretariáty národních socialistů a lidové strany byly obsazeny, organizace Československé strany národně socialistické byla rozpuštěna po usnesení Okresního akčního výboru. Hned po únoru 1948 také začalo utiskování a konfiskace majetku příslušníků národních socialistů a jejich zatýkání.⁴

Nastal proces socializace, který byl pod vedením komunistů a sociálních demokratů. Bylo znárodněno 61% celkového průmyslu. Zbytek se nacházel pod národní správou (byl zabaven Němcům nebo kolaborantům nebo původní majitelé zahynuli), nebo patřil družstvu. Soukromých podniků tak bylo jen asi 20 %.⁵⁵

Farmacie se také dočkala poválečných změn. Bylo obnoveno studium na vysokých školách a již v roce 1948 došlo k prodloužení studia farmaceutů na lékařských fakultách v Praze, Brně a Bratislavě na čtyřleté. V roce 1950 se pak výuka přesunula z Prahy do Brna a právě v Brně a Bratislavě zahájily svou činnost samostatné farmaceutické fakulty. Od roku 1954 pak bylo zákonem zavedeno nediferencované pětileté studium.

V letech 1960 – 1961 se obě fakulty sloučily do jedné celostátní, Farmaceutická fakulta Masarykovy univerzity v Brně byla zrušena a studium se přesunulo na Farmaceutickou fakultu v Bratislavě. V roce 1969 se studium farmacie opět vrátilo na Univerzitu Karlovu, a to díky nově založené farmaceutické fakultě v Hradci Králové. Studium v Brně bylo obnoveno až v roce 1991 na Veterinární a farmaceutické fakultě.

Do let 1989/1990 bylo studium směřované, zaměřené na všeobecnou farmacii, klinickou farmacii a technologickou farmacii. Od roku 1989/1990 se studium vrátilo k pětiletému nediferencovanému, s možností výběru nepovinných předmětů.^{17, 25}

I další oblasti farmacie prošly změnami. Od 1. ledna 1950 začal platit zákon 271/1949 Sb., o výrobě a distribuci léčiv, doplněný vyhláškou ministerstva zdravotnictví č. 197/1950 Úředního listu z ledna 1950, který se stal pro lékárenství základem budování

socialistického režimu. Byla zrušena grémia lékárníků a Výbor kondicinujících farmaceutů, které přešly pod tzv. Akční výbory.

Lékárny, které patřily Němcům, byly konfiskovány a 1. ledna 1949 je převzala Ústřední národní pojišťovna. Dne 1. ledna 1950 pak byly připojeny k národnímu podniku Medika, do kterého přešel i velkoobchod s léčivy a také zbývající soukromé lékárny. Tak byly všechny lékárny znárodněny. Národní podnik Medika byl 1. dubna 1952 rozdělen na devatenáct krajských národních podniků Medika, aby se usnadnilo jeho řízení a správa. Na ministerstvu zdravotnictví byla ustavena ještě hlavní správa lékáren, která převzala řídicí, koordinační a kontrolní činnost bývalého ústředního ředitelství. Díky tomu se spojily do jednoho krajského organizačního útvaru lékárny, velkosklady léčiv a zdravotnických potřeb, galenických laboratoří a kontrolní laboratoře a mohla se tak zlepšit ekonomická stránka i stránka poskytování služeb.

V roce 1957 byly krajské národní podniky Medika, jako krajské správy lékáren, převedeny na zdravotní odbory krajských národních výborů, které se snažily o spojení lékárenství a zdravotnictví. Na ministerstvu zdravotnictví byl následkem toho vytvořen lékárenský odbor, který řídil zdravotní odbory.

V následujícím roce 1958 byla všechna krajsky řízená zdravotnická zařízení sdružena v jediný celek – krajský ústav národního zdraví a v roce 1960 se pak lékárny staly součástí okresních ústavů národního zdraví. Krajské sklady léčiv a zdravotnických potřeb a krajské galenické a kontrolní laboratoře tam nepatřily.

Lékárny se tak staly přístupnější pro veřejnost a staly se nedílnou součástí zdravotnictví. Také skončily dlouhé rozpory s drogeriemi a byl vymezen lékárenský sortiment.

Časem se vlivem špatné ekonomiky objevil nedostatek léčiv, omezoval se i jejich dovoz ze zahraničí a problematické byly i objednávky a dodávky do lékáren.

I když byli farmaceutičtí pracovníci špatně platově ohodnoceni, někteří lékárníci se snažili, aby v jejich profesi nepřevládł sovětský vzor a čerpali znalosti i ze západu. Tím se lékárenství mohlo vyvíjet spolu se světovou farmacií.

Určitým mezníkem v provozu lékáren se stala konference v Brně, kde se Rozvojové lékárenské středisko snažilo upravit vzhled a vnitřní zařízení lékáren. Snažili se o zavedení

výuky klinické farmacie, zavádění dispenzačních boxů a tím o zlepšení dispenzační praxe, o zavedení pojízdné lékárny, atd.

Základní místností lékárny se stala oficína, která byla přístupná pacientům. V padesátých letech v nich došlo k zásadním změnám, které se rozdělily do provozně-technických vývojových etap.

Do počátku padesátých let 20. století se léky vyráběly a vydávaly v oficíně, na jednom pracovním stole. Lékárník tak mohli pacienti sledovat při práci. Toto řešení oficíny však nebylo ideální, jednak z hygienického hlediska, a jednak z pohledu plného soustředění se na svou práci. Na druhou stranu mohli pacienti vidět vybavení lékárny, stojatky, váhy a vzbuzovalo to v nich větší důvěru, když viděli, jak se jeho lék připravuje.

Po válce došlo k dalším úpravám. Recepturní příprava se přesunula do jiné místnosti, případně se oddělila od styku s pacienty recepturní tárou s neprůhlednou stěnou. Tím se lépe dodržovaly hygienické podmínky a lékárník se mohl plně věnovat pouze přípravě.

Třetí vývojová etapa přinesla vznik lékárenské čekárny. Vznikl tak oddělený pracovní prostor a čekací prostor pro návštěvníky. Oba prostory od sebe oddělovala stěna s výdejním okýnkem.

V této době byl vytvořen i lékárenský sektorový nábytek, jehož výroba přetrvala desítky let. Vznikly tak průmyslově vyráběné pracovní stoly, skladovací nábytek a doplňkové části, ze kterých se daly sestavit pracovní linky.

V šedesátých letech přišla nová etapa, která zavedla oddělení výdeje na předpis od výdeje bez předpisu. Vznikla tak dispenzační místnost a dispenzační box, vyhrazené pro recepturní výdej. Volný prodej byl vybaven výdejním stolem a skladovacím nábytkem.

Pátá vývojová etapa umožnila individuální přístup k pacientům, díky izolovanému, dispenzačnímu prostředí. Pacienti tak přistupovali k lékárníkovi jednotlivě, což umožnilo lepší spolupráci mezi nimi.

Jak už bylo naznačeno, stále rostl vývoj farmaceutického průmyslu a individuální příprava se omezila na minimum a převládla průmyslově vyráběná léčiva. To vedlo ke snaze racionalizovat lékárenskou práci. Zakládaly se tzv. krajské galenické laboratoře, později nazývané výrobnyami léčivých přípravků v kompetenci národního podniku Zdravotnické zásobování. Lékárnám dodávaly zejména léčivé přípravky, jejichž výroba

vyžadovala určité speciální přístrojové vybavení. Jejich roli nakonec přezvaly menší výrobní podniky a tyto výrobny zanikly.

Koncem 80. let tu byla snaha soustředit výrobu individuálně vyráběných léčivých přípravků do určené lékárny.

Kontrolu lékáren zabezpečovaly krajské kontrolní laboratoře, později laboratoře pro kontrolu léčiv, které původně patřily pod správu krajského ústavu národního zdraví. Dnes spadají pod Státní ústav pro kontrolu léčiv v Praze.

Lékárník se postupně stále více zaměřoval na výdejní činnost a podle toho se také musely upravit jeho vědomosti. Z lékárníků se začínali stávat spíše obchodníci a tak na ně koukala i veřejnost.

Od poloviny 20. Století se lékárník musel zaměřit na pacienta z medicínského hlediska a nejen pouze vydat lék dle lékařského předpisu. Postupně se tedy začala vyvíjet klinická farmacie, která spojila jak farmaceutické, tak medicínské vědomosti. Klinický farmaceut tak dokáže na základě odborných informací poradit pacientovi z pohledu jeho nemoci i léku.

Z lékáren se tak postupně stává pracoviště, kde je lékárník znalcem informací o léčivu, poradcem a člověkem, který se dokáže vcítit do problémů pacienta. Začala se tak rozvíjet další součást farmacie, a to farmaceutická péče, která je důležitá pro správné vydání a užití léčiva.¹⁹

Po druhé světové válce byly v Litoměřicích tři lékárny: lékárna U zlaté koruny, lékárna U Černého orla a lékárna U Matky Boží. Koloušková lékárna založená roku 1931 byla po vzniku Protektorátu zrušena a po válce se již obnovila.²⁶

Protože tyto lékárny patřily Němcům, přešly po jejich porážce pod národní správu. Lékárna U Černého orla se stala její součástí dne 3. srpna 1945.⁵⁶

V roce 1949 je pak převzala Ústřední národní pojišťovna a po zřízení národního podniku Medika, v roce 1950, se staly jeho součástí.^{19, 26}

Od roku 1957 lékárny spadaly pod Krajskou správu lékáren Ústí nad Labem, od roku 1958 pod Krajský ústav národního zdraví Ústí nad Labem a se vznikem okresních ústavů národního zdraví v roce 1960, pod Okresní ústav národního zdraví Litoměřice.^{19, 57,}

Dne 1. května 1959 se lékárna U Černého orla přestěhovala ze svého zázemí na Mírovém náměstí 35, na adresu Mírové náměstí 38, a spojila se s lékárnou U zlaté koruny. Původní budovu na Mírovém náměstí 35 dodnes zdobí orlice, která připomíná, kde se původní lékárna nacházela.^{56, 59}

V roce 1959 se tedy snížil počet litoměřických lékáren na dvě a tento stav trval až do roku 1994, kdy se začaly zakládat lékárny nové.

Lékárna U zlaté koruny

V letech 1947 až 1959 byl v této lékárně národním správcem PhMr. Josef Uhlíř. Po roce 1950 byla lékárna označována číslem 497 a byla to lékárna s polopermanentní službou.^{54, 60}

V roce 1959 se sloučila s lékárnou U Černého orla.⁵⁶

Lékárna U Černého orla

Od 1. ledna 1949 byl národním správcem lékárny rodák ze Slaného, PhMr. Antonín Chládek. Diplom získal dne 24.června 1936 na Karlově universitě. V roce 1960 odešel na místo Okresního lékárníka pro okres Litoměřice a v roce 1971 odešel do důchodu a začal pracovat v lékárně U Matky Boží.

Lékárna byla označována číslem 495 a byla lékárnou s rozšířeným bandážním prodejem.^{54, 56}

PhMr. Vladislav Jeřábek, narozený 10. března 1923 v Roudnice nad Labem, vstoupil do praxe dne 1. 11. 1945, kterou v roce 1947 přerušil kvůli dalšímu studiu na univerzitě v Praze. 1. ledna 1964 pak nastoupil jako vedoucí lékárník.

PhMr. Jiří Chládek narozený 21. září 1920 ve Slaném, nastoupil do lékárny jako pomocná síla 1. dubna 1946. Diplom získal jen pár dní před tím, dne 23.března 1946 na univerzitě v Praze. V roce 1951 odešel k Vojenské správě, do Vojenské nemocnice Terežín, kde působil jako smluvní civilní lékárník. Od roku 1960 pracoval jako provizní lékárník KÚNZ v Ústí nad Labem. Dne 1. prosince 1972 se vrátil do lékárny jako vedoucí lékárník, kterým byl až do 31. března 1988.

PhMr. Jaromír Kozlík narozený 6. dubna 1920 v Ředhošti, pracoval v lékárně od 10. května 1947 do 4. září 1947, kdy nastoupil do lékárně v Lovosicích za zemřelého švagra PhMr. Plachého. Diplom získal dne 25. září 1946 v Praze.

Dále zde pracovala Světlá Kopecká a PhMr. Pavel Jäger.

PhMr. Pavel Jäger narozený 12. listopadu 1928 v Roudnici nad Labem, nastoupil do praxe dne 1. 10. 1947 a v roce 1949 vystoupil, aby pokračoval ve studiu na univerzitě v Praze. Po ukončení, v roce 1951, se do lékárně vrátil a opět odešel roku 1954. Od 1. ledna 1978 pak pracoval jako vedoucí lékárník v lékárně U Matky Boží.

Dne 1. května 1959 se lékárna přestěhovala z Mírového náměstí 35 na adresu Mírové náměstí 38, a spojila se s lékárnou U zlaté koruny.

V nově přemístěné lékárně pracovali:

PhMr. Antonín Chládek – odpovědný správce.

PhMr. Stanislava Jeřábková – zástupce odpovědného správce. Nastoupila 14. července 1952 a 1. ledna 1961 se stala odpovědným správcem. V roce 1964 odešla do lékárně U Matky Boží.

PhMr. Eva Charvátová původně pracovala v lékárně v Karlových Varech. Do Litoměřic přišla 1. srpna 1952 a od 1. dubna 1961 působila jako zástupce odpovědného správce. V roce 1963 odešla do Prahy.

PhMr. Antonín Sismilich – odešel 31. srpna 1961.

PhMr. Božena Kučerová – v lékárně pracovala od 1. 5. 1959 – 1991.

PhMr. Zdena Janečková – odešla 1. dubna 1961.

PhMr. Marie Sladká - odešla 31. července 1961.

Miluše Novotná – laborantka, nastoupila 1. května 1959 a odešla 1. prosince 1965.

Marie Chládková – laborantka.

Emilie Bušková – laborantka z Velkého Března, nastoupila 3. března 1960 za Marii Chládkovou. Pracovala zde až do 17. ledna 1987, kdy odešla do důchodu.

Marie Strejciurová – sanitárka.

Jarmila Vašků – sanitárka, v roce 1961 odešla do důchodu.⁵⁶

Po roce 1960 se lékárna stala okresní lékárnou s nepřetržitou službou a byla označována čísly 06 01.⁵⁸

V dalších letech zde pracovali:

PhMr. Jaromír Vares – od 1. srpna – 30. září 1961.

PhMr. Vladislav Jeřábek jako správce lékárny, nastoupil 1. ledna 1964.

PhMr. Marie Plachá – Čermáková, která přešla z lékárny v Úštěku.

PhMr. Eva Kalová, původně pracovala v lékárně v Lounech. Nastoupila v říjnu 1962.

PhMr. Jaroslav Hlavatý nastoupil 16. listopadu 1961. Po odchodu do důchodu v roce 1964 dále pracoval jako lékárník v Roudnici nad Labem a v Lovosicích.

PhMr. Marcela Hrubcová – Molineri nastoupila 31. července 1962 a odešla 29. února 1968.

PhMr. Otto Niklas pracoval v lékárně od roku 1949 až 1967.

Ruth Vobrubová nastoupila 4. dubna 1963

Jaroslav Tabad – laborant, nastoupil 17. ledna 1962 a později odešel dále studovat na hygienika.

Emilie Pazderníková

Alena Hodysová – laborantka, nastoupila 15. července 1964 a v roce 1971 odešla do Infuzní výroby Libochovice.

Jana Samková – Truhlářová – pomocná laborantka, nastoupila 10. srpna 1964.

Marie Černá – laborantka, nastoupila 2. srpna 1965.

Věra Klimešová – laborantka, nastoupila 15. července 1966 a ve stejném roce odešla do lékárny U Matky Boží a později do Štětí.

Dragica Myslíková – pomocná laborantka, pracovala zde od 1. prosince 1966 – 4. května 1968.

Květa Grohová – laborantka, nastoupila 1. listopadu 1967 a odešla 1. března 1971 do lékárny U Matky Boží. 1. května 1950 opět nastoupila.

PhMr. Alois Holba nastoupil 1. září 1966.

PhMr. Krista Suchá nastoupila 1. září 1967.

PhMr. Marie Syková nastoupila 1. dubna 1968 a 1. března 1971 odešla do lékárny v Praze.

PhMr. Vladimír Hes nastoupil 20. ledna 1969 a v roce 1972 byl přeložen do lékárny v Lovosicích.

PhMr. Helena Pavlasová nastoupila 13. srpna 1969 a 1. prosince 1969 přešla do lékárny U Matky Boží.

PhMr. Josef Hrzán nastoupil 1. března 1971, 15. října 1974 odešel do lékárny U Matky Boží. Od roku 1976 pracoval ve Státním veterinárním skladu Praha a v roce 1980 přišel jako vedoucí lékárník do Úštěka.

PhMr. Drahoslava Besserová nastoupila 1. listopadu 1971 a od roku 1983 byla vedoucím oddělení zásob. V roce 1987 odešla do Prahy.

PhMr. Drahomíra Gabrielová nastoupila 1. srpna 1974.

PhMr. Marcela Opatová – Helclová nastoupila 1. srpna 1975.

PhMr. Josef Molák nastoupil 1. srpna 1977, odešel 1. července 1981 do Rakovníka.

PharmDr. Vladislav Jeřábek nastoupil 1. srpna 1979. Po roční vojenské službě pokračoval ve studiu na FaF UK v HK a získal doktorát v oboru technologie. Dne 13. července 1981 se vrátil do lékárny a po třech měsících odešel do lovosické lékárny a později do lékárny ve Štětí. Od 1. dubna 1988 zde pracuje jako vedoucí lékárník.

PhMr. Zuzana Chlebná nastoupila 8. prosince 1980. Od 28. dubna 1989 pracovala v lékárně v Terezíně a od 1. září 1993 je soukromým lékárníkem lékárny „U dobré vůle“.

PharmDr. Marta Stejskalová přešla z lékárny U Matky Boží 1. září 1983. Dne 1. listopadu 1987 odešla do funkce ředitele LS.

Miroslava Klupáková – absolventka farmacie, nastoupila 1. října 1986.

PhMr. Václav Ušák – lékárenský asistent, nastoupil 10. srpna 1987, odešel v lednu 1993.

Monika Šturmová – absolventka farmacie, nastoupila 1. září 1987.

Mgr. Věra Danielová – provdaná Turčínová absolventka z FaF UK Hradec Králové, nastoupila 1. září 1988.

PharmDr. Eva Žůrková – Kopáčková nastoupila 1. ledna 1989 a odešla 31. srpna 1990.

Mgr. Jana Drnová – absolventka farmacie, nastoupila jako lékárník – asistent.

Mgr. Lenka Novotná – Brabcová nastoupila 27. února 1995.

Jiřina Derflerová – laborantka, nastoupila 1. července 1968.

Emilie Novotná nastoupila 1. března 1971, odešla 30. dubna 1975 do Prahy a 3. září 1984 se vrátila jako brigádnice.

Miluše Vondráčková nastoupila 8. března 1972, odešla 31. července 1974.

J. Kozáková – Meiznerová – laborantka, nastoupila 4. prosince 1972, odešla 1. července 1973 do OÚNZ Teplice.

Jana Karlíková – Jirásková – laborantka, nastoupila 1. března 1973, odešla 1. listopadu 1980 do Ústí nad Labem – Předlice.

M. Vondroušová – pomocná laborantka, nastoupila 1. března 1974 a odešla 1. října 1976.

D. Vávrová – laborantka, přišla z lékárny U Matky Boží.

Věra Tomášková – laborantka, nastoupila 1. prosince 1974.

Milada Mináriková – pomocná pracovnice, nastoupila 1. března 1975, odešla do lékárny v Lovosicích.

Marie Kornerová – laborantka, nastoupila 1. srpna 1975.

Alena Kotlářová – laborantka, nastoupila 1. srpna 1975, odešla do Lovosic.

Marie Skružná – Richterová – laborantka, nastoupila 20. srpna 1979, odešla 1. května 1981.

Z. Richterová – Hellebrantová – laborantka, nastoupila 11. listopadu 1980, odešla 1. června 1981.

Věra Crháková – laborantka, nastoupila 3. května 1981. Vystoupila 24. září 1982 do OÚNZ Ústí nad Labem.

Božena Vašíčková nastoupila 1. června 1981, odešla 31. prosince 1984.

Věra Moravcová – Komárková – laborantka, nastoupila 2. srpna 1982.

Petra Wilnerová – laborantka, nastoupila 1. září 1983, v roce 1984 odešla na studium medicíny.

Jiřina Bartoňová – laborantka, nastoupila 3. září 1984.

Jindřiška Štulajterová – laborantka, nastoupila 1. září 1985, odešla do Štětí v roce 1986.

Jana Otevřelová – Černá – laborantka, nastoupila 1. srpna 1986 a 1. března 1987 nastoupila do Úštěka.

Jana Vítová – Preissová – laborantka, nastoupila 1. září 1987, odešla 1. února 1988 do lékárny v Roudnici nad Labem.

Pavλίna Pecháčková – laborantka, nastoupila 1. září 1988.

Marcela Floriánová - Zedková – laborantka, nastoupila 1. září 1989.

Ivana Černíková – laborantka, nastoupila 1. listopadu 1990.

Miroslava Procházková – laborantka, nastoupila 2. ledna 1990.⁵⁶

Lékárna U Matky Boží

Po skončení druhé světové války byl majitelem lékárny Josef Mečl, narozený dne 21. 6. 1909 v Místříně u Hodonína. Titul PhMr. získal v Praze v roce 1933, do lékárny nastoupil 1. 1. 1946 a do HGL byl inkorporován 22. 4. 1949.⁵⁰

Po roce 1950 a během doby působení tohoto lékárníka byla lékárna označována číslem 496, zásobovala nemocnici a skladovala běžná antibiotika a veterinární léčiva. Po roce 1960 získala označení 06 02.⁵⁷

Josef Mečl také podal v Litoměřicích v roce 1960 dva zlepšovací návrhy na úsporné dodávání roztoku Famosept a na organizační opatření pro odběr léků a rg. látek pro vnitřní potřebu zdravotnických zařízení, které mělo zabránit hromadění léků v lékárně.

Z Litoměřic, kde působil jako národní správce, odešel do Velkých Popovic, kde se stal vedoucím lékárníkem.⁶¹

Od roku 1964 je zde uváděn lékárník PhMr. Jaromír Kozlík. Byl to člověk, který žil svým zvláštním způsobem života. Kvůli ztrátě tašky, ve které měl dokumenty podepsané lidmi nesouhlasícími s režimem, byl nucen opustit své zaměstnání.^{58, 59}

V roce 1979 ho vystřídal PhMr. Pavel Jäger, který v lékárně pracoval až do své smrti.^{59, 62}

Lékárna si od roku 1984 do roku 1988 vedla kroniku, do které zapisovala různé aktivity kolektivu, jak soukromé, tak pracovní. Např. z ledna 1984 je zde záznam o vykradení této lékárny. V dubnu 1984 lékárna připravila pro jesle a školky cvičné lékárníčky se snahou zlepšit zdravotnickou péči. PhMr. Helena Havlasová spolu s Dr. Zbořilem připravili gel, který mohl nahradit přípravek Ergon gel, přípravek na vyšetření EKG. PhMr. Helena Pavlasová byla za tento zlepšovací vynález odměněna. .

V roce 1985 se zaměstnanci zúčastnili úklidové brigády v novém pavilonu interny v nemocnici a v roce 1986 se stal novým nadřízeným RNDr. Přemysl Stejskal.

Od roku 1984 až 1988 jsou v kronice uvedeni tito zaměstnanci:

PhMr. Pavel Jäger

PhMr. Helena Havlasová

PhMr. Eva Holubová – nyní vedoucí lékárny v nemocnici.

PhMr. Jiřina Kolmanová – odešla do lékárny v nemocnici.

Mária Soldátková – laborantka – odešla do lékárny v nemocnici.

Eva Holatová – laborantka, odešla v roce 1986 do Terezína.

Marie Fiedlerová – laborantka

Marcela Pleskotová – laborantka

Jaroslava Friedlová – laborantka, odešla v roce 1986 do Olomouce.

V roce 1985 nastoupila nová magistra Jana Jeřábková, která je v současnosti vedoucí lékárny U Černého orla, a laborantky Iva Hynlová a Jiřina Jelínková.

V roce 1986 se stal novým nadřízeným RNDr. Přemysl Stejskal a v následujícím roce 1987 se lékárna přestěhovala z Masarykovy ulice do ulice U Katovny, do zdravotnického střediska. Až do přestěhování byla lékárna v provozu. Nová lékárna dostala název „U Katovny“ a byla otevřena 24. 6. 1987. Všichni zaměstnanci přešli do této lékárny a nově nastoupila Marie Novotná.⁶³

V srpnu 1987 sem byly nainstalovány nové automatické dispenzační boxy a lékárna i nadále pokračovala v zásobování Městské nemocnice a zároveň fungovala jako lékárna veřejná.¹¹

V roce 1988 do lékárny nastoupily nové laborantky Marie Šťastná, Jaroslava Rýdlová, Jaroslava Filipová a Ilona Himmlová.⁶³

6. PRŮBĚH PROCESU TRANSFORMACE FARMACIE PO ROCE 1989, PROMĚNY A VÝSLEDKY V REGIONU. LÉKÁRENSTVÍ NA LITOMĚŘICKU – SOUČASNÝ POHLED.

V roce 1989 skončilo období v duchu socialistického sjednoceného zdravotnictví a nastal proces transformace. V tomto roce bylo u nás 912 státních lékáren a 80 z toho bylo nemocničních.¹⁹

Po rozpadu krajských a okresních ústavů národního zdraví začalo zdravotnictví a farmacii řídit ministerstvo zdravotnictví.

Řada pravomocí přešla na kraje, které postupně měly podřízená všechna zdravotnická zařízení na svém území.

Většina léčiv se do tohoto roku připravovala v československém farmaceutickém průmyslu. Jen část se dovážela ze socialistických zemí a minimum ze zemí kapitalistických. Po privatizaci státních podniků se do jejich činnosti dostaly i zahraniční firmy, které byly schopné poskytnout dostatečný kapitál na rekonstrukci provozu. Vzniklo tak mnoho podniků, které byly schopny pokrýt spotřebu léčiv u nás a část produkce také vyvážet.

Změnami prošel i n.p. Zdravotnické zásobování, který až do roku 1991 zásoboval lékárny léčivy. V roce 1992 se rozpadl na menší podniky, které byly zprivatizovány. Vzniklo tak 150 domácích a 150 distribučních firem s podílem zahraničního kapitálu. Mnoho jich však z finančních důvodů zaniklo. Lékárna tak měla až tři různé distributory velké a až šest distributorů malých.

Zákonem číslo 160/1992 se umožnilo vzniku nestátních lékáren.¹⁸

Bylo povoleno jejich neregulované zakládání a bylo schváleno, že jejich vlastníkem může být i nelékárník. Pracovat v jeho lékárně však mohou pouze odborníci.

Dále bylo přijato mnoho dalších zákonů, např. že léky může vydávat i lékař nebo veterinář a vyhrazená léčiva se mohou prodávat i mimo lékárnu, vyhláška z roku 1993, o nestátních zdravotnických zařízeních, upravuje podmínky pro založení lékárny.¹⁹

Stoupla kvalita farmaceutické kontroly, která se zaměřila zejména na prevenci, aby nedocházelo k znehodnocování léčiv a aby se dodržovala pravidla správných výrobních, distribučních, laboratorních, lékárenských praxí. S tímto požadavkem vzrostla role Státního ústavu pro kontrolu léčiv, který kladl důraz na registrační řízení nových léčiv, a tím i na

zabezpečení bezpečného, kvalitního a účinného léčiva. Ústav současně zaručoval i absolutní důvěrnost údajů, které jim výrobce poskytl.

V roce 1993 Komise pro nová léčiva ministerstva zdravotnictví podala další požadavek, aby byly příbalové informace psané v českém jazyce. A významným mezníkem se stal zákon o léčivech – přijatý v roce 1997, který poskytl legislativu jak procesu výzkumu a vývoje léčiv, tak správné klinické a výrobní praxi, registraci, distribuci, skladování a výdeji

Když byla připravena legislativa a Ministerstvo pro správu národního majetku a jeho privatizaci ČR vydalo rozhodnutí o privatizaci, mohl celý proces začít.

Do procesu privatizace vstoupilo 917 lékáren. Privatizace měla dvě fáze, ve kterých se nejdříve zprivatizovala pouze činnost lékárny a pak následovala kompletní privatizace. Asi 300 lékáren byla vrácena původním majitelům, ale tato restituce byla složitá a velmi obtížná.

Současně vznikly i lékárny nové a jejich počet se tak až ztrojnásobil.¹⁸

Stále se také zvyšoval význam dříve nedoceňovaných nemocničních lékáren a staly se z nich vysoce specializovaná zařízení, přístupná i široké veřejnosti.

Zdokonalovaly se léčebné postupy, způsoby vyšetření, používání léků a změnil se tak vztah mezi pacientem, lékařem a lékárníkem.¹⁹

Proces transformace znamenal velký pokrok ve zdravotnictví i ve farmacii a nastartoval řetězec mnoha dalších potřebných změn.

Transformace se v Litoměřicích dotkla pouze dvou lékáren – lékárny U Černého orla a lékárny U Katovny. Nové lékárny začaly vznikat až od roku 1994, ne všechny však ustály konkurenci.⁵⁹

Např. lékárna RNDr. Přemysla Stejskala na Březinově cestě byla otevřena 8. srpna 1994. Měla se stát lékárnou s nadstandardními službami a poskytovat poradenskou činnost, konzultace, dovoz léků do bytu atd. Lékárna však brzy zanikla.^{59,64}

Další lékárnou, která již svou činnost neprovozuje, byla lékárna U hradeb, jejímž majitelem byl nelékárník Václav Hájek. Vedoucí lékárny byla Mgr. Božena Riegrová.

Před rozpadem OÚNZ byly litoměřické lékárny zásobovány Zdravotnickým zásobováním Ústí nad Labem. Dodávka zboží přicházela jednou za čtrnáct dní. Protože

zásoby musely vydržet na dalších čtrnáct dní, přejímka zboží a jeho ukládání znamenalo nošení těžkých krabic a spoustu času. Dovážely se léčiva ze sovětského svazu, Polska, Maďarska, z východoněmeckých oblastí. Léčiva pro vážné nemoci dovážené z Anglie a Francie byly nedostatkovým zbožím a přístup k nim měli pouze členové výboru Okresní komunistické strany a lidé s antifašistickou průkazkou. Pro veřejnost byly nedosažitelné, protože na okres připadaly například jen dvě krabičky léku. Po roce 1990 již vznikly soukromé podniky a zboží se dodávalo jednou až dvakrát denně. Prostory, kde se léky skladovaly, se tak mohly využít pro jiné účely, např. pro zřízení ordinace lékařů, laboratoře, bytu atd.⁵⁹

V roce 1991 byl v Litoměřicích zrušen OÚNZ, který doposud sdružoval místní zdravotnická zařízení. Jeho rozpadem vzniklo sedm samostatných zdravotnických zařízení – nemocnice s poliklinikou Litoměřice, poliklinika Lovosice, lékárenská služba, okresní hygienická stanice, léčebna dlouhodobě nemocných Roudnice nad Labem a léčebna dlouhodobě nemocných v Milešově.⁶⁵

Lékárenská služba se tak stala samostatnou činností a její správa přešla pod okresní úřad. Dne 1. ledna 1992 se změnila na Okresní lékárenskou službu a stala se samostatnou příspěvkovou organizací, financovanou zdravotnickou pojišťovnou. Tato organizace pak byla zařazena do privatizace a privatizační projekty pro lékárny z litoměřického okresu vypracovala brněnská firma AUDITING CS.^{59,66}

První byla, 1. června 1993, zprivatizována lékárna U Černého orla a vznikla z ní centrální (okresní) lékárna. Majitelem se stal PharmDr. Vladislav Jeřábek, který v témže roce rezignoval na svoji dosavadní funkci ředitele Okresní lékárenské služby.^{59,67}

Po ní následovala nemocniční lékárna U Katovny s Mgr. Marcelou Helclovou.

Noví majitelé lékárny museli odkoupit lékárenské zásoby a později i nábytek a laboratorní vybavení. Zaměstnanci pak podali výpověď Okresní lékárenské službě a část jich podepsala pracovní smlouvu s novou zprivatizovanou lékárnou. Druhá část lékárníků odešla do jiných lékáren nebo budovali své vlastní.

Během roku 1993 bylo v celém litoměřickém okrese zprivatizováno z třinácti lékáren šest a další postupně přibývaly.⁵⁹

Současné litoměřické lékárny

Lékárna U Černého orla, Mírové náměstí 38

Jedná se o veřejnou lékárnu základního typu, která nabízí široký sortiment všech dostupných léků a zdravotnického materiálu v České republice. Specializuje se na kosmetiku Vichy a poskytuje individuální konzultace pacientům, rozvoz inkontinenčních pomůcek a různé výhody pro zákazníky.⁶⁶

Od roku 1990 až 1993 v lékárně pracovali:

PhMr. Zuzana Chlebná – nyní provozovatelka lékárny U dobré vůle v Terezíně.

PharmDr. Vladislav Jeřábek

Mgr. Miroslava Klupáková

Mgr. Věra Turčinová

Mgr. Lenka Srnová – odešla do lékárny U Kina.

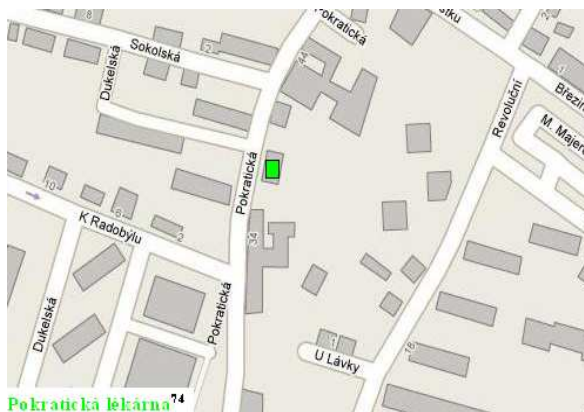
Mgr. Lenka Brabcová – dnes provozovatelka lékárny U Kina.

Dne 1. června 1993 byla lékárna zprivatizována panem PharmDr. Vladislavem Jeřábkem.

V současné době je vedoucím lékárníkem Mgr. Jana Jeřábková. Dalšími zaměstnanci jsou PharmDr. Pavel Jeřábek a farmaceutické asistentky Věra Komárková, Tereza Adámková a Petra Michálková, která je v současné době na mateřské dovolené.⁵⁹

Pokratická lékárna, Pokratická 58

Lékárna je již druhou lékárnou rodiny Jeřábkových a byla otevřena 1. prosince 2000. Jedná se o veřejnou lékárnu základního typu, která poskytuje stejný sortiment jako lékárna U Černého orla. Specializuje se na výroby bezlepkové diety a pomůcky pro ženy po ablaci prsu.⁶⁶ Lékárna také pořádá exkurze pro základní školy a umožňuje tak žákům nahlédnout „za táru“.^{59, 66}

Vedoucím lékárníkem je PharmDr. Vladislav Jeřábek.

Dále zde pracuje PharmDr. Aleš Kroupa a dvě farmaceutické asistentky Andrea Neckařová a Jana Štěpánková.⁵⁹

Lékárna Bílá růže, 5. května

Jedná se o veřejnou soukromou lékárnu základního typu, která byla otevřena dne 25. května 1998. Nabízí široký sortiment léčiv s větším zaměřením na oblast psychiatrie a gynekologie.^{68, 69}

Vedoucím lékárny je PharmDr. Miroslava Čapková.

Dále zde pracuje Mgr. Tomáš Kruncl, který nastoupil jako odborný zástupce za Mgr. Marii Michalovou, která je na mateřské dovolené.

Zaměstnankyní byla i Mgr. Eva Holubová, která odešla do lékárny v nemocnici. Na její místo nastoupila Mgr. Lenka Kaderová.

Z farmaceutických asistentek je zde zaměstnána Iva Stehlíková, Lenka Kapustová a Petra Friedrichová. Iva Tatarkovičová odešla do lékárny Orchidej.⁶

Lékárna Orchidej, Želetická 19 (NC Iterspar)

Lékárna v nákupním centru Iterspar byla vybudována v říjnu roku 2006. Původně se jmenovala Medyx CZ a provozovatelem byla společnost Medyx CZ a.s. Lékárna ale neprosperovala a brzy ji koupila do soukromého vlastnictví Mgr. Miroslava Čapková.

Prvním odborným zástupcem byl Mgr. Aleš Borský, který původně pracoval v lékárně U Katovny. Nyní je odborným zástupcem Mgr. Miroslava Čapková.

Z farmaceutických asistentek jsou zde zaměstnány Iva Tatarkovičová, Marcela Zedková, Veronika Plívová, Hana Drobná a Martina Švindlová.⁶⁹

Lékárna U Matky Boží, Velká Krajská 1

Lékárna byla založena v roce 2001 Mgr. Marcelou Helclovou jako lékárna veřejná, základního typu. V roce 2007 ji převzala Mgr. Lenka Brabcová a její činnost byla až do roku 2009 přerušena. Znovu byla otevřena dne 18. 6. 2009.

V současnosti je odborným zástupcem Mgr. Lenka Brabcová, která se svým manželem Mgr. Pavlem Brabcem vlastní ještě lékárnou U Kina a lékárnou Nad Kapličkou. Všechny tři lékárny spolu spolupracují.

Dále zde pracuje Mgr. Šárka Vyvialová a farmaceutické asistentky Andrea Klabanová a Eva Holatová.⁷²

Lékárna U Kina, Palachova 9

Tato veřejná lékárna základního typu byla otevřena dne 21. března 2004 Mgr. Lenkou Brabcovou. Nabízí široký sortiment léčivých přípravků a zaměřuje se také na jejich přípravu. Specializuje se na očkovací vakcíny, které od roku 2004 až 2006 dodávala zdravotnickým ústavům. Dále nabízí poradenskou činnost, donášku léků domů, vzdělávací

akce pro veřejnost i lékaře. Ve větší míře se zaměřuje také na maminky s dětmi a spolupracuje s centrem křesťanské pomoci Klubíčko.

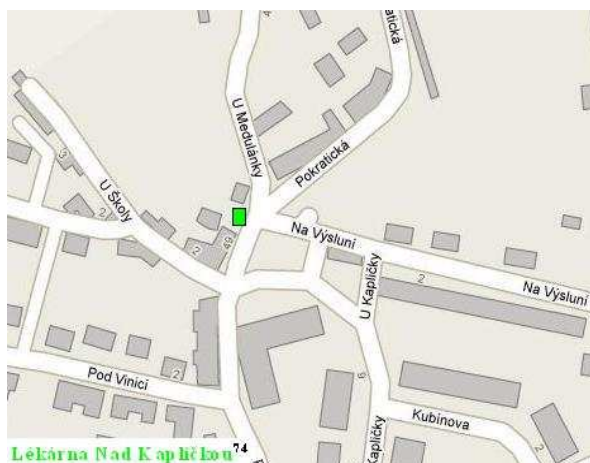
Vedoucím lékárny je Mgr. Jana Srnová.

Dále zde pracuje Mgr. Lenka Brabcová, Mgr. Pavel Brabec a PharmDr. Zuzana Vinschová. Farmaceutickými asistentkami jsou Helena Vraná, Alena Bláhová, Petra Nálepková a Kateřina Krahulíková.

Činnost pomocného personálu zajišťuje Jindřiška Špačková.⁷²

Lékárna Nad Kapličkou, Pokratická 165/49

Veřejná lékárna základního typu byla otevřena dne 22. dubna 2006. Provozovatelem je Lazaret s.r.o. Lékárna zde byla zřízena z důvodu nově založeného lékařského domu.

Vedoucím lékárny je Mgr. Martina Teichmanová.

Dále v lékárně vypomáhá Mgr. Lenka Brabcová a Mgr. Pavel Brabec. Farmaceutickou asistentkou je Jitka Březinová.⁷²

Lékárna U Katovny, U Katovny 1

Po smrti PhMr. Pavla Jägera se stala majitelkou PhMr. Eva Holubová, která neměla zájem lékárnu zprivatizovat a v roce 1992 odešla do lékárny v Lovosicích.⁶³

Lékárnu zprivatizovala Mgr. Marcela Helclová, která původně pracovala v lékárně U Černého orla.⁶⁷

V roce 1997 byla provedena rekonstrukce oficíny a byla zavedena počítačová technika. Od roku 1999 lékárna již nemocnici nezásobuje a je pouze lékárnou veřejnou.¹¹

Mgr. Marcela Helclová byla majitelkou až do března roku 2008.

Novým majitelem se stal Pavel Helcl, který neměl farmaceutické vzdělání. Odborným zástupcem byla Mgr. Eva Helclová.

Jelikož se jednalo o lékárnu, která až do roku 1999 zásobovala Městskou nemocnici, vystřídalo se v ní mnoho zaměstnanců.

Od listopadu 2009 až do současnosti je majitelem Mgr. Josef Rolenc a odborným zástupcem Mgr. Jana Rolencová. Dále zde pracují farmaceutické asistentky Jana Černá a Eva Semerádová. Sanitárkou je Drahomíra Drobná.⁶⁷

Lékárna v nemocnici, Žitenická 18

Městská nemocnice byla až do roku 1999 zásobována lékárnou U Katovny. Lékárna v nemocnici byla zřízena až 1. července 2004. Do té doby Městskou nemocnici zásobovaly lékárny z jiných měst.

Sortiment a množství léků si lékárna vypočítala z výdeje léků v nemocnici za poslední půlrok.

V srpnu 2004 byl zahájen provoz na čtyři hodiny denně a od září začal celodenní pracovní provoz.⁷⁰

Lékárna má čtyři odborná pracoviště. Odborné pracoviště zásob a výdeje léčiv zajišťuje výdej léčiv pro veřejnost, výdej na žádanky pro zdravotnická zařízení a výdej pro lůžkovou část nemocnice. Odborné pracoviště přípravy léčiv zhotovuje léčivé přípravy bez požadavků na sterilitu a léčivé přípravky s mikrobiální přísadou. Dále se zde nachází odborné pracoviště kontroly léčiv a odborné pracoviště zásob a výdeje zdravotnických prostředků.⁷¹

Vedoucím lékárny je Mgr. Eva Holubová. Dále zde pracují Mgr. Jiřina Kolmanová, Mgr. Jitka Janatová a Mgr. Petra Bradáčová. Ivona Hančlová, Mária Soldátková, Marie Šťastná, Valéria Havlíčková, Ludmila Sekyrová jsou farmaceutickými asistentkami.⁷⁰

Lékárna Dr. Max, Na Kocandě 2201/35

Lékárna byla založena dne 1. 1. 2005 jako součást obchodního centra Kaufland, společností LD Pharm s.r.o..

Nyní je provozovatelem Česká lékárna a.s. Pro veřejnost byla otevřena v dubnu a vedoucím lékárny byla Mgr. Zora Krobová.

Dále zde pracovala PharmDr. Jana Píšová, která brzy z lékárny odešla.

Z farmaceutických asistentek byly zaměstnány: Kateřina Buchlová, Milena Procházková a Jitka Hánělová, která také brzy odešla.

V současné době je vedoucím lékárny Mgr. Miroslava Klupáková.

Dalšími zaměstnanci jsou Mgr. Věra Turčinová, Mgr. Milan Sedláček a z farmaceutických asistentek Kateřina Buchlová, Milena Procházková a Dita Jeřábková.⁷³

V letošním roce 2010 se tedy v Litoměřicích nachází 10 lékáren. Postupně se začíná rozvíjet síť lékáren umístěných v supermarketech, což ovlivňuje soukromé lékárny v samotném městě. Narostla tak obrovská konkurence soukromníkům, kteří začínají pociťovat pomalý odsun zákazníků právě do těchto marketů.

Díky tomu se však snaží zlepšovat služby poskytované svým pacientům a roste tak úroveň farmaceutické péče.

7. ZÁVĚR

V práci byly popsány jednotlivé vývojové etapy lékárenství se vztahem k městu Litoměřice.

Zmínky o lékárně v tomto městě spadají již do 1. poloviny 14. století. Patří tedy k prvním městům, ve kterých se lékárna vyskytovala. Od 16. století je zde uváděna městská lékárna, později pod názvem U zlaté koruny, která si zachovala svou činnost až do roku 1959. Současně s lékárnou U zlaté koruny existovala a dosud existuje lékárna U Černého orla. Vznikla v roce 1773 a spolu s lékárnou U zlaté koruny patřily dlouhá léta jedné lékárnické rodině. V první polovině 20. století zde vznikly ještě dvě lékárny – lékárna U Matky Boží a Kolouškova lékárna, které v té době byla jedinou českou lékárnou ve městě.

Období druhé světové války, během kterého byly Litoměřice součástí Sudet, by vyžadovalo vzhledem k náročnosti dostupných materiálů samostatné zpracování. Z tohoto pohledu je má práce neúplná.

Dlouhou dobu od skončení druhé světové války až do roku 1993 existovaly v Litoměřicích pouze dvě lékárny. Byla to lékárna U Černého orla a lékárna U Matky Boží. Po tomto roce následoval prudký nárůst počtu lékáren, který se v současnosti vyšplhal až na číslo deset. Pro tak malé město, jako Litoměřice jsou, je to množství velké a vzhledem k současně se rozvíjejícímu trendu síťových lékáren je možné, že se jejich počet sníží.

V místních lékárnách se vystřídalo mnoho významných osobností, jak litoměřických rodáků, tak lékárníků z jiných měst. Byl to například Karel Lábler, který se zasloužil o založení Zkušební komise litoměřického krajského grémia, kronikář Heinrich Tiegel nebo rodina Kostetzkých, zejména pak Jan Karel Kostetzký, který byl v letech 1842 – 1855 starostou litoměřického grémia.

Z novodobých osobností je třeba zmínit alespoň PhMr. Jiřího Chládku, PhMr. Jaromíra Kozlíka a PhMr. Pavla Jägra, kteří strávili v lékárnách téměř celý život a přispívali ke zlepšení farmaceutické péče v Litoměřicích.

Litoměřické lékárny prošly mnoha změnami, které se příliš nelišily od změn probíhajících v jiných českých městech. Přesto si však současní lékárníci uvědomují, že jejich město má bohatou lékárenskou historii a snaží se pokračovat v zaznamenávání významných událostí.

8. ODKAZY A POZNÁMKY

1. Litoměřicko na přelomu století, informační brožura s mapou. Euroverlag, Plzeň, rok vydání neuveden.
2. Statistická ročenka Ústeckého kraje 2008. Vybrané ukazatele za okres Litoměřice [online], [23.6. 2009]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/xu/edicniplan.nsf/kapitola/13-4201-08-2008-01>>.
3. Veřejná databáze Českého statistického úřadu, vybrané statistické údaje Litoměřic [online], [30.7. 2009]. Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabdetail.jsp?cislotab=MOS+ZV01&kapitola_id=5&kontext=t&razeni=ta&pro_4382338=564567>.
4. KOTYZA, O., SMETANA, J., TOMAS, J. A kol.: Dějiny města Litoměřic. Město Litoměřice 1997.
5. LÖWY, Radek: Historie královského města Litoměřic [online], [23.6. 2009]. Dostupné z: <<http://www.litomerice.cz/cz/historie.html>>.
6. ŠAMÁNKOVÁ, Eva: Litoměřice. Praha: Odeon, 1982.
7. KOTYZA, Oldřich, MIKULÁŠEK, Eduard, ŠAFRÁNEK, Vlastimil: Litoměřice, turistický průvodce. SOS ART Press, 1994.
8. SMETANA, Jan: Litoměřice, plán města. Praha: Tomos, 1985.
9. JŮZOVÁ, Eva, SÁGL, Jan: Severozápadní Čechy. Panorama, 1984.
10. Kolektiv autorů a konzultantů: Slovník cizích slov. Praha: Encyklopedický dům, 1995.

11. Výběr významných firem a společností České republiky 2001, Litoměřicko. Poděbrady: Kompakt, 2001.
12. KOTYZA, Oldřich, SMETANA, Jan: Litoměřicko a Podřipsko v českých dějinách, vlastivědná encyklopedie okresu Litoměřice. Litoměřice: Okresní úřad Litoměřice, Referát regionálního rozvoje, 2000.
13. Ferdinand I. Habsburský [online], [30.9. 2009]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ferdinand_I._Habsbursk%C3%BD>.
14. ČAPEK, Vratislav, PÁTEK, Jaroslav, ZWETTLER, Otto: Světové dějiny II, Dějiny lidských civilizací od poloviny 17. století po současnost. Praha: Fortuna, 1993.
15. Mapa z období druhé republiky a protektorátu [online], [1.4. 2010]. Dostupné z: <<http://www.kcprymarov.estranky.cz/fotoalbum/historicke-mapy/protektoratni-a-valecne-mapy/original/383>>.
16. WONDRÁK, Eduard: Z historie zdravotnictví na Litoměřicku. In: Vlastivědný sborník 1968. Vlastivědné muzeum v Litoměřicích.
17. SVOBODNÝ, Petr, HLAVÁČKOVÁ, Ludmila: Dějiny lékařství v českých zemích. Praha: Triton, 2004.
18. Historie a organizace farmacie. Odpřednášel Karel Král, Hradec Králové, 2005.
19. BRONCOVÁ, Dagmar: Historie farmacie v českých zemích. Praha: Milpo Media, 2003.
20. RYŠAVÁ, Eva: Vývoj gremiálního zřízení lékárníků v českých zemích VIII – diplomová práce. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, 1976.

21. NOVÁKOVÁ, Lucie: Proces reformy zdravotnictví v ČR v systému národního hospodářství – diplomová práce. Masarykova univerzita, Ekonomicko – správní fakulta v Brně, 2006 [online], [11.1. 2010]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/63265/esf_m/>.
22. Městská nemocnice v Litoměřicích [online], [11.11. 2009]. Dostupné z: <<http://www.nemocnice-lt.cz/index.php?idm=138>>.
23. Orientační plánec nemocnice [online], [11.11. 2009]. Dostupné z: <<http://www.nemocnice-lt.cz/index.php?idm=186>>.
24. Zdravé město Litoměřice [online], [30.4. 2010]. Dostupné z: <<http://zdravemesto.litomerice.cz/zakladni-info/zdrave-mesto.html>>.
25. Profesní příprava lékárníka [online], [13.5. 2010]. Dostupné z: <http://www.faf.cuni.cz/FAKULTA/ZAKLADNI_INFORMACE/HISTORIE/Stranky/Profesni_prip_rava_uk.aspx>.
26. Litoměřické lékárny. Stručný přehled jejich vzniku, dějin a majitelů od nejstarších dob do dneška. Praha, 1954. Překladatel neznámý. Čerpáno z Ankert: Separát o litoměřických lékárnách. Lékárnická učebnice, úvod o dějinách lékáren.
27. ANKERT, Heinrich: Die Leitmeritzer Apotheken. In: Mitt. Ver. f. Gesch. D. Dt. In Böhmen 42, 1904. Překlad ČERMÁK, Bohumil: Litoměřické lékárny, str. 276 - 283.
28. NOVÁK, Jos. S.: Časopis českého lékárnictva 1993, č. 13, str. 37, Lékárníci - kronikáři.

29. Alte Gremial – Matrik, Archiv Hlavního grémia lékárníků Praha, fol. 240 – 241, poř. č. 14.
30. Alte Gremial – Matrik, Archiv Hlavního grémia lékárníků Praha, kondicinující pomocníci, fol. 242 – 243, poř. č. 4.
31. Alte Gremial – Matrik, Archiv Hlavního grémia lékárníků Praha, učni, fol. 244 – 245.
32. Archiv Hlavního grémia lékárníků Praha, Litoměřické grémium lékárníků. Lékárna U zlaté koruny, kr. 5, fol. 12.
33. Archiv Hlavního grémia lékárníků Praha, Filiální grémium bývalého kraje Litoměřického, lékárenští pomocníci, inv. č. 26, kr. 5., fol. 1 – 2.
34. RADOŇ, Miroslav: Profesor Robert Klutschak (1823 - 1903) - znalec Českého středohoří. Rukopis, Teplice, 2005.
35. Časopis českého lékárnictva 1902, č. 22, str. 349.
36. Časopis českého lékárnictva 1884, č. 15, str. 247 – 248.
37. Časopis českého lékárnictva 1883, č. 9, str. 129.
38. KOZLÍK, Jaromír: Historie lékárenství v našem regionu III., regionální tisk.
39. Archiv Hlavního grémia lékárníků Praha, Litoměřické grémium lékárníků, Lékárna U Černého orla, kr. 2, fol. 11.
40. DOSKOČIL, Oldřich: Jak naši předkové inzerovali. Rukopis knihy, Litoměřice, 2010, kapitola Lékárny.

41. Pharmaceutischer taschen kalender 1911, str. 53.
42. Pharmaceutischer taschen kalender 1918, str. 56.
43. DOSKOČIL, Oldřich: Z dějin litoměřického hřbitova. Rukopis knihy, Litoměřice 2010, nestr.
44. Apotheker kalender 1932, str. 143.
45. Kalendář českých drogistů 1919, str. 171.
46. Kalendář československých drogistů 1925, str. 208.
47. DOSKOČIL, Oldřich: Litoměřice v proměnách malířských slohů 19. a 20. století (do roku 1945). Edice Malíři Litoměřicka, okresní vlastivědné muzeum Litoměřice, vřočení 1998, Praha - Litoměřice.
48. RICHTER, Karel: Sudety. Praha: Fajma, 1994, s. 85-189.
49. Pharmaceutischer taschen kalender 1913, str. 55.
50. Archiv Hlavního grémia lékárníků Praha, Litoměřické grémium lékárníků, kr. 5
51. Časopis českého lékárnictva 1948, č. 8, str. 97 – 98.
52. Praktický lékárník 1933, č. 10, str. 252 – 253.
53. Lékárnický kalendář 1930, str. 159.
54. Lékárenská ročenka 1938, str. 205.

55. PROCHÁZKA, Jaromír: Poválečné Československo 1945 – 1989. Praha: Karolinum, 1991.
56. Kronika lékárny U Černého orla. Uložena v Pokratické lékárně. Poskytl PharmDr. Vladislav Jeřábek.
57. Farmaceutická ročenka 1958, str. 101.
58. Farmaceutická ročenka 1964, str. 161.
59. Informace poskytl PharmDr. Vladislav Jeřábek.
60. Lékárenská ročenka 1947 – 1948, str. 175.
61. Informace poskytnuté M. Mečlovou, zapsal Dr. Hanzlíček, 7. 11. 1988.
62. Farmaceutické přehledy 1979, str. 383 - 384.
63. Kronika lékárny U Matky Boží. Uložena v Lékárně v nemocnici. Poskytla Mgr. Eva Holubová.
64. Kronika města Litoměřic 1994 [online], [12.1. 2010]. Dostupné z: <<http://www.litomerice.cz/cz/historie.html>>.
65. Kronika města Litoměřic 1991 [online], [19.12. 2009]. Dostupné z: <<http://www.litomerice.cz/cz/historie.html>>.
66. Kronika města Litoměřic 1992 [online], [19.12. 2009]. Dostupné z: <<http://www.litomerice.cz/cz/historie.html>>.

67. Kronika města Litoměřic 1993 [online], [29.12. 2009]. Dostupné z: <<http://www.litomerice.cz/cz/historie.html>>.
68. Lékárna Bílá růže a Orchidej [online], [1.5. 2010]. Dostupné z: <http://www.lekarna-bilaruze.cz/nase-sluzby.php>.
69. Informace poskytla PharmDr. Miroslava Čapková.
70. Informace poskytla Mgr. Eva Holubová.
71. Lékárna v nemocnici [online], [1.5. 2010]. Dostupné z: <http://www.nemocnice-lt.cz/index.php?idm=316>.
72. Informace poskytla Mgr. Lenka Brabcová.
73. Informace poskytla Kateřina Buchtová.
74. Mapa Litoměřic [online], [28.4. 2010]. Dostupné z: <<http://www.litomerice.cz/cz/mapamesta.html>>.
75. Čeští lékaři se po 72 letech omluví Židům za své předchůdce, článek z 16. 3. 2010 [online], [20.4. 2010]. Dostupné z: <http://www.lidovky.cz/cesti-lekari-se-po-72-letech-omluvi-zidum-za-sve-predchudce-pm1-/ln_domov.asp?c=A100315_215323_ln_domov_pks>.

9. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

Alte Gremial – Matrik, Archiv Hlavního grémia lékárníků Praha, fol. 240 – 241, poř. č. 14.

Alte Gremial – Matrik, Archiv Hlavního grémia lékárníků Praha, kondicinující pomocníci, fol. 242 – 243, poř. č. 4.

Alte Gremial – Matrik, Archiv Hlavního grémia lékárníků Praha, učni, fol. 244 – 245.

ANKERT, Heinrich: Die Leitmeritzer Apotheken. In: Mitt. Ver. f. Gesch. D. Dt. In Böhmen 42, 1904. Překlad ČERMÁK, Bohumil: Litoměřické lékárny, str. 276 - 283.

Apotheker kalender 1932, str. 143.

Archiv Hlavního grémia lékárníků Praha, Filiální grémium bývalého kraje

Litoměřického, lékárenští pomocníci, inv. č. 26, kr. 5., fol. 1 – 2.

Archiv Hlavního grémia lékárníků Praha, Litoměřické grémium lékárníků, kr. 5

Archiv Hlavního grémia lékárníků Praha, Litoměřické grémium lékárníků, Lékárna U Černého orla, kr. 2, fol. 11.

Archiv Hlavního grémia lékárníků Praha, Litoměřické grémium lékárníků. Lékárna U zlaté koruny, kr. 5, fol. 12.

BRONCOVÁ, Dagmar: Historie farmacie v českých zemích. Praha: Milpo Media, 2003.

ČAPEK, Vratislav, PÁTEK, Jaroslav, ZWETTLER, Otto: Světové dějiny II, Dějiny lidských civilizací od poloviny 17. století po současnost. Praha: Fortuna, 1993.

Časopis českého lékařnictva 1883, č. 9, str. 129.

Časopis českého lékařnictva 1884, č. 15, str. 247 – 248.

Časopis českého lékařnictva 1902, č. 22, str. 349.

Časopis českého lékařnictva 1948, č. 8, str. 97 – 98.

Čeští lékaři se po 72 letech omluví Židům za své předchůdce, článek z 16.3. 2010 [online], [20.4. 2010]. Dostupné z: <http://www.lidovky.cz/cesti-lekari-se-po-72-letech-omluvi-zidum-za-sve-predchudce-pm1-/ln_domov.asp?c=A100315_215323_ln_domov_pks>.

DOSKOČIL, Oldřich: Jak naši předkové inzerovali. Rukopis knihy, Litoměřice, 2010, kapitola Léčárny.

DOSKOČIL, Oldřich: Litoměřice v proměnách malířských slohů 19. a 20. století (do roku 1945). Edice Malíři Litoměřicka, okresní vlastivědné muzeum Litoměřice, vřočení 1998, Praha - Litoměřice.

DOSKOČIL, Oldřich: Z dějin litoměřického hřbitova. Rukopis knihy, Litoměřice 2010, nestr.

Farmaceutická ročenka 1958, str. 101.

Farmaceutická ročenka 1964, str. 161.

Farmaceutické přehledy 1979, str. 383 - 384.

Ferdinand I. Habsburský [online], [30.9. 2009]. Dostupné z:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Ferdinand_I._Habsbursk%C3%BD>.

Historie a organizace farmacie. Od přednášel Karel Král, Hradec Králové, 2005.

Informace poskytl PharmDr. Vladislav Jeřábek.

Informace poskytla Kateřina Buchlová.

Informace poskytla Mgr. Eva Holubová.

Informace poskytla Mgr. Lenka Brabcová.

Informace poskytla PharmDr. Miroslava Čapková.

Informace poskytnuté M. Mečlovou, zapsal Dr. Hanzlíček, 7.11. 1988.

JÚZOVÁ, Eva, SÁGL, Jan: Severozápadní Čechy. Panorama, 1984.

Kalendář československých drogistů 1925, str. 208.

Kalendář českých drogistů 1919, str. 171.

Kolektiv autorů a konzultantů: Slovník cizích slov. Praha: Encyklopedický dům, 1995.

KOTYZA, O., SMETANA, J., TOMAS, J. A kol.: Dějiny města Litoměřic. Město Litoměřice 1997.

KOTYZA, Oldřich, MIKULÁŠEK, Eduard, ŠAFRÁNEK, Vlastimil: Litoměřice, turistický průvodce. SOS ART Press, 1994.

KOTYZA, Oldřich, SMETANA, Jan: Litoměřicko a Podřipsko v českých dějinách, vlastivědná encyklopedie okresu Litoměřice. Litoměřice: Okresní úřad Litoměřice, Referát regionálního rozvoje, 2000.

KOZLÍK, Jaromír: Historie lékárenství v našem regionu III., regionální tisk.
Kronika lékárny U Černého orla. Uložena v Pokratické lékárně. Poskytl PharmDr. Vladislav Jeřábek.

Kronika lékárny U Matky Boží. Uložena v Lékárně v nemocnici. Poskytla Mgr. Eva Holubová.

Kronika města Litoměřic 1991 [online], [19.12. 2009]. Dostupné z: <<http://www.litomerice.cz/cz/historie.html>>.

Kronika města Litoměřic 1992 [online], [19.12. 2009]. Dostupné z: <<http://www.litomerice.cz/cz/historie.html>>.

Kronika města Litoměřic 1993 [online], [29.12. 2009]. Dostupné z: <<http://www.litomerice.cz/cz/historie.html>>.

Kronika města Litoměřic 1994 [online], [12.1. 2010]. Dostupné z: <<http://www.litomerice.cz/cz/historie.html>>.

Lékařenská ročenka 1938, str. 205.

Lékařenská ročenka 1947 – 1948, str. 175.

Lékárna Bílá růže a Orchidej [online], [1.5. 2010]. Dostupné z: <http://www.lekarna-bilaruze.cz/nase-sluzby.php>.

Lékárna v nemocnice [online], [1.5. 2010]. Dostupné z: <http://www.nemocnice-lt.cz/index.php?idm=316>.

Lékárnický kalendář 1930, str. 159.

Litoměřické lékárny. Stručný přehled jejich vzniku, dějin a majitelů od nejstarších dob do dneška. Praha, 1954. Překladatel neznámý. Čerpáno z Ankert: Separát o litoměřických lékárnách. Lékárnická učebnice, úvod o dějinách lékáren.

Litoměřicko na přelomu století, informační brožura s mapou. Euroverlag, Plzeň, rok vydání neuveden.

LÖWY, Radek: Historie královského města Litoměřic [online], [23.6. 2009]. Dostupné z: <http://www.litomerice.cz/cz/historie.html>.

Mapa Litoměřic [online], [28.4. 2010]. Dostupné z: <http://www.litomerice.cz/cz/mapamesta.html>.

Mapa z období druhé republiky a protektorátu [online], [1.4. 2010]. Dostupné z: <http://www.kcprymarov.estranky.cz/fotoalbum/historicke-mapy/protektoratni-a-valecne-mapy/original/383>.

Městská nemocnice v Litoměřicích [online], [11.11. 2009]. Dostupné z: <http://www.nemocnice-lt.cz/index.php?idm=138>.

NOVÁK, Jos. S.: Časopis českého lékárnictva 1993, č. 13, str. 37, Lékárnici - kronikáři.

NOVÁKOVÁ, Lucie: Proces reformy zdravotnictví v ČR v systému národního hospodářství – diplomová práce. Masarykova univerzita, Ekonomicko – správní fakulta v Brně, 2006 [online], [11.1. 2010]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/63265/esf_m/.

Orientální plánek nemocnice [online], [11.11. 2009]. Dostupné z: <<http://www.nemocnice-lt.cz/index.php?idm=186>>.

Pharmaceutischer taschen kalender 1911, str. 53.

Pharmaceutischer taschen kalender 1913, str. 55.

Pharmaceutischer taschen kalender 1918, str. 56.

Praktický lékárník 1933, č. 10, str. 252 – 253.

Profesní příprava lékárníka [online], [13.5. 2010]. Dostupné z: <http://www.faf.cuni.cz/FAKULTA/ZAKLADNI_INFORMACE/HISTORIE/Stranky/Profesni_priprava_uk.aspx>.

PROCHÁZKA, Jaromír: Poválečné Československo 1945 – 1989. Praha: Karolinum, 1991.

RADOŇ, Miroslav: Profesor Robert Klutschak (1823 - 1903) - znalec Českého středohoří. Rukopis, Teplice, 2005.

RICHTER, Karel: Sudety. Praha: Fajma, 1994, s. 85-189.

RYŠAVÁ, Eva: Vývoj gremiálního zřízení lékárníků v českých zemích VIII – diplomová práce. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, 1976.

SMETANA, Jan: Litoměřice, plán města. Praha: Tomos, 1985.

Statistická ročenka Ústeckého kraje 2008. Vybrané ukazatele za okres Litoměřice [online], [23.6. 2009]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/xu/edicniplan.nsf/kapitola/13-4201-08-2008-01>>.

SVOBODNÝ, Petr, HLAVÁČKOVÁ, Ludmila: Dějiny lékařství v českých zemích. Praha: Triton, 2004.

ŠAMÁNKOVÁ, Eva: Litoměřice. Praha: Odeon, 1982.

Veřejná databáze Českého statistického úřadu, vybrané statistické údaje Litoměřic [online], [30.7. 2009]. Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabdetail.jsp?cislotab=MOS+ZV01&kapitola_id=5&kontext=t&razeni=ta&pro_4382338=564567>.

Výběr významných firem a společností České republiky 2001, Litoměřicko. Poděbrady: Kompakt, 2001.

WONDRÁK, Eduard: Z historie zdravotnictví na Litoměřicku. In: Vlastivědný sborník 1968. Vlastivědné muzeum v Litoměřicích.

Zdravé město Litoměřice [online], [30.4. 2010]. Dostupné z: <<http://zdravemesto.litomerice.cz/zakladni-info/zdrave-mesto.html>>.

10. PŘÍLOHY

1. LÉKÁRNA U ZLATÉ KORUNY
2. LÉKÁRNA U ČERNÉHO ORLA
3. LÉKÁRNA U MATKY BOŽÍ
4. LÉKÁRNA U KATOVNY
5. KOLOUŠKOVA LÉKÁRNA
6. DOKUMENTY A ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY Z OBDOBÍ SOUŽITÍ ČECHŮ
A NĚMCŮ
7. DOBOVÉ RECEPTY VÁLEČNÉ DOBY
8. DOKUMENTY A VZKAZY CHARAKTERIZUJÍCÍ FARMACEUTICKOU
ČINNOST
9. LÉKÁRNA BÍLÁ RŮŽE
10. LÉKÁRNA ORCHIDEJ
11. POKRATICKÁ LÉKÁRNA
12. LÉKÁRNA U MATKY BOŽÍ
13. LÉKÁRNA U KINA
14. LÉKÁRNA NAD KAPLIČKOU
15. LÉKÁRNA V NEMOCNICI
16. LÉKÁRNA DR. MAX